

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БУБНОВ ДЕНИС ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 81'27:(=152.1) (043.5)

**ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ ІРЛАНДЦІВ В
СИТУАЦІЇ ДВОМОВНОСТІ**

035 – Філологія

03 – Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д. В. Бубнов

Науковий керівник **Григорян Нектар Разміківна**, кандидат
філологічних наук, доцент

Одеса, 2021

Анотація

Бубнов Д. В. Особливості мовленнєвої поведінки ірландців в ситуації двомовності – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 10.02.04 – германські мови (англійська) (035 Філологія) – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України, Одеса, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячено вивченню мовленнєвої поведінки ірландців в ситуації білінгвізму. У роботі вперше здійснено комплексний аналіз просодичних параметрів і диференційних ознак мовлення ірландців, представників чотирьох регіонів острова Ірландія, з'ясовано прояв національної ідентичності ірландців у царині просодії.

Наукова новизна дисертаційного дослідження визначається тим, що в ньому вперше у вітчизняній лінгвістиці в якості предмета дослідження обрано мовленнєву поведінку представників ірландського варіанта англійської мови, висвітлено регіональну специфічність просодичного мовлення ірландців, виявлено спільні та диференційні ознаки мовлення залежно від гендерних, вікових та регіональних факторів.

Практичне значення роботи полягає у можливості широкого застосування отриманих результатів дослідження в практиці викладання англійської мови у навчальних дисциплінах «Теоретична фонетика англійської мови», «Соціофонетика сучасного мовлення», у спецкурсах, спрямованих на ідентифікацію мовців за диференційними просодичними ознаками.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку літератури (290 найменувань, із них іноземними мовами 103) та додатка. Загальний обсяг роботи становить 184 сторінки.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми й актуальність дослідження, сформульовано його мету та завдання, деталізовано об'єкт, предмет, фактичний матеріал і застосовані у роботі методи аналізу, висвітлено теоретичне значення, практичну цінність і наукову новизну дисертаційної праці.

У **першому розділі «Теоретичні передумови дослідження ірландського варіанта англійської мови»** на основі аналізу різних підходів, сформульованих фахівцями з соціофонетики, теорії вимовних стилів, діалектології та соціолінгвістики, а також зважаючи на предмет нашого дослідження, представлено особливості мовної ситуації на острові Ірландія як в діахронічному аспекті, так і в сучасному стані.

Аналіз соціолінгвістичної ситуації на острові Ірландія дозволив виявити особливості функціонування англійської та ірландської мови у суспільстві протягом усього періоду двомовності в країні, визначені причини і закономірності формування і розвитку ірландського національного варіанта англійської мови.

У роботі досліджуються проблеми формування літературної норми мови, взаємовпливу літературної мови і діалектів, проведено диференціацію варіанта і діалекту щодо різновиду англійської мови, який вживається в Ірландії, а також проаналізовані причини формування і тенденції розвитку ірландського варіанта англійської мови. Автор роботи припускає, що особливості ірландського варіанта англійської мови виникли як внаслідок внутрішніх законів мовного розвитку, так і під зовнішнім впливом ірландської мови.

Отже, ірландський варіант англійської мови становить собою сплав елементів ірландської та англійської мов. Ситуація двомовності привела до взаємовпливу двох мов, що функціонують у суспільстві. В середині ірландського варіанта англійської мови існують територіальні і соціальні діалекти. Виділяється літературна Hiberno English, що наближається до британського варіанта англійської мови, і сукупність ірландських діалектів

англійської мови (Anglo-Irish), які є результатом змішування ірландської і англійської мов. Отже, поряд з двомовністю в Ірландії існує диглосія – наявність двох різновидів мови, що функціонують у суспільстві.

У другому розділі «**Організація та проведення інструментально-фонетичного дослідження**» представлено основні напрямки сучасних фонетичних досліджень, опис методики проведення фонетичного експерименту, побудованого на основі комплексу об'єктивних та суб'єктивних факторів, традиційних для фонетичних досліджень.

Інструментально-фонетичне дослідження проводилось для перевірки обґрунтованих нами теоретичних положень щодо визначення просодичних особливостей мовлення ірландців. Виявлення ступеня впливу інтерферентних просодичних ознак у мовленні мешканців різних регіонів острова Ірландія здійснювалось відповідно до програми і методики дослідження, спрямованих на вирішення його основних завдань, і містило аудиторський і комп'ютерний види аналізу та лінгвістичну інтерпретацію отриманих даних.

Відповідно до мети і завдань дослідження було визначено корпус експериментального матеріалу, який склали 45 уривків з мовлення 16 представників чотирьох регіонів острова Ірландія – Північ (м. Белфаст), Схід (м. Дублін), Захід (м. Галюей), Південь (м. Корк). Всі експериментальні, а саме монологічні квазіспонтанні тексти визначаються непередбачуваністю, імпровізованим характером спілкування, неофіційністю і невимушеністю. Такі ознаки комунікативного акту є основними екстралінгвальними факторами, які характеризують розмовне мовлення, що дає змогу розглядати досліджувані монологічні тексти як зразки живого, розмовного, невимушеного мовлення.

Метою аудиторського аналізу в пропонованому дослідженні є визначення перцептивних просодичних особливостей англійського мовлення ірландців – представників різних регіонів острова Ірландія.

Для комп'ютерного аналізу було використано апаратно-програмну

систему обробки акустичних мовних сигналів, реалізованих на базі персонального комп'ютера за програмами *PRAAT Version 5.3.8*.

Програмне забезпечення уможливило отримання графічних зображень висловлювань різної тривалості та з докладною інформацією про варіант мовленнєвого сигналу, а також застосування синхронної текстової анотації отриманих осцилограм, тональних і амплітудних контурів.

У **третьому розділі «Результати комплексного інструментально-фонетичного дослідження мовленнєвої поведінки ірландців»** описано результати аудиторського й комп'ютерного (акустичного) видів аналізу мовлення ірландців і здійснено лінгвістичну інтерпретацію отриманих даних.

Методом перцептивного та інструментального аналізу було визначено основні одиниці мовленнєвої мелодики (шкали і термінальні тони), виявлено спільні та диференційні риси просодії мовлення, а також частотні, темпоральні та динамічні параметри мовлення, враховуючи гендерну, вікову та територіальну приналежність мовців.

У пропонованому дисертаційному дослідженні представлено результати комплексного аналізу особливостей територіального варіювання просодії в ірландському варіанті англійської мови.

Проведене комплексне інструментально-фонетичне дослідження мовлення представників чотирьох регіонів Ірландії дозволяє зробити висновок про те, що специфічні просодичні форми, які існують в ситуації двомовності, що обумовлені накладанням елементів кельтської, шотландської та англійської просодичних систем, соціально диференційовані.

Ознаками, що сприяють визначенню мовних проявів національної ідентичності ірландців можна вважати нижчезазначені просодичні характеристики:

- середній рівень ЧОТ тональних реалізацій;
- висхідний і рівний рух ЧОТ у передтермінальній частині синтагми (шкалі);

- висока частотність висхідного, рівного та спадно-висхідного термінальних тонів;

- подрібнене членування мовлення;

- повільний темп мовлення, переважання пауз середньої тривалості;

- локалізація піків інтенсивності на першому наголошеному складі.

Найчастотнішими просодичними маркерами, які ідентифікують мовлення ірландців, є рівна інтонаційна шкала у кореляції з рівним термінальним тоном, уповільненим темпом, сильно початковим тональним контуром.

Ключові слова: варіативність, просодія, ірландський варіант англійської мови, двомовність, мовленнєва поведінка.

Abstract

Bubnov D. V. Peculiarities of speech behaviour of the Irish in the bilingual situation – a qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Degree of Doctor of Philosophy, Speciality 10.02.04 – Germanic languages (English) (035 Philology) – Odesa National I.I. Mechnikov University. Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2021.

The thesis focuses on the speech behaviour of the Irish in the bilingual situation. The research is the first case of a comprehensive analysis of prosodic parameters and differential features of the speech of the Irish, who represent the four regions of the Island of Ireland; it also determines the Irish national identity in terms of prosody.

The scientific novelty of the thesis is provided by the fact that it is the first time in Ukrainian linguistics when the speech behaviour of the regional speech of Irish English becomes a research subject. The work is also a pioneer in outlining regional specifics of prosodic speech of the Irish and exposing common and differential features of the speech depending on gender, age, and regional factors.

The practical significance of the work is determined by the broad applicability of the obtained results in the practice of teaching English within such subjects as

"Theoretical phonetics of the English language", "Sociophonetics of the contemporary speech", in special courses on identifying speakers basing on differential prosodic features.

The thesis comprises the Introduction, three Chapters with the conclusion to each, general Conclusions, References (290 sources, 103 of them in a foreign language), and an Appendix. The total volume of the thesis is 184 pages.

The Introduction substantiates the choice of the topic and its relevance, formulates the objective and tasks of the work, elaborates on the object, subject, factual material and analysis methods applied, highlights theoretical meaning, practical significance, and scientific novelty of this research.

Chapter I "Theoretical Background of the Research into the Irish English" presents the distinguishing features of the language situation on the Island of Ireland both in diachronic and contemporary aspects, based on the analysis of the main approaches suggested by the experts in sociophonetics, theory of the linguistic styles, dialectics, and sociolinguistics – all viewed from the perspective of the research subject.

The sociolinguistic situation analysis on the Island of Ireland allows for detecting peculiarities of functioning of the English and Irish languages in the society during the entire period of bilingualism in the country. It determines the reasons and trends of the formation and development of the Irish version of the English language.

This work explores the issues of forming a literary norm of the language, mutual influence of the literary language and dialects, differentiates a variant and a dialect in terms of the English language varieties; it also analyses the reasons for forming and developing trends of Irish English. The author argues that the distinguishing features of Irish English grew from both the inner laws of language development and the influence of the Irish language.

Therefore, Irish English is an alloy of the elements of the Irish and English languages. The bilingual situation resulted in the mutual influence of the two languages that function in society. Irish English has territorial and social dialects.

Hiberno English is close to British English, while a complex of Irish dialects of the English language (Anglo-Irish) emerged from the blending of the Irish and English languages. Therefore, along with bilingualism, Ireland also features diglossia – two variants of one language, both functioning in the society.

Chapter II "Organization and conducting instrumental phonetics research" outlines the main trends of contemporary phonetic research, describes the methods of carrying out a phonetic experiment, built on the complex of objective and subjective factors, well-established in phonetic studies.

The instrumental phonetic research was conducted to verify the theoretical statements on the determination of the prosodic peculiarities of the Irish speech, which we substantiated earlier. To find out the extent of the influence of interference prosodic features in the speech of people living in different regions of the Island of Ireland, we carried out an auditory and computer types of analysis and linguistic interpretation of the data obtained in line with the programme and methodology of our research.

According to the objective and tasks of the investigation, we determined the body of experimental material, comprising 45 fractions of the speech of 16 representatives of the four regions on the Island of Ireland: North (Belfast), East (Dublin), West (Galway), South (Cork). All experimental tests, namely, quasi-spontaneous monologues, feature the spontaneous, improvised, effortless, and informal nature of communication. Such characteristics of a communicative act are the chief extralingual factors typical for colloquial speech. It allows for investigating monologue texts as samples of lively, colloquial, effortless speech.

In this thesis, the auditory analysis aims to determine the perceptive prosodic features of the English speech of the Irish people, representing various regions on the Island of Ireland.

The computer analysis employed the hardware-and-software system to process acoustic linguistic signals based on the PC with PRAAT Version 5.3.8. software.

The software enabled us to obtain images of the utterances of different

lengths, each having detailed information about the variant of the speech signal; it also made it possible to use the simultaneous text annotation of the obtained oscillograms and tonal and amplitude contours.

Chapter III "The Results of the Comprehensive Instrumental Phonetic Research of the speech behaviour of the Irish" looks at the results of the auditory and computer (acoustic) types of analysis of the Irish speech and interprets the obtained data linguistically.

The perceptive and instrumental analysis exposed key units of the speech melodics (scales and terminal tones), common and differential features of the speech prosody, and its frequent, temporal, and dynamic parameters, given demographic and territorial affiliation of the Irish.

The thesis presents the results of the comprehensive analysis of the peculiarities of the territorial prosody variety in Irish English.

The substantial instrumental phonetic research of the speech of representatives of four regions of the Island of Ireland concludes that the specific prosodic forms in the bilingual situation (determined by the imposed elements of Celtic, Scottish, and English prosodic systems) are socially differentiated.

The following prosodic characteristics shall be deemed as those contributing to determining the national identity of the Irish people:

- medium level of the basic frequency of tonal realizations;
- ascending and even movement of the basic frequency in the preterminal part of a syntagma (scale);
- high frequency of the ascending, level, and fall-rise terminal tones;
- chopped speech segmentation;
- slow speech tempo, dominant medium-length pauses;
- localized intensity peaks on the first stressed syllable;

The most common prosodic markers identifying the Irish speech are the level intonation scale correlated with the level terminal tone, slowed tempo, and strong initial tonal contour.

Keywords: variability, prosody, Irish English, bilingualism, speech behaviour.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

1. Бубнов Д.В. Мелодическое оформление речи ирландцев. *Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: Міжнародна науково-практична конференція*, м. Одеса, 23-24 червня 2017 року. Одеса: Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 2017.- С.33-36.

2. Бубнов Д. В. Вариативные характеристики мелодического контура в речи ирландцев. *Записки з романо-германської філології*. 2017. №2(39). С. 15-22. Режим доступу: <http://liber.onu.edu.ua/pdf/RGF39-2017.pdf>

3. Бубнов Д. В. Особенности мелодической составляющей речи ирландцев. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Сер.: Філологія*. 2017. №29 том 2. С.25-31. Режим доступу: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v29/part_2/9.pdf

4. Bubnov D. Dynamic characteristics of the Irish speech behavior. *The scientific heritage*. 2018. No 26. P. 3. С.44-47

5. Бубнов Д. В. Является ли темп и сегментация речи ирландцев дифференциальным просодическим маркером? *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія “Філологія”. 2018. №1(69) С. 73-76. Режим доступу: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1577>

6. Бубнов Д. В. Фонетичні маркери ірландського варіанта англійської мови. *Записки з романо-германської філології*. 2018. Вип. 2(39). С. 94-100. Режим доступу: [http://liber.onu.edu.ua/pdf/RGF_1\(40\)_2018.pdf](http://liber.onu.edu.ua/pdf/RGF_1(40)_2018.pdf)

7. Бубнов Д. В. Просодичні особливості мовлення ірландців у ситуації двомовності. *Записки з романо- германської філології*. 2019. №1(42). С. 12-20. Режим доступу: [http://liber.onu.edu.ua/pdf/zapiski_rgf_1\(42\)_2019.pdf](http://liber.onu.edu.ua/pdf/zapiski_rgf_1(42)_2019.pdf)

8. Бубнов Д.В. Просодичні характеристики мовлення чотирьох регіонів Ірландії. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип 14. Том 1. С. 67-72. Режим доступу: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/14/part_1/13.pdf

ЗМІСТ

Список умовних скорочень	13
ВСТУП	14
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІРЛАНДСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	19
1.1. Фактори розвитку і варіативності мови.....	19
1.2. Ситуативна і соціальна варіативність мовлення.....	28
1.3. Соціофонетичне дослідження варіативності мовленнєвої поведінки ..	35
1.3.1. Вікові особливості мовлення	40
1.3.2. Гендерні особливості мовлення	42
1.4. Мовна ситуація на острові Ірландія	49
1.4.1. Історичні фактори розвитку.....	49
1.4.2. Сучасна мовна ситуація.....	54
1.4.3. Ірландські діалекти	57
1.5. Білінгвізм, диглосія, інтерференція на острові Ірландія.....	60
1.6. Функціональний підхід до вивчення інтонації	68
Висновки до розділу I	72
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	75
2.1. Основні напрямки сучасних фонетичних досліджень	75
2.2. Методологія проведення інструментально-фонетичного дослідження	80
2.3. Експериментальний матеріал дослідження.....	82
2.4. Методика аудиторського аналізу	88
2.5. Методика проведення комп'ютерного (акустичного) аналізу	91
Висновки до Розділу II.....	98

РОЗДІЛ III. РЕЗУЛЬТАТИ КОМПЛЕКСНОГО ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ ІРЛАНДЦІВ	101
3.1. Результати перцептивного аудиторського аналізу	101
3.1.1. Мелодійні особливості мовлення	101
3.1.2. Аналіз темпу мовлення та синтагматичного членування	115
3.1.3. Гучність мовлення.....	121
3.2. Результати ком'ютерного аналізу	122
3.2.1. Частотні характеристики.....	122
3.2.2. Варіативність темпоральних характеристик	138
3.2.3. Динамічні характеристики мовленнєвої поведінки ірландців	144
Висновки до Розділу III	149
ВИСНОВКИ.....	156
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	159

Список умовних скорочень

Гц – герц

дБ – децибел

K_p – коефіцієнт паузації

ЛЕФ ОНУ – лабораторія експериментальної фонетики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

мс – мілісекунда

РМ – розмовне мовлення

СМ – спонтанне мовлення

СТС – середня тривалість складу

УТК – узагальнений тональний контур

ЧОТ – частота основного тону

F_{max} – показник максимальної частоти основного тону

F_{mean} – показник середньої частоти основного тону

F_{min} – показник мінімальної частоти основного тону

F_{Δ} – показник діапазону між максимальними і мінімальними значеннями частоти основного тону

RP – Received Pronunciation

ВСТУП

У фокусі нашого дослідження перебуває територіальна варіативність англійської мови на острові Ірландія. У роботі розглянуто основні аспекти мовленнєвої поведінки ірландців, які є представниками чотирьох ареальних зон.

На території острова Ірландія англійська мова з'явилася у XII ст. з першими британськими поселенцями і стала використовуватись разом з ірландською мовою. У період двомовності англійська мова поступово витісняє ірландську із багатьох сфер функціонування, а з XVII ст. аж до початку XX англійська стала єдиною офіційною мовою Ірландії. У 1921 році шість з дев'яти графств провінції Ольстер відокремились і утворили Північну Ірландію, яка є адміністративною частиною Великої Британії. Отже, англійською мовою послуговуються у двох державах – Республіці Ірландія і Північній Ірландії.

Огляд спеціальної літератури показав, що в зоні національного варіювання англійської мови увагу дослідників привертає американський (А. Д. Швейцер, Д. А. Шахбагова, Г. В. Галянт, М. В. Чеснокова), канадський (О. О. Русавська), австралійський (О. В. Костроміна) варіанти. Ірландський варіант англійської мови вивчався фрагментарно в роботах зарубіжних дослідників П. Траджила, Дж. Уелса та ін.

Наразі не визначено статус ірландського варіанта англійської мови, а її просодична специфіка не була предметом комплексного аналізу в межах сучасних соціофонетичних студій.

Актуальність дисертації визначається загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення і опис регіонально маркованої мовленнєвої поведінки представників ірландських спільнот. Визначення просодичних параметрів мовлення ірландців у ситуації двомовності є актуальним, оскільки базується на урахуванні гендерних, вікових та регіональних особливостей мовців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано в межах наукової теми кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови «Дослідження лінгвокультурологічних та просодичних особливостей усного мовлення» (номер державної реєстрації 0107U010628). Тема дослідження затверджена вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 3 від 28 листопада 2017 р.)

Мета дисертаційної праці полягає у визначенні спільних і диференційних ознак мовленнєвої поведінки представників чотирьох регіонів острова Ірландія.

Огляд стану проблеми засвідчив необхідність вирішення серії дослідницьких **завдань**:

- обґрунтувати теоретико-методологічні засади вивчення просодичних засобів мовленнєвої поведінки ірландців у ситуації двомовності;
- з'ясувати вплив гендерних, вікових та регіональних чинників на мовленнєву поведінку досліджуваних інформантів;
- розробити методикау інструментально-фонетичного дослідження просодичної організації англійського мовлення ірландців;
- встановити номенклатуру провідних просодичних засобів у регіональних різновидах англійського мовлення ірландців;
- визначити спільні і диференційні ознаки мовленнєвої поведінки кожного з досліджуваних регіонів острова Ірландія;
- схарактеризувати своєрідність ірландського варіанта англійської мови та ідентифікувати ступінь вираження просодичних характеристик залежно від гендерного, вікового та регіонального факторів.

Об'єктом дослідження є усна реалізація квазіспонтанного монологічного мовлення ірландців.

Предметом дослідження обрано мовленнєву поведінку регіонального мовлення представників ірландського варіанта англійської мови.

Наукова новизна виконаної дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній вперше: а) здійснено комплексний аналіз просодичної варіативності

мовлення ірландців в ситуації двомовності; б) схарактеризовано ступінь впливу гендерних, вікових та регіональних чинників на мовленнєву поведінку ірландців; в) висвітлено регіональну специфічність просодичного мовлення ірландців з чотирьох ареальних зон острова Ірландія; г) виявлено своєрідність ірландського варіанта англійської мови в царині просодії.

Матеріалом дослідження стали 45 уривків квазіспонтанного мовлення 16 представників чотирьох регіонів острова Ірландія – Північ (м. Белфаст), Південь (м. Корк), Схід (м. Дублін), Захід (м. Галоуей). Загальний час звучання експериментального матеріалу склав 4 години 36 хвилини.

Достовірність отриманих результатів і обґрунтованість висновків забезпечено використанням комплексу методів, що містять загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження**.

Серед **загальнонаукових методів** у роботі використано *описовий* метод для визначення характерних ознак базових репрезентантів фактичного матеріалу; метод *спостереження* уможливив виявлення системних ознак досліджуваних одиниць; *аналіз* та індуктивне *узагальнення* прислужились у процесі наукової кваліфікації мовних фактів; *статистичний* метод застосовано для математичної інтерпретації даних, отриманих унаслідок аудиторського й акустичного аналізу та визначення внутрішньої і зовнішньої динаміки досліджуваних одиниць.

У межах **спеціальних методів** використано *аудиторський аналіз*, який дав змогу ідентифікувати та інтерпретувати зібрані фонетичні дані; метод *інтонування* посприяв графічному відображенню інтонації інформантів; *комп'ютерний аналіз* уможливив опис об'єктивних фізичних характеристик для підтвердження результатів аудиторського аналізу.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у розв'язанні проблем вивчення регіонально маркованого мовлення в соціофонетичному аспекті. Проведене дослідження просодичних особливостей ірландського варіанта англійської мови є певним внеском у теорію діалектології (розділ

«Діалекти сучасної англійської мови»), у загальну фонетику, фонологію та інтонологію. Пропоноване дослідження стане в нагоді при розробці теоретичних проблем варіативності (розділ «Питання соціолінгвістичної варіативності») та взаємодії соціальних і просодичних аспектів (гендер, вік, тон, шкала, темп мовлення) мовлення носіїв ірландського варіанта англійської мови.

Практична цінність роботи визначається можливістю використання отриманих теоретичних та практичних висновків в модернізації лекційних курсів з теоретичної фонетики (розділи «Регіональні варіанти англійської мови», «Просодична система мови»), діалектології, соціолінгвістики («Проблеми та перспективи територіальної варіативності мовлення»). Результати та висновки дисертаційної праці стануть в нагоді при викладанні практичної фонетики на старших курсах факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, а також при написанні дипломних та магістерських робіт студентів.

Апробацію основних положень та результатів дослідження здійснено на наукових семінарах кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (2017-2021), на науковій конференції професорсько-викладацького складу ОНУ імені І. І. Мечникова (2019), а також на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень», м. Одеса, 23-24 червня 2017

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено у семи одноосібних статтях, із яких п'ять опубліковано у фахових наукових виданнях України, одна – у науковому періодичному виданні іншої держави, ще одна – тези доповідей на науково-практичній конференції.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи визначається поставленою метою та завданнями і складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку скорочень, вступу, трьох розділів із

висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (290 позицій, з них – 103 іноземними мовами). Дисертаційна робота містить 15 таблиць і 42 рисунки. Загальний обсяг дисертації становить 184 сторінки, із них текстова частина – 158 сторінок.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІРЛАНДСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

1.1. Фактори розвитку і варіативності мови

Проблема віднесення ірландського різновиду англійської мови чи то до регіонального діалекту, чи то до національного варіанта багато в чому є дискусійною. Поза сумнівом залишається існування територіальних і соціальних мовних відмінностей у порівнянні із британським варіантом англійської мови.

Розвиток мови в кожному конкретному суспільстві обумовлено певними факторами. «Мова є знаряддя, що безупинно змінюється й удосконалюється мовцями, якими рухає прагнення пристосовуватися до різноманітних мінливих умов комунікації» (Уи 1972: 188).

Розглянемо фактори розвитку мови, які необхідно враховувати при вивченні особливостей ірландського варіанта англійської мови. Насамперед слід взяти до уваги внутрішні закони будови і розвитку мови. У сучасному мовознавстві не існує однозначного визначення законів мовного розвитку. Б. А. Серебренніков у великому енциклопедичному словнику «Мовознавство» розглядає їх як «постійні й закономірні тенденції, що спрямовують розвиток мов шляхом їх удосконалювання (абсолютного прогресу)» (Серебренников 1998: 160). У нашому дослідженні під внутрішніми законами мовного розвитку розуміються тенденції мовних змін, що відбулися в мовній системі англійської мови без впливу ірландської мови. Ці зміни підрозділяються на архаїчні риси (збереження в ірландському варіанті англійської мови одиниць і конструкцій, що вийшли із уживання в британському варіанті) та інновації (поява нових мовних одиниць і конструкцій).

При цьому необхідно враховувати й соціальні умови існування мови. Ф. П. Філін підкреслює, що «відрив від соціології звужує можливості

пізнання самих внутрішніх законів будови і розвитку мови» (Філін 1976: 39). Звичайно, не варто перебільшувати роль соціального фактора в розвитку мови, оскільки мова розвивається, у першу чергу, відповідно до своїх внутрішніх законів.

Однак поряд з ознаками внутрішнього розвитку (збереження архаїчних рис, присутність інновацій), тією чи іншою мірою залежного від соціальних умов, на формування ірландського варіанта англійської мови впливає й двомовність в Ірландії. Співіснування двох мов у суспільстві неминуче приводить до появи змін у кожній з них.

Розглянемо загальні закономірності мовного розвитку. А. Д. Швейцер виділяє кілька варіантів поширення мовної норми: зверху вниз (від вищих соціальних верств суспільства до нижчих), знизу вгору (від нижчих до вищих), а також від середніх верств як до вищих, так і до нижчих.

Говорячи про поширення інноваційних форм у діалектах і варіантах, А. Д. Швейцер виділяє два шляхи використання мовних форм у літературному узусі: 1) консервативний, коли в діалекті або варіанті використовуються форми, що вийшли із уживання в даній мові. Наприклад, наявність у варіантах англійської мови форм займенника другої особи однини *thou, thy*, 2) прогресивний, коли в діалекті або варіанті виникають форми, що випереджають розвиток мови. Наприклад, використання у варіантах англійської мови дієслова *will* у всіх особах, або відсутність дієвідміни дієслова *be* у теперішньому часі, що, згідно з думкою А. Д. Швейцера, є ознакою прогресивного розвитку мови (Швейцер 1996).

Питання про консервативні і прогресивні риси в мові не є простим і однозначним. Як стверджує В. Н. Ярцева, «співвідношення інновацій і традиційних історичних форм у мові може розглядатися в різних аспектах: стосовно суспільного розвитку системи мови, структурних змін, що відбуваються в ній, стосовно використання «нового» і «старого» у мові у функціональному і стилістичному планах, стосовно специфічних властивостей рівнів стратифікації мови, і нарешті, відповідно до формування

норм книжно-писемного та усно-розмовного мовлення, обумовлених умовами комунікації в даному мовному колективі, що історично склалися» (Ярцева 1976: 59). Порівняно з територіальним варіантом у розвитку національного варіанта місцева специфіка лінгвістичних диференційних факторів відіграє набагато меншу роль.

Проблема інновацій і архаїчних рис у мові була ґрунтовно висвітлена в роботі Е. А. Макаєва (Макаев 1964: 25-33), де автор звертає увагу на складності виявлення інноваційних і архаїчних рис і визначає критерії їх розрізнення. У дослідженні стверджується, що необхідно проводити відмінності між окремими консервативними рисами (реліктами) і загальними архаїзованими тенденціями в мові. Автор дотримується точки зору, що при аналізі мовного розвитку слід брати до уваги лише ті явища, які зустрічаються неодноразово й дають можливість вивести закономірність.

При аналізі особливостей розвитку тієї або іншої літературної мови необхідно враховувати нерівномірність її розвитку в окремих функціональних сферах, що, на думку Н. Н. Семенюк, призводить до ускладнення розуміння самого процесу мовних змін. Дослідник стверджує, що «історичні зміни не становлять єдиного цілісного процесу, а розпадаються на низку окремих перетворень, кожне з яких характеризується певною специфікою, залежно від тих комунікативних сфер, у яких використовується мова» (Семенюк 2006: 37).

У своєму дослідженні ми дотримуємося точки зору М. М. Маковського на розвиток діалектів сучасної англійської мови (Маковский 1980: 27-29). Автор відзначає деякі загальні риси для всіх сучасних англійських діалектів. Це, насамперед, консерватизм; відповідно, у цьому випадку відхилення від норми обумовлено відсутністю мовної еволюції.

Підсумовуючи досвід дослідження форм мови вітчизняними і зарубіжними лінгвістами, Л. І. Антропова зазначає, що різноманіття підходів до вивчення мовної варіативності обумовлено територіально-просторовим принципом членування мови, уявленням про форми існування мови як про

моделі соціальних структур, системним підходом до стратифікації мови, а також соціально-комунікативною стратифікацією форм мови (Антропова, 2005). У межах соціолінгвістичного підходу В. А. Аврорін зазначає на такі властивості форм мови: 1) відносна самостійність в межах загальної структури; 2) ієрархічність об'єднання на підставі схожості "вихідного матеріалу"; 3) розбіжність і розділення сфер вживання; 4) розбіжність на рівні удосконалення і універсальності. Найбільш загальне визначення форм мови запропоновано Л. І. Антроповою: «Форма існування мови це одна з конкретних форм її структурної організації і функціонування у людському колективі» (Антропова, 2005).

В англійській традиції при описі форм існування мови вживається термін *variety*, що співвідноситься з такими поняттями як *варіант* або *різновид мови*. Намагаючись дати найбільш точне «технічне» визначення, що об'єднує такі поняття як *мова*, *діалект* та *форми мови*, британський лінгвіст Р. Хадсон запропонував термін *варіант* як «набір елементів мови (слів, звуків, граматичних конструкцій), що мають однакову дистрибуцію» (Hudson, 1980: 24). Це визначення було доповнено Р. Уордо «варіант – це певний набір структурних елементів мови, який однозначно асоціюється з певними зовнішніми факторами (приблизно, географічним регіоном або соціальною групою)» (Wardagh, 1988: 20).

Згідно з сучасною типологією варіантів мови, ці варіанти поділяються на національні (національні форми англійської мови Великої Британії, США, Канади тощо), етнічні (етнолекти), територіальні (територіальні діалекти) і соціальні (соціальні діалекти, соціолекти).

У соціолінгвістиці вживається поняття *підсистема мови*, яке визначається як «різновид мови, що має своїх носіїв, сферу вживання, і виконує певний набір соціальних функцій», при цьому припускається, що кожний носій мови володіє кількома мовними підсистемами (наприклад, літературною мовою і місцевим просторіччям). Варіант мови розглядається як модифікація інваріанта, в якості якого виступає система і структура мови

або норма мови. У межах системно-структурного підходу варіативність мовної системи, визначається як «зміна одиниці мови (структурна або семантична) у межах її тотожності» (Степанова, 1997: 90-91). У працях О. О. Селіванової, Ю. О. Жлуктенко, А. Д. Петренко, В. М. Солнцева, Д. А. Шахбагової приділяється увага нормативному аспекту варіативності мови. З одного боку, норма завжди диктує вибір одного з варіантів, з іншого – вона сама визначається явищами, які формують ці варіанти. Кодифікована норма мови, в якості якої виступає літературна мова, є соціально престижною і поліфункціональною та протиставляється територіальним діалектам, говірці і наріччям, а також міському просторіччю, арго і жаргонам. Територіальна і соціальна відокремленість мовної спільноти визначають специфіку функціонування варіанта мови, зокрема, в системі літературної мови з'являються варіанти, що мають відмінності на різних мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному), при цьому найбільша кількість допустимих нормою варіантів спостерігається на рівні вимови (Шахбагова, 1992). А. Д. Швейцер виділяє декілька варіантів поширення мовної норми: зверху вниз (від вищих соціальних верств суспільства до нижчих), знизу вгору (від нижчих до вищих), а також від середніх верств як до вищих, так і до нижчих.

О. Я. Присяжнюк, Д. А. Швейцер, М. М. Маковський, R. Hickey, P. Trudgill, J. Wells та ін. зробили великий внесок у розробку аспектів варіативності соціальних і територіальних діалектів Великої Британії. Зусиллями цих вчених визначені певні основні структурні відмінності діалектів і варіантів, позначені межі їх поширення, виділені актуальні тенденції розвитку. Принципи типологічної класифікації акцентів англійської мови, запропоновані Дж. Уеллсом (Wells, 1982) наразі здобули міжнародне визнання.

Останнім часом серед вітчизняних і зарубіжних учених дуже актуальним стало вивчення міських варіантів мови, що поєднують риси соціальної і територіальної варіативності. Як слушно зауважує О. В. Костороміна,

«підсистеми мови ніби «перетікають» одна в іншу, проміжні підсистеми (напівдіалекти, інтердіалекти, інтержаргони тощо) поєднують у собі риси територіального діалекту та міського просторіччя, соціального жаргону та усної форми літературної мови» (Костроміна, 2015). Утворенню проміжних соціально-територіальних форм англійської мови, насамперед, на території великих міст, на думку Ю. Б. Федотової, сприяють такі соціолінгвістичні фактори як зростання кількості мовців – вихідців з нижчих верств соціальної ієрархії, які отримали освіту і швидко підвищують свій соціальний статус, стирання мовленнєвих соціально-класових відмінностей в суспільстві, серед молоді, а також географічна дифузія мовних інновацій та тенденція вирівнювання мовних особливостей територіальних діалектів шляхом взаємопроникнення їх форм (Федотова, 2011).

Згідно з П. Траджилом у мовленні носіїв мови поєднуються фактори територіальної і соціальної варіативності, оскільки «кожний мовець одночасно ідентифікує себе як мешканця певної місцевості і представника соціальної групи» (Chambers, Trudsgill, 1998: 45). Взаємини між територіальними і соціальними варіантами мови в мовленні носіїв у працях В. М. Жирмунського та П. Траджила позначаються у вигляді піраміди, в основі якої знаходяться місцеві діалекти, а на вершині – орфоепічна норма вимови як уніфікований варіант, найбільш наближений до письмового стандарту. Підвищення соціального статусу та рівня освіти призводить до втрати регіональної варіативності вимови (Жирмунский, 1976; Chambers, Trudsgill, 1998: 32). У цілому цю модель можна пристосувати до опису соціально-територіальної варіативності англійської мови в Ірландії з урахуванням того, що на території острова Ірландія вимовною нормою є ірландський варіант англійської мови, який має власні регіональні відмінності, служить маркером самоідентифікації ірландців, а також користується більшим соціальним престижем, ніж нормативна вимова, позначувана як Received Pronunciation (RP).

Структурні особливості територіальних і соціальних варіантів

англійської мови в межах концепції англо-ірландського континууму обумовлені впливом розмовних діалектів, які «характеризуються значним ступенем розбіжностей на вимовному і лексичному рівнях і відносною однорідністю граматичних структур. Граматичні структури діалектів формують власну систему» (Dolan, 1999: 38).

Відмітивши відносну структурну автономію розмовних діалектів щодо англійської мови Л. Тодд вказує на значний ступінь територіальної і соціальної варіативності ірландських діалектів. Дослідник описує ареал розповсюдження територіальних діалектів, який охоплює всю територію Ірландії та Шотландської низини на півночі країни.

Сучасні зарубіжні дослідження варіативності ірландських діалектів та англійської мови спираються переважно на розвідки Л. Тодда, Дж. Уельса, Р. Траджила. Тяглість у царині англійської діалектології, згідно з Б. Кортманом та К. Аптоном, ґрунтується на тому, що результати, отримані під час дослідження «традиційних» діалектів, тобто мовлення сільського населення у відносно замкнених спільнотах, продовжують використовуватися для опису сучасного розповсюдження діалектних рис; крім того, увага багатьох дослідників «сучасних» діалектів, «як і раніше спрямована на пошук механізмів мовних змін» (Upton, 1996).

На думку професора Л. Тодда, парадоксальність ситуації в Ірландській Республіці наразі полягає в тому, що «незважаючи на те, що ірландська мова (Irish Gaelic) офіційно визнана в Ірландській Республіці і викладається в усіх школах, дуже багато людей, навіть в урядових колах, стверджують, що політика держави привела до виникнення двомовного населення (bilingual population)» (Todd, 1999: 141).

Білінгвізм (двомовність) у цьому випадку розглядається як можлива ознака відновлення ірландської мови – у тому сенсі, що населення країни повинно володіти ірландською, принаймні не гірше, ніж англійською.

Загальна кількість тих, хто володіє ірландською мовою (Irish Speakers) на 2004 рік склала 1 мільйон 571 тисячу осіб, що становить приблизно 44%

населення країни.

Кількість ірландців, для яких ірландська мова є рідною (першою), невпинно скорочується (з 2,4 мільйонів на початку XIX ст. до 86 тис. в 1996 р.) і зараз, відповідно, вони складають трохи більше 2% всього населення Ірландської Республіки. Але насправді ця цифра ще менша, оскільки з них ірландською мовою щоденно розмовляє тільки 21 тис. людей (Callan, 2002: 48).

Носії мови мешкають, в основному, у віддалених сільських районах, в областях, що називають «Gaeltacht» (від «Gael» – ірландець, кельт). Гелтахти, фактично, «відповідають» за той або інший діалект ірландської мови. Найбільш великі гелтахти розташовані на заході (графство Голуей – 34 тис. осіб), півночі (графство Донегал – 24 тис. осіб) і на півдні (графство Корк та Керрі) (Callan, 2002: 49). У східній частині країни гелтахтів немає – це пов'язано із перебігом британської експансії, особливо в період правління Олівера Кромвеля, і, відповідно, з поширенням в Ірландії англійської мови. У дублінських школах викладається «стандарт», створений здебільшого на підставі західного та південного діалектів ірландської мови.

Як зазначає ірландський письменник, полеміст та політичний діяч Мартін О'Кадан (Martin O'Cadhain), «в Ірландії уряд гарантує право на вивчення ірландської мови в школах і надає усі необхідні для цього засоби (guarantees the right and provides the means for having the Irish language taught). Однак поза школою практичне функціонування мови в тій або іншій формі неможливе».

Така ситуація склалася через вплив принаймні двох вирішальних соціальних факторів: багатовікової деструктивної мовної політики, що здійснювалась Британією, і масовою еміграцією населення з середини XIX ст. до кінця XX ст., що також була наслідком британського політичного курсу щодо Ірландії.

Англійська мова – порівняно з ірландською – розповсюджена значно ширше, англійська мова є домінантною в більшості сфер життя ірландського

суспільства.

Ірландський діалект англійської мови або «ірландська англійська», відома також як *Green English* (*green* – зелений колір, національний символ Ірландії) та *Hiberno-English* (*Hibernia* – латинська назва Ірландії), безперечно має свої характерні фонетичні, лексичні та граматичні особливості, причому, як зазначає професор Тодд, вони обумовлені саме впливом ірландської мови. У соціолінгвістичному плані ці особливості дуже цікаві, оскільки за їх допомогою створюється соціально-політичний контекст, в якому, у свою чергу, виявляється зв'язок між ірландським менталітетом, *Irishness*, та засобами англійської мови. Важливою також є реакція англійців як носіїв мови на діалектні риси ірландської англійської, що зокрема дозволяє простежити і англо-ірландські міжетнічні відносини.

Завдяки дослідженням А. Вільямса, П. Керсвіла, П. Традгіла відбувається вирівнювання діалектів на території Ірландії. А. Вільямс та П. Керсвіл описують вирівнювання діалектів (*dialect leveling*) як процес, в ході якого традиційні особливості територіальних варіантів замінюються новими особливостями, які входять в мовленнєвий обіг мовців і реалізуються у більшому географічному масштабі (Williams, 1999). У термінології П. Традгіла цей процес іменується дифузиею інновацій (*innovation diffusion*) (Trudgill, 1999). Д. Брітен вживає термін *супралокалізація* (*supralocalisation*), позначаючи процес, результатом якого є витіснення локальних різновидів і поширення мовних варіантів найбільш придатних в соціально-просторовому відношенні (Britain, 2009). Процеси змішування, вирівнювання і перерозподілу форм, на думку Ю. Б. Федотової, активізуються у великих містах під впливом постійних комунікативних контактів між носіями різних діалектів, що приводить до появи нових міських діалектів та соціолектів (Федотова, 2013: 66). Контакт діалектів не є єдиною причиною дифузії інновацій. У дослідженнях професора Л. Тодда найбільша кількість інновацій виявилась серед підлітків робітничого класу, які вирізнялись відсутністю мобільності та контактів з англійцями (Todd, 1999).

Встановлення співвідношення між кількістю інновацій в мовленні сучасної молоді і факторами соціального походження, ситуації спілкування і гендерної диференціації сприяють формуванню більш чіткої картини можливого розвитку мовних змін.

1.2. Ситуативна і соціальна варіативність мовлення

Одним із провідних питань соціолінгвістики є проблема соціально обумовленої варіативності мовлення, яка характеризується наявністю двох вимірів – стратифікаційного і ситуативного. Як зазначає А. Д. Швейцер, стратифікаційна варіативність безпосередньо пов'язана із соціальною структурою суспільства і проявляється в мовних та мовленнєвих розбіжностях, які характерні для представників різних соціальних верств і груп. Ситуативна варіативність проявляється, у свою чергу, в переважному вживанні тих або інших мовних засобів залежно від соціальної ситуації (Швейцер, 2012: 31-42).

При дослідженні соціальної диференціації мови і мовлення взаємодія стратифікаційного і ситуативного параметрів особливо важлива, оскільки дозволяє вивчати мовлення не тільки в різних соціальних ситуаціях спілкування, але й диференціювати особливості мовної і мовленнєвої поведінки представників різних соціальних груп у схожих ситуаціях спілкування.

Згідно з дослідженнями Л. П. Крисіна, сучасний етап аналізу соціальної і стратифікаційної диференціації мови характеризується усвідомленням складності соціально-мовних зв'язків, в наслідок чого риси мовленнєвої поведінки людей в суспільстві «хоча й обумовлені соціальною природою мови, але не знаходять прямих аналогій у структурі суспільства» (Крысин, 2003). Комплексний характер соціально-мовних зв'язків, на думку вченого, уособлює тип варіювання, який залежить від соціальних характеристик мовців і від умов мовлення. Цей ситуативно-стилістичний тип варіювання,

свого часу описаний У. Лабовим, став методологічним підґрунтям багатьох соціолінгвістичних досліджень «першої хвилі», у процесі яких, згідно з П. Еккерт, «визначались змінні – показники соціоекономічного статусу мовця, а стилістична і гендерна варіативність розглядалась як похідні категорії, що реалізуються мовцем залежно від орієнтації на певну позицію в соціоекономічній ієрархії (Eckert, 2012: 91).

Як слушно зазначає А. Д. Петренко та Л. П. Крисін «соціальна диференціація мови отримує ніби двоїсте вираження у вигляді соціально-обумовлених підсистем (місцеві діалекти, міські койне, соціальні й професійні жаргони, літературна мова) і у вигляді соціально-маркірованих мовних засобів, що вживаються мовцями, які відносяться до певних суспільних верств та груп, залежно від умов комунікації, від функціонально-стилістичних умов мовлення» (Крысин, 2003: 25; Петренко, 2011: 22-23).

Ідеї ситуативно-стратифікаційного підходу У. Лабова до дослідження варіативності мови стали імпульсом для розвитку нового напрямку в лінгвістиці – соціофонетики, яка «розширює погляд на функції мови, концентрує увагу на її соціальному вживанні і заперечує обмеження, що накладаються традиційною формальною лінгвістикою на царину досліджуваних фактів і характер методів дослідження» (Лабов, 1975). А. Д. Петренко зазначає, що соціолінгвістичний аналіз на вимовному рівні з урахуванням факторів соціального порядку має потенціал для найбільш повного опису соціальної стратифікації мови, її функціональних можливостей і тенденцій розвитку звукової системи.

Основний структурний компонент соціофонетичного аналізу – соціофонетична змінна – служить мовленнєвим корелятом стратифікаційної і ситуативної варіативності. Отже соціофонетичною змінною може бути будь-яка одиниця вимовного рівня (сегментний, супрасегментний елемент тощо), яка має декілька варіантів реалізації, зв'язаних з соціальною приналежністю мовця або ситуацією спілкування. На сегментному рівні мови виділяються фонологічні змінні, що зіставні з абстрактним вимовним

стандартом (Лабов, 1975; Петренко, 1986; Macaulay, 1977).

Встановлення кореляції між мовними, соціальними і ситуативними факторами варіативності в соціофонетиці передбачають вживання певної стратифікаційної та комунікативної моделі, а також методики лінгвостилістичного аналізу. Як слушно зазначає Р. Уордо, соціально-стратифікаційна модель має будуватися з урахуванням особливостей досліджуваного регіону і суспільства, проте основу моделі практично завжди складає шкала універсальних параметрів, до яких відносяться: досягнення у царині професійної та академічної освіти, професія (у деяких випадках професія батьків), характер трудової діяльності («блакитні», «білі» комірці), рівень доходу, джерело доходу, стать, вік, місце проживання, расова та етнічна приналежність (Wardhaugh, 2006: 148).

У випадку соціометричного вимірювання, кожному параметру надається певне значення, у результаті чого визначається стан інформанта у більш загальній соціально-класовій системі, що містить категорії «вищий клас», «середній клас», «робочий клас» з різним ступенем градації. Визначення соціально-класової приналежності в різних дослідженнях проводилось на підставі як кількох (Trudgill, 1974; Shuy, 1969; Labov, 1966), так і одного основного параметра, наприклад, професії (Macaulay, 1977) або освіти (Глушак, 2009). В. І. Карасик називає ці параметри «індексами» соціального статусу, значення яких може відрізнитися в різних суспільствах і культурах (Карасик, 2004).

Дослідження варіативності вимови окремих соціальних груп передбачає первинність ситуативного аспекту вивчення мовлення. У цьому зв'язку А. Д. Петренко підкреслює, що виявлена під час експериментальної роботи фонетична варіативність мовлення в різних комунікативних ситуаціях спілкування може бути типовою не тільки для представників конкретної соціальної групи. Достатньо ймовірно, що аналогічні вимовні форми присутні в мовленні представників різних соціальних груп, а їх поширення і розподіл обумовлений іншими соціальними факторами.

Ситуативна варіативність проявляється в переважному використанні тих або інших мовних засобів на вимовному рівні і зв'язується з протиставленням різних вимовних стилів.

Експериментальними дослідженнями в царині мовленнєвої комунікації встановлено, що кожна людина сприймається не тільки у своїх фізичних якостях (ріст, стать, вік, фігура, обличчя, очі тощо), але й як *особистість*, яка має певне соціальне положення і відіграє ту або іншу роль у житті як сприймача, так і суспільства (Тарасов, 1979: 2). Оскільки природня усна комунікація відбувається в межах широкого соціального устрою суспільства, то кожен мовець становить собою соціальну особистість, тобто займає певну позицію в цьому суспільстві. Ця позиція визначається як професійними інтересами, так і рівнем і видом освіти, соціальним і національним (або регіональним) походженням мовця. До цих показників відносяться також стать і вік комуніканта. Тому соціальний стан і статус носія мови безпосередньо зв'язані з тими варіаціями мовлення, які реєструються співрозмовниками і містять певну екстралінгвальну (соціальну) інформацію.

Основним недоліком соціально-класової моделі, на думку Р. Уордо, є «абстрактність», на що вказує і Еккерт (Eckert, 2012). Критика абстрактності зв'язана з протиставленням соціального класу і соціальної групи або ролі непродуктивного і продуктивного способів соціальної самоідентифікації. Р. Уордо зазначає, що усвідомлення людиною приналежності до певного соціального класу не завжди є для неї таким же реальним, як сприйняття себе матір'ю або християнином.

Спроба більш детального опису соціальної варіативності мовлення з урахуванням виділення консолідованих соціальних груп і описом рольових відносин всередині групи відбилася в наступних соціолінгвістичних дослідженнях П. Еккерта. Ці дослідження, як зазначає П. Еккерт, відрізняються вживанням етнографічних методів (зокрема, метода комунікативних мереж), спрямованих на вивчення варіативності мовлення у тісно зв'язаних соціальних групах, які є більш «локальними», і менш

«абстрактними» демографічними одиницями, при цьому варіативність мовлення досліджується крізь призму поглядів і думок мовленнєвої спільноти. Ці дослідження характеризуються зміною обсягу пошукуваної соціальної одиниці, а також конкретизацією відносин між ними. Більш пізні дослідження, згідно з П. Еккерт, характеризуються зсувом фокусу з соціальних діалектів на мовленнєві стилі, переходом від опису категорій мовців до опису механізму побудови особистості в процесі комунікації. У центрі уваги дослідників опинились аспекти стилістичної і ситуативної варіативності мовлення, зв'язані з роллю мовця в групі спілкування (Eckert, 2012: 87-100).

На думку В. І. Карасика, А. Д. Швейцера, А. Д. Петренка та інших науковців, без урахування стратифікаційної складової можна робити висновки лише щодо вимовних особливостей мовлення абстрактного носія мови, члена спорідненого колективу мовців; у той же час ігнорування ситуативної варіативності може призвести до хибної думки про обмежений набір мовленнєвих ресурсів і надмірної стереотипності мовлення різних соціальних груп (Петренко, 2011: 17-18). Такий підхід до вивчення проблеми соціальної диференціації мови Л. П. Крисін називає «динамічним», оскільки він «дозволяє бачити соціально диференційовану мову в динаміці: в його основі є урахування ситуативних змінних, ролевих характеристики носіїв мови» (Крысин, 2003: 25).

Якщо стратифікаційна модель характеризує соціальну структуру досліджуваного колективу мовців, то комунікативна модель спрямована на опис факторів, що впливають на варіативність мовлення в різних ситуаціях. Сукупність ознак, що впливають на вибір мовних засобів для здійснення мовленнєвих висловлювань, визначається терміном *мовленнєва ситуація*. Опанування мови і її вживання в мовленні – це здатність мовця зв'язувати ситуації спілкування з відповідним стилем вимови. Тому й вибір мовцем будь-якого вимовного варіанта, на думку А. Д. Петренка, не є відхиленням від норми, оскільки тим самим здобувається той або інший ситуативний,

соціальний, регіональний або індивідуальний «акцент».

Саме мовленнєва ситуація впливає на вибір лексичний, граматичних і просодичних засобів мови, які у свою чергу обумовлюють реалізацію сегментного складу, його варіантів. Проблемаам дослідження мовленнєвої ситуації в соціолінгвістичному аспекті присвячені роботи зарубіжних (В. Fraser, М. Halliday, В. І. Карасик, А. Д. Петренко), і вітчизняних (О. Р. Валігура, Л. І. Прокопова, О. І. Стеріополо) дослідників.

В комунікативній моделі М. Хелідея взаємовідносини стратифікаційного і ситуативного аспектів варіативності мовлення виражаються за допомогою протиставлення соціального діалекту і регістра. Визначальними змінними соціального діалекту є соціальне походження, стать і вік, у той час як регістр ідентифікується за допомогою параметрів поля, що позначає сферу спілкування; тональності, яка характеризує відносини між учасниками комунікації; і модусу, який описує канал комунікації (Halliday, 1978). Така модель дозволяє ефективно розмежовувати фактори ситуації спілкування і соціальної стратифікації учасника комунікації, а також є окремим прикладом вживання функціонального підходу до лінгвістики. Як слушно зазначає А. Е. Левицький, вагомий внесок лондонської школи функціональної лінгвістики характеризується, в тому числі, з'ясуванням ролі ситуативної і соціальної адаптації мовних одиниць щодо середовища і мовної особистості (Левицький, 2010: 32).

У загальній моделі комунікативної ситуації, запропонованій В. І. Карасиком, виділяються учасники, що мають рольові та індивідуальні характеристики, й умови спілкування, що поділяються на внутрішні і зовнішні (Карасик, 2004: 23). Перевагою цієї моделі є урахування соціально-психологічних особливостей учасників комунікації і відносин між ними, а також комплексний характер зображення умов спілкування.

Погляд на систему мови крізь призму мовленнєвої ситуації виявляє, що кожній ситуації спілкування відповідає певний набір елементів цієї системи, що розглядається деякими лінгвістами в якості норми для цієї ситуації

спілкування (Григорьев, 1996: 71). Проте, на думку А. Д. Петренка, навряд чи можливо і необхідно виводити нормативні правила окремо для кожної мовленнєвої ситуації. Твердження Є. І. Григорьева можна розуміти в тому сенсі, що певним типам мовленнєвих ситуацій відповідає і певний набір мовних засобів, що розглядається автором як норма.

У більш широкому сенсі комунікативна ситуація може розглядатися як «контекст» або «обставини спілкування», в яких виділяються загальні типи вимови на підставі ступеня підготовленості (формальності / неформальності) мовлення інформанта. Останній підхід отримав експериментальне підтвердження в соціофонетичних дослідженнях У. Лабова, А. Д. Петренка і використовується у пропонованому дослідженні. Формальна обстановка спілкування сприяє підвищенню ступеня контролю мовця за своїм мовленням, у невимушеній обстановці, рівень контролю знижується, і вимова набуває інших характеристик. У термінології Л. В. Щерби у цьому випадку йдеться про реалізацію повного і розмовного стилів вимови (Щерба, 1974).

Отже, урахування соціального і ситуативного типів варіювання вимови сукупно є необхідною умовою для отримання більш повної картини причинно-наслідкових зв'язків екстралінгвального характеру, що обумовлюють варіативність вимови окремих груп інформантів. Уважне спостереження за мовленням груп, об'єднаних загальними статусними, статевими, віковими ознаками, спільними інтересами і діяльністю в грамотно спланованих ситуаціях офіційного і невимушеного спілкування, сприяє точності результатів соціофонетичного аналізу.

1.3. Соціофонетичне дослідження варіативності мовленнєвої поведінки

У соціолінгвістиці існує думка про те, що закономірний характер варіювання мовлення можна побачити тільки в контексті всього мовленнєвого колективу в цілому, з урахуванням його соціальної структури і всього діапазону соціальних ситуацій (Ганиев, 1976: 55; Швейцер, 1971: 44). Проте експериментальними дослідженнями у царині соціофонетики доведено, що моделі соціального і класового варіювання є досить прозорими і для свого виявлення не потребують статистичного аналізу записів мовлення безлічі інформантів (Labov 1966, 2006).

У сучасній соціофонетиці можна виділити два фактори, що сприяють варіативності (Шевченко, 2011):

- фактор неоднорідності і розвитку мови;
- фактор територіальної і соціальної диференціації;
- показник соціально-особистісних, «індексних» характеристик мовця.

Завданням соціофонетики як сучасного напрямку у царині вивчення соціальної функції мови є дослідження варіативності вимови, обумовленої впливом комплексу зовнішніх щодо мови факторів. До подібних екстралінгвальних факторів, що приводять до появи варіативних елементів, відносяться регіон проживання і соціальна приналежність носіїв мови / мовців, відмінності сфер людської діяльності, а також ситуацій, в яких відбувається спілкування. Варіативність також часто є наслідком фізіологічних факторів, зумовлених індивідуальними розбіжностями в структурі і будові мовленнєвого апарату (Потапова, Михайлов, 2012).

Різноманіття факторів, що зумовлюють варіативність, приводить до необхідності вивчення методів і висновків, отриманих в різних галузях лінгвістичних знань: у діалектології, соціолінгвістиці, психолінгвістиці, прагматиці, в акустиці і деяких інших прикладних дисциплінах.

Серед зарубіжних дослідників питання варіативності вимови розглядали Дж. Ноулз, Дж. Уеллз, А. Краттенден, Е. Грабе та ін. У межах вітчизняного і

зарубіжного мовознавства у 90-х – 2000-х рр. на кафедрі теоретичної і прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова виникла школа вивчення регіональної і соціальної варіативності англійської інтонації, результати якої представлені у працях О. Я. Присяжнюк, Н. О. Улітіної, І. О. Коваль, А. С. Шарандаченко, І. А. Гарчевої, В. С. Григораш, Д. М. Карпової, О. В. Костроміної, О. О. Русавської та низці публікацій інших дослідників кафедри.

Отже, особистість мовця в соціумі формується під впливом цілого спектру впливу зовнішнього середовища, а також внутрішніх потреб мовця під час комунікації, що виражається у вживанні різноманітних засобів вираження і реалізації комунікативної інтенції. Зазначимо у цьому зв'язку, що варіативність характеризується потенційно нескінченною диференціацією елементів з одного боку і тенденцією до обмеження і типізації можливих варіантів – з іншого.

При дослідженні мовлення в його соціальній детермінованості у соціофонетиці береться до уваги комплекс фактів соціального порядку. На думку М. В. Панова, кожна вимовна риса мови перебуває в певному «силовому полі», яке утворюють соціальні фактори. Вони можуть «або підтримувати, зміцнювати цю рису, або послаблювати її, зменшувати її поширення, опираючись її стабілізації» (Панов, 1979: 216). На думку автора, соціальний фактор можна розглядати з погляду того, для якої кількості вимовних явищ він є суттєвим. Діапазоном же дії соціальної ознаки стає загальне відношення кількості вимовних явищ до кількості вимовних явищ, які зазнають вивчення. Щодо вимовних факторів соціальні ознаки можуть розташовуватись в такому порядку:

1. Регіон постійного проживання.

2. Соціальний стан.

3. Вік (визначення меж вікової страти у фонетиці ще й досі не виглядає досить переконливо, але тут можна опертися на такий об'єктивний показник, що знаходить відображення в мовленні, як універсальні вікові стадії у

розвитку особистості).

Загальновідомо, що у Великій Британії лише на підставі вимови співрозмовники можуть зробити висновок про походження, рівень освіти, політичні погляди, про надійність як ділового партнера і навіть іноді про зовнішню привабливість один одного.

Віднесеність до того або іншого соціального класу впливає на сприйняття індивідом як своєї власної вимови, так і вимови оточуючих людей. Наприклад, вихідці з середнього класу, насамперед, його верхівки, особливо прискіпливі у питаннях статусу і соціального стану. Вони часто уникають терміну «робітничий клас», який замінюють різними евфемізмами: «групи населення з низькими доходами», «менш привілейовані», «прості люди», «менш освічені», «людина з вулиці», «читачі бульварної преси», «сині комірці», «безоплатна школа», «муніципальний мікрорайон», «народний» тощо. Більше того, представники верхівки середнього класу іноді зовсім відмовляються від вживання слова «клас» на користь більш нейтрального терміна «background» («походження, середовище, зв'язки і оточення»). У той же час англійці з робітничого середовища не заперечують вживання слова «клас» і охоче називають себе робітничим класом (Шевченко, 1990; Allan, 1984).

При цьому важливою проблемою, що розглядається в межах як соціолінгвістики, так і соціофонетики, є питання про взаємовідносини і взаємовплив регіональних і соціальних діалектів. Так, історія формування англійської літературної мови зв'язана з поступовим піднесенням південноанглійського діалекту і його переходом з регіонального варіанта в надрегіональний соціально-престижний діалект, який «тиражується» на національному рівні завдяки системі приватних шкіл, університетів, а також (у XX ст.) через дикторське мовлення.

Відмінною особливістю вимови мешканців Британських островів є відсутність регіональних характеристик в мовленні представників вищих верств суспільства. В інших англомовних країнах, наприклад, у США,

регіональний акцент часто відзначається серед представників верхівки соціальної ієрархії. Саме вимова мовця виступає в ролі ідентифікатора як його соціального стану, так і професійної приналежності. П. Традгіллом були описані численні випадки «надягання акценту»: лондонцями – шотландського, учасниками британських поп-груп і диск-жокеями – псевдоамериканського тощо (Labov, 1966).

Інтонаційними маркерами соціального статусу мовця можуть виступати такі параметри і характеристики, як мелодика, інтенсивність і тембр мовлення. При цьому, чим вищий рівень освіти і виховання індивіда, тим менше виражені в його мовленні риси регіонального варіанта мови. Більше того, показником високої мовленнєвої культури служать такі окремі характеристики, як контрастність за тривалістю в межах акцентної групи, а також широкий діапазон мелодійних змін голосу.

Варіативність завжди має соціальний характер, оскільки вона пов'язана зі спілкуванням людей в певній соціально обмеженій мовленнєвій спільноті (Шевченко 1990). У мовленні міститься індексна інформація, тобто вибір мовцем того або іншого варіанта служить способом його ідентифікації. При цьому прояв подібних соціальних маркерів не завжди відбувається за бажанням самої людини і залежить переважно від ступеня володіння мовною нормою, що у свою чергу зв'язано з соціальним станом індивіда – рівнем освіти, професією, соціально-економічним класом тощо.

Більше того, систематична відповідність якості голосу і роду занять приводить до створення «певних звукових стереотипів» (Шевченко 2011: 42). Отже, мовлення виступає засобом самовираження особистості, оскільки і його зміст, і його інтонаційне оформлення створюють у слухача «звуковий» портрет мовця.

Згідно з виявленими стереотипами, мовлення представників високого соціального статусу характеризується наступними особливостями:

- різноманіттю мелодійного репертуару, дотриманням певних пропорцій, тобто кількісних співвідношень тих або інших елементів в

мелодійному інвентарі;

- широкий діапазон голосу, що забезпечує глибину мелодійних модифікацій;
- паралельним, односпрямованим використанням засобів мелодики і гучності, з переважним використанням сильно початкового контуру інтенсивності.

Мовлення представників робітничого класу має яскраво виражені регіональні риси, і також характеризується:

- обмеженістю мелодійного репертуару з переважним вживанням рівних мелодійних моделей;
- вузьким діапазоном голосу;
- посиленням компенсаційної ролі інтенсивності як засобу акцентного виділення;
- переважним використанням сильно кінцевого контуру інтенсивності або рівновиділеності початку і кінця контуру (Шевченко, 2011).

Однак соціальна диференціація мови не обмежується лише класовою структурою суспільства, а містить також такі елементи, як соціальні верстви, професійні групи, маленькі групи і позасистемні утворення, що ґрунтуються на вікових, гендерних, етнічних і регіональних компонентах.

Оскільки наразі суспільство характеризується високою соціальною мобільністю, а визначення меж соціальних класів часто викликає труднощі, у сучасній соціолінгвістиці в якості соціального фактору варіювання розглядається приналежність індивіда то тої або іншої соціальної групи або соціальної мережі, а не до соціального класу.

Поняття *соціальна мережа* описує всі постійні контакти індивіда з людьми. Соціальні мережі відрізняються за силою зв'язків між їхніми представниками. Так, мережі з сильними зв'язками між індивідами характерні для представників робітничого класу; такі мережі мають значний вплив на мовленнєву поведінку індивідів, що до них входять. У результаті на території, де вони поширені, місцева модель вимови зберігається відносно

незмінною. Мережі зі слабкими зв'язками є джерелом лінгвістичних змін, оскільки вони збільшують ймовірність попадання індивіда під вплив зовнішніх лінгвістичних моделей (Milroy, 1980).

1.3.1. Вікові особливості мовлення

Для нових і швидкоплинних змін основним фактором є вік мовця. Питання вікових особливостей вимови розглядалося як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Згідно з Т. І. Шевченко, фонетична система перебуває у стані постійного руху: одні явища відмирають, інші набирають сили. При цьому молоде покоління виступає у ролі провідника нових тенденцій, проте по мірі соціалізації особистості до середнього віку відбувається оволодіння нормами вимови і відхід від них по мірі згасання соціальної діяльності особистості (Шевченко, 2011).

Вік – один з найважливіших компонентів статусу людини в суспільстві. Мовлення дітей у віці 6-10 років, по-перше, відбиває їх соціальне походження, що визначається родом занять батька, а по-друге, варіює залежно від статусу співрозмовника, тобто характеризується частотністю «правильних» форм у спілкуванні з дорослими, незнайомими людьми.

Категорії мовців, що виявляють відмінності в мовленнєвій поведінці, можуть бути розділені періодом в 10 або в 20 років. При цьому категоризація зв'язана з певним життєвим періодом і рівнем соціалізації особистості. Найбільш високий соціальний статус мають люди середнього віку, що проявляється в їх мовленні за допомогою оптимального сполучення всіх ознак орфоепічної норми, у тому числі інтонаційних. Молодь і люди похилого віку мають більш низький соціальний статус, менший ступінь участі в соціальній діяльності суспільства, більший ступінь відхилення від норми вимови, а також обмежений інтонаційний репертуар. При цьому в мовленні молодого покоління відображуються зростаючі тенденції, а в мовленні старшого покоління – явища більш консервативні.

М. В. Чеснокова (2016) розглядаючи просодичні характеристики американського монологічного мовлення в різних вікових групах,

підтвердила той факт, що для кожного віку існує своя специфіка просодичного оформлення висловлювання, яка виражається у певному наборі мелодійних, діапазональних і темпоральних особливостей.

Так, юнацька група інформантів (17-35 років) є провідною за кількістю рівних термінальних тонів, що вживаються в монологі, і надають мовленню відтінок моторності, а також невпевненості і незавершеності (47%).

Згідно з дослідженням М. В. Чеснокової, мовлення американців зрілого віку (35-55/60 років) характеризується найбільшим набором просодичних моделей і, звідси, найбільш багатим мелодійним малюнком. Інформанти цієї групи вживають найбільше спадних термінальних тонів (51%) і менше висхідних тонів (10%), що зв'язано з набуттям високого соціального статусу престижної й високооплачуваної роботи, повагою колег і, як наслідок, впевненої авторитетної манери ведення бесіди.

Мовлення інформантів похилого віку (60-80 років) характеризується використанням найбільшої кількості висхідних тонів апелятивного характеру (20%) і найменшою кількістю рівних тонів (16%) порівняно з мовленням представників інших вікових груп.

Також показники ЧОТ варіюють в залежності від віку мовця. Діапазон голосу дорослої людини (35 років) в процесі непередбаченого мовлення поступово розширюється, досягнувши максимального обсягу в зрілому віці (40-55 років) і звужується у похилому віці (60-80 років).

Серед зарубіжних учених, які вивчають мовну і вікову варіативність, у першу чергу потрібно звернути увагу на праці У. Лабова, який дослідив вплив таких факторів варіативності вимови, як соціально-економічний клас, вік і гендер на формування мовленнєвої поведінки і соціальної ідентифікації мовця. У Лабов на матеріалі мовлення мешканців м. Філадельфія виявив, що пік вживання нестандартних форм припадає на мовлення підлітків 16 років, після чого цей показник звужується (Labov, 2001).

Підкреслимо, що здебільшого параметр приналежності до того або іншого покоління важливіший за конкретний вік мовця. Пенелопа Екерт,

наприклад, розглядала декілька основних життєвих етапів – дитинство, юність і зрілість, припускаючи проте, необхідність більш подрібненого поділу.

Вплив дорослішання на формування акценту досліджували також П. Керсвіл та А. Уільмс (Kerswill P., Williams A., 2000). Згідно з отриманими даними, підлітки модифікують своє мовлення відповідно до тенденцій, що переважають в молодіжному середовищі. Наприклад, дослідження в м. Мілтон Кінз показали розбіжності у характері і ступені прояву регіональних рис у мовленні підлітків та їх батьків. Подібні результати викликають сумніви у традиційному погляді на вибір матеріалу для вивчення регіональних варіантів мови, оскільки аж до третьої чверті ХХ ст., в основному, досліджувалось мовлення людей старшого покоління як носіїв місцевих традицій.

Вітчизняна дослідниця вікового варіювання мовлення М. В. Чеснокова спрямувала своє дослідження на вивчення мовлення саме молодого покоління з метою виявлення новітніх вимовних тенденцій, що відображують зміни в мові і шляхи її подальшого розвитку.

Також масштабне корпусне дослідження сучасних британських варіантів вимови здійснювалось під керівництвом С. Ю. Білецької (2017) на матеріалі молодіжного мовлення.

Зрілість вважається періодом, що характеризується сталістю фонологічної структури мовлення індивіда. Зміни, що відбуваються в цей період, звичайно викликані певними життєвими обставинами (наприклад, необхідністю вивчення нового діалекту або нової мови в результаті переїзду).

1.3.2. Гендерні особливості мовлення

«Мовлення є найважливішою характеристикою соціального статусу людини. Проблема соціальної індикації мовлення ґрунтовно розроблювалась у соціолінгвістиці: висвітлено горизонтальне і вертикальне членування мови на географічні і соціальні діалекти, виявлені й описані різноманітні соціолекти (мова міської бідноти, мова випускників престижних приватних

навчальних закладів, чоловіча і жіноча мова), визначені типи комунікативної стратегії людей в умовах ситуативної і соціальної нерівності, розроблено апарат вивчення показників соціального статусу людини, зокрема індикатори й маркери)» (Карасик, 2002: 50).

Загальновідомо, що мовлення людини є індикатором її статусної приналежності: здебільшого людина може судити про статус свого співрозмовника у перші хвилини розмови. Англійський вчений Траджил зазначає, що мовець не може прямо спитати свого співрозмовника про його соціальний стан, проте в процесі бесіди він може зробити певні висновки про походження і соціальний статус свого співрозмовника, ґрунтуючись на тому, *як він говорить* (Trudgill 2000: 1-2). Англійською це позначається одним дієсловом – *to place smb.* «Це значить, що мовцеві ставлять «діагноз» щодо його географічного і соціального походження. У цьому й полягає процес ідентифікації мовця за його вимовою» (Шевченко, 2015: 30).

Представники різноманітних соціальних груп використовують різні соціальні діалекти (соціолекти) – «різновиди мови, що асоціюються з різноманітними групами користувачів (що визначаються за ознакою територіальної приналежності, освіти, класової і статевої віднесеності тощо)» (Biber, Finegan, 1994).

Здебільшого комуніканти здатні розпізнати особливості мовлення, що відбивають соціальну стратифікацію за вертикальною шкалою – приналежність до високого або низького класу. У будь-якому суспільстві високий рівень володіння мовленням справляє гарне враження на співрозмовника і вважається показником соціального статусу.

У деяких випадках людина низького соціального статусу робить спроби імітувати престижну вимову людей більш високого класу. Траджил відзначає, що часто це можна спостерігати при переході від неофіційної обстановки спілкування до більш формальної (Trudgill 2000: 1-2).

Зазначимо, що далеко не завжди мовцеві вдається успішно імітувати більш престижну вимовну норму, оскільки, на думку Карасика, «особливості

вимови, інтонації, паузації, постановки голосу тощо, які свідчать про статус мовця, мовцем не контролюються» (Карасик, 2002: 54).

Поняття *гендер* у сучасній літературі визначається як соціальна стать, тобто сукупність уявлень про посадові якості чоловіків і жінок, систему культурних зразків, що регулюють соціальну поведінку чоловіків і жінок.

У нашій роботі для опису поняття *гендер* ми послуговувались таким визначенням: «Гендер – це соціальна стать, відмінності між чоловіками і жінками, що залежать не від біологічних, а від соціальних умов (суспільний розподіл праці, специфічні соціальні функції, культурні стереотипи тощо)» (Павлова 2017).

Активні дискусії щодо впливу факторів статевої віднесеності на мовлення розпочалися в соціолінгвістиці в середині 80-х років минулого століття.

У межах соціолінгвістичних гендерних досліджень можна виділити низку напрямів:

1. Відображення гендерного фактора на різних мовних рівнях: лексичному, синтаксичному, граматичному, фонетичному. У межах цього напрямку досліджується в який саме спосіб висвітлюється в мові наявність людей різної статі, які оцінки надаються чоловікам і жінкам, і в яких семантичних галузях вони переважають.

2. Особливості комунікативної поведінки чоловіків і жінок. Науковці розглядають характерні для мовлення чоловіків і жінок стратегії і тактики, вживання лексичних одиниць, просодичні характеристики мовлення чоловіків і жінок, способи досягнення успіху в комунікації.

За даними гендерних досліджень, найбільш яскраві розбіжності в комунікативній поведінці чоловіків і жінок відзначалися в неформальних ситуаціях спілкування, в одностатевих комунікативних групах. У змішаних комунікативних групах зафіксована тенденція до нівелювання гендерних відмінностей, до формування «андрогенного (сполучення найбільш характерних рис обох гендерних комунікативних ролей) типу

співрозмовника». У результаті дослідження різних моделей поведінки в сучасному суспільстві, можна зробити висновок, що «...чим вищим є рівень соціального розвитку суспільства, тим менше проявляється диференціація за статтю в мові, якою це суспільство послуговується» (Гетте, 2004).

Згідно з поширеними соціальними нормами, очікуванням і оцінкам в жіночому мовленні проявляються більш сталі тенденції у стандартній вимові (в умовах великих міст), або у кодифікованій діалектній формі (в умовах сільської місцевості). Жінки говорять тихіше, їх мовлення має характерну м'яку, «дамську» інтонаційну криву.

Новітні дослідження доводять, що середня частота основного тону мовлення чоловіків і жінок лише частково пояснюється біологічними факторами. Так звані «високі голоси» жінок і «низькі голоси» чоловіків є, на думку В. В. Потапова, наслідком «голосової перебудови» у межах можливої біологічно закладеної артикуляційної системи (Потапов, 2002). Чоловіки, так само як і жінки, реалізують її обсяг лише однобічно, не повною мірою. При цьому чоловіче мовлення характеризується більш низькою, а жіноче більш високою частотою тону, і ця полярність нерідко призводить до хибної соціальної диференціації і оцінки.

За даними, наведеними Р. Лакофф жіночий вокабуляр характеризується більшою рафінованістю, ніж чоловічий. Жінки уникають «соковитих» і «міцних висловів, вживають пом'якшені форми. Навіть фахова лексика може диференціюватись за статевими ознаками, виходячи з розбіжностей у сферах життєдіяльності, і накопиченого життєвого досвіду у представників чоловічої і жіночої статі (Lakoff, 2004). Автор зазначає, що жінки надають перевагу вербальній будові речення, акцентуючи на більш коротких висловлюваннях, їх письмове мовлення має синтаксичні особливості розмовного стилю.

Мовлення жінок відрізняється від чоловічого більшим різноманіттям мелодійного репертуару. Так, чоловіки вживають в основному базисні типи шкал (спадна, ковзна, висхідна), тоді як жіноча просодія характеризується вживанням елементів різних типів шкал (ковзна + рівна, спадна з порушеною

поступовістю + ковзна тощо). Що ж до термінального тону, то в чоловічому мовленні переважають прості спадні тони, а в жіночому – спадні тони з передуючим або наступним підйомом. Порізаний мелодійний малюнок створює враження більшої емоційності жіночої інтонації, яка проявляється в тонких відмінностях мелодійних реалізацій, тобто має характер нюансів (Шевченко, 1987).

На перцептивному рівні жіночі голоси сприймаються як більш високі у порівнянні з чоловічими. З фізіологічного погляду, це пояснюється тим, що голосові зв'язки у чоловіків звичайно товстіші і довші, ніж у жінок. Значення ЧОТ жіночого мовлення, як правило, помітно вище, ніж у чоловіків (на 15-20%), проте подібні показники не є постійними. Голоси як чоловіків, так і жінок змінюються з віком, при цьому цей процес торкається їх нарізно. У мовленні жінок не виявлено чітких систематичних змін в період від раннього зрілого віку до похилого віку. У чоловічому мовленні спостерігається тенденція до зниження середнього рівня ЧОТ у період від раннього зрілого віку аж до 40-50 років (Романова, 2008).

Вищезазначені гендерні особливості інтонації виявлені як в RP, так і в інших варіантах англійської мови. Так, дослідження на матеріалі австралійського варіанта англійської мови, показало, що жіноче мовлення в більшому ступені, ніж чоловіче марковане інтонаційною варіативністю і характеризується функціонуванням практично всіх основних простих термінальних тонів і великою кількістю комбінованих контурів. Як наслідок, комплекс інтонаційних особливостей сприяє створенню особливої емоційно-модальної виразності жіночого розмовного мовлення, надає йому живого й енергійного характеру і відрізняє від більш монотонного, більш ритмічного організованого, але менш емоційного чоловічого мовлення в австралійському варіанті англійської мови (Егорова, 2008).

З перебігом часу в соціолінгвістиці закріпилась думка, що жінки частіше ніж чоловіки дотримуються норм стандартного варіанта вимови (Cheshire, 2002). Так, жінки звичайно прагнуть до демонстрації зовнішнього добробуту

і заможності, в наслідок чого їх мовлення містить менше рис регіональної вимови, які звичайно пов'язують з образом неосвіченого представника робітничого класу. Чоловіки менше переймаються цим питанням, особливо коли вони знаходяться в чоловічому середовищі, де надмірно правильне мовлення може негативно сприйматися оточенням.

Однак на тлі докорінних змін у суспільстві наразі відбувається зміна соціальних ролей. Емансипація жінок, освоєння ними нових професій і визнання їх як рівноправних партнерів привело до використання ними чоловічих стратегій поведінки, які відображуються і в мелодійній будові мови. Наприклад, в одній з експериментальних праць на матеріалі читання було досліджено мовлення 25 людей, у результаті чого було виявлено значне збільшення кількості спадних конструкцій в мовленні деяких жінок у віці від 40 до 80 років, що об'єднує їх з чоловічою групою високого соціального статусу. Інша група жінок в експерименті Дж. Пеллоу і В. Джоунза демонструє яскраво виражені регіональні риси, вживаючи висхідні і висхідно-спадні тони (Pellowe, Jones, 1978).

Новітні зміни в мовленні жінок найбільше помітні на прикладі молодих дівчат. Згідно з Т. В. Медведєвою (2007), їх мовлення стає все більше монотонним. Як і юнаки, дівчата практично повністю відмовились від вживання спадно-висхідного тону, а високе падіння як показник емоційності і зацікавленості вживається ними з тією ж частотністю, як і в мовленні юнаків, а в окремих випадках навіть рідше.

С. Ю. Білецька розглядає особливості мовлення представників молодого покоління. Матеріалом для дослідження послужило спонтанне монологічне мовлення британських юнаків і дівчат у віці від 17 до 25 років, носіїв «національної» вимови RP. Згідно з отриманими даними гендерна диференціація мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок продемонструвала лінгвістичні відмінності у мовленні молодих носіїв британського варіанта англійської мови. З одного боку, жінки більше, ніж чоловіки, схильні до використання традиційних консервативних інтонаційних контурів у

мовленні. У той же час жінки є лідерами у засвоєнні авангардних вимовних рис, перспективних просодичних моделей. Авангардність поведінки жінок виражається у вживанні висхідного тону вузького діапазону частіше, ніж у чоловічому мовленні. Авангардність виявляється також у більш закритій артикуляції голосних переднього ряду.

Інноваційні особливості жіночого мовлення експлікуються у швидкому темпі мовлення, рекурентності однонаголошених шкал з високим перед тактом.

У чоловічому мовленні просодичний репертуар не настільки багатий, як у жіночому. Наявність хезитаційних пауз і спадного тону є відмітною особливістю чоловічого мовлення.

Гендерні моделі поведінки вказують на варіативний характер тональної організації мовлення чоловіків і жінок. Чоловіки тяжіють до використання базисних типів шкал і тонів, жінкам властива мінливість, використання сполучуваності елементів різних типів і шкал. Створюється враження розмаїтості, варіативності за рахунок порізаності мелодійного контуру. Авторка доходить висновку, що соціальні моделі мовленнєвої поведінки засвоюються людиною з раннього віку в процесі опанування рідної мови та закріплюються під впливом соціального оточення, до якого поступово уналежнюються не лише вікові і гендерні ознаки, а й більш широко усвідомлюване мовленнєве співтовариство з його соціальними і психологічними особливостями.

Також потрібно згадати дослідження Анни Карпф, в якому наводяться результати експерименту, проведеного в Англії і США. Згідно з цим експериментом, голоси жінок за останні 40 років стали нижчими (середній ЧОТ знизився на 23 Гц). Однією з причин цього явища може бути навмисне пониження жінками голосу з метою підвищення своєї конкурентоздатності, оскільки низький тон голосу в цілому надає мовцеві більшої солідності, викликає довіру і повагу слухачів (196).

1.4. Мовна ситуація на острові Ірландія

1.4.1. Історичні фактори розвитку

Розуміння мовної ситуації у вітчизняній лінгвістиці ґрунтується на поглядах і розглядається в роботах А. Д. Швейцера, Л. Б. Нікольського, В. А. Авроріна, В. Д. Бондалетова, Л. І. Бараннікової, В. Н. Ярцевої та інших дослідників. Мовна ситуація характеризується як сукупність, взаємодія мов, різних форм їх існування, що обслуговують спілкування в адміністративно-територіальному об'єднанні, в етнічній спільності, у суспільному житті народу на конкретному етапі історичного розвитку (Аврорин 1975, 2; Никольский 1976, 79-80; Бондалетов 1987,44).

Розглянемо співвідношення ірландської та англійської мов на острові Ірландія протягом усього періоду двомовності. Це дозволить простежити зміни статусу англійської мови в Ірландії, виявити соціолінгвістичні передумови особливостей ірландського варіанта англійської мови, а також об'єктивно оцінити прогнози розвитку мовної ситуації, які запропоновані деякими зарубіжними дослідниками (Б. О'Ків, Дж. Едвардс, Б. Кілі, Дж. Прайс).

На початку нової ери Ірландія була центром кельтської культури. Як відомо, кельтська культура є однією з найдавніших у Західній Європі. Кельти заселяли майже всю Центральну і Північну Європу та Британські острови. У результаті римської експансії острівні кельти, які покинули південь і центр Британських островів, були змушені сконцентруватися на території Шотландії, Уельсу, Ірландії. Перші писемні пам'ятки ірландською мовою відносяться до IV ст. Творцями перших літературних творів Ірландії – саг та поем – були барди і друїди. Багато літературних пам'ятників, записаних у XI-XII ст., були створені ще в дописемний період і існували в усній формі.

Період до XII ст. описується дослідниками (Дж. Едвардс, П. Траджилл) як «спокійний і безпечний (secure) для ірландської мови» (Edwards 1984, 480). Англійські поселенці, які вторглися в Ірландію у XII ст., стали насаджувати свої звичаї і мову, пригноблюючи культуру і традиції

ірландців. Проте, у XIII-XIV ст. ірландська мова усе ще була основною мовою офіційного спілкування і діловодства в Ірландії. Як зазначає Б. О'Ків (O'Suiv 1993: 12, 15), укази, видані представниками влади, які обмежували використання ірландської мови, не могли змусити населення повністю відмовитися від використання ірландської мови. Англійським монархам доводилося створювати особливі правила, що вимагали обов'язкового володіння ірландською мовою місцевими представниками влади. Так, за Єлизавети I знання ірландської мови було необхідною вимогою для намісників в Ірландії.

Поступове придушення ірландської культури й поширення англійської, підтримуване й стимульоване владою, не могло не викликати протесту з боку ірландців. Боротьба народу за свої традиції, мову і свободу виражалися в численних повстаннях (O'Suiv 1993).

Колонізація й повстання спричинили незворотні наслідки у розвитку мовної ситуації в Ірландії. Так, у XVII ст. знання ірландської мови залишалося обов'язковою вимогою для суддів в Ірландії, через те, що вони повинні були розуміти показання свідків, які говорили тільки ірландською, а з іншого боку, ірландці, усе більше й більше усвідомлюючи необхідність оволодіння англійською мовою, спонукали своїх дітей вивчати її.

Дискримінація ірландської мови сягнула апогею в XVII ст. при Кромвелі. Придушення ірландської мови й витіснення її англійською, знищення культури і звичаїв народу спричинили міграції ірландськомовного населення на південь і захід країни.

З XVIII ст. різко скорочується кількість мовців ірландською. Урядом Сполученого Королівства проводиться політика уніфікації і насаджування англійської мови. Згідно з Актом від 1872 року ірландською мовою заборонялося проводити навчання в школах та використовувати її у публічному просторі (Федосеева, 1993).

У XVIII ст. англійська мова стала офіційною в Ірландії. Проте, ірландська мова продовжувала функціонувати як мова повсякденного

спілкування в ірландських громадах, у сільській місцевості. Є свідчення про читання проповідей в католицьких церквах і складання церковних записів ірландською мовою (O'Suiv, 1993: 18).

Так, у XVII-XVIII ст. в Ірландії, незважаючи на реальну небезпеку з боку британської влади, носії мови (в основному католицькі священники) створювали так звані *hedge schools*, в яких навчали ірландській мові місцеве населення, яке вже встигло забути цю мову через британські заборони (Callan, 2002: 26). Заняття в *hedge schools* (від *hedge* – живопліт, кущ) проводились на відкритому повітрі, у лісі або в полі, якнайдалі від населених пунктів і британських солдат і поліціантів.

Престиж ірландської мови в ірландському суспільстві став різко падати. Яскравим прикладом цього послужила заява ірландського політичного діяча Деніела О'Коннелла, зроблена в 1795 р., в якій йдеться про те, що «немає істотних причин шкодувати про поступову відмову від ірландської мови» (Edwards 1984, 491). Після Акту об'єднання в 1803 р., коли Ірландія стала частиною Об'єданого Королівства, половина ірландців використовувала англійську як мову повсякденного спілкування.

Англійська мова стала основною мовою спілкування в містах більшості ірландських графств. Ірландська мова збереглася лише в побуті в сільській місцевості. Навіть у графствах Антрим, Даун, Деррі та Тайрон, де ірландська мова була розповсюджена ширше, ніж в інших, переважала все-таки англійська мова. Лише в графстві Донегал ірландською мовою говорило більше половини населення (Куреня, 2009).

У XIX ст. у великих містах уже не було громад, що говорять ірландською. Більшість носіїв ірландської мови були представниками старшого покоління. Багато носіїв ірландської мови загинули під час голоду 40-х років XIX ст., інші виїхали на заробітки в Північну Америку. У результаті в 1851 р. в Ірландії ірландською мовою говорили тільки 23% населення (найбільше мовців ірландською мешкали в графствах Тайрон і Арма (Price 1984, 43-44). У цей період з'явилася серйозна загроза втрати

ірландської мови. У середині XIX ст. викладання в школах велося тільки англійською мовою.

Активний рух за відродження державного статусу ірландської мови почався наприкінці XIX ст. Основними борцями за відродження ірландської культурної спадщини виступили представники середнього класу, для яких ірландська мова не була рідною. У листопаді 1882 р. Дуглас Хайд звернувся до влади із закликом «деанглізації» Ірландії та відродження ірландської мови як мови повсякденного спілкування. Гаельская Ліга (Conradh Gaeilge), створена в 1893 р. на основі Спілки збереження ірландської мови, виступила на захист прав мовних меншин, за викладання ірландської мови в школах. Ірландська мова стала символом боротьби за незалежність Ірландії.

У результаті активного руху за незалежність Ірландії і збереження ірландської національної самосвідомості в 1921 р. ірландській мові був повернутий статус офіційної мови, відновилося її викладання в школах. Однак шість із дев'яти графств провінції Ольстер, об'єднаних у державу Північна Ірландія, залишалися частиною Об'єднаного Королівства (Куреня, 2009).

У 1937 р. Ірландія проголошена республікою, а ірландській мові новою конституцією був наданий статус першої офіційної мови країни. Англійська мова стала другою офіційною мовою.

Проте в цей час англійська мова є панівною в Республіці Ірландія. Юридичний статус ірландської мови повністю не відбиває її фактичний стан. Перепис населення 2002 р. показав, що кількість мовців двома мовами становить 27% населення, мовців тільки англійською мовою – близько 70%, що значно перевищує кількість мовців тільки ірландською (лише 3% населення Ірландії). Незважаючи на юридично рівний статус англійської та ірландської мов, перша продовжує домінувати в ірландському суспільстві. Великий вплив на мовну нерівноправність має той факт, що ірландська мова тривалий час не була офіційною мовою країни (Wilson, 2001: 1097).

Не можна не відзначити, що в ситуації двомовності одна мова завжди домінує над іншою. Як стверджує Л. Б. Нікольський, «через економічну нерівність етнолінгвістичних спільнот, що існують в одній державі, або чисельну перевагу однієї з них, навіть юридично рівноправні поліфункціональні мови можуть характеризуватися деякими відмінностями в обсязі окремих комунікативних функцій, виконуваних ними» (Нікольський 1976, 82). Дійсно, ірландська мова в Ірландії продовжує виконувати в основному лише функцію мови повсякденного спілкування переважно в сільській місцевості, у той час як англійська мова є мовою офіційного спілкування.

Незважаючи на активну боротьбу за повернення ірландської мови у сферу повсякденного спілкування, а також за обов'язкове вивчення ірландської мови в школах, більшість ірландців не говорять ірландською. Дослідження, проведене в 1981 р. (Murphy 1981), показало, що навіть після дванадцятирічного вивчення ірландської мови в школі нею говорять далеко не всі. Автор дослідження доходить висновку, що наразі ірландська мова соціально не затребувана й тому не може відродитися.

Перевага англійської мови над ірландською змушує деяких дослідників робити песимістичні прогнози щодо повного витиснення ірландської мови англійською. Так, Б. О'Ків наводить наступну послідовність: коли носій ірландської мови опанує англійську, в наступному поколінні вже англійська мова стає домінуючою. Далі прогнозується повна відмова від ірландської мови наступним поколінням (Cuiv 1993, 27).

Ірландська мова зараз представлена говірками, які класифікуються за трьома діалектними зонами на півдні і південному заході (мунстерська), заході Ірландії (коннахтська), а також на півночі Ірландії та в Ольстері (ульстерська) (Калигін, Корольов 2000, 429). Використання мовцем певного діалекту ірландської мови є чітким індикатором походження й соціального стану її носія.

Боротьба ірландців за незалежність від Великої Британії вплинула на те,

що ірландська мова розширила свої функції: залишаючись засобом спілкування, вона стала однією з найважливіших символів держави й нації, подібно прапору або трилиснику.

1.4.2. Сучасна мовна ситуація

При дослідженні національного різновиду англійської мови в Ірландії потрібно брати до уваги, що англійська мова, як така, що обслуговує декілька територіальних і національних спільнот, становить собою макросистему, яка складається з підсистем національних і територіальних реалізацій. При цьому, як зазначає К. Ф. Хокетт, деякі елементи підсистем є тотожними і утворюють спільне ядро.

Сучасну мовну ситуацію на острові Ірландія можна схарактеризувати як багатокomпонентну, багатомовну, демографічно нерівномірну, з різним статусом мов, що утворюють мовну ситуацію, ендоглосну, оскільки англійська мова є рідною для більшості мешканців, і диглосну. Така багатокomпонентна мовна ситуація обумовлена функціонуванням англійської мови, в п'яти основних ірландських діалектах.

Межа діалектів англійської мови в Республіці Ірландія і в Північній Ірландії є розмитою. Якщо розглядати співвідношення британського та ірландського варіантів англійської мови, потрібно було б вважати діалекти Північної Ірландії частиною системи ірландського національного варіанта та аналізувати їх специфіку щодо норми ірландської, але не британського варіанта англійської мови. При цьому потрібно мати на увазі, що, по-перше, для багатьох діалектів англійської мови характерні одні й ті самі особливості, обумовлені загальними закономірностями розвитку англійської мови, по-друге, взаємодія між різними діалектами англійської мови, зумовлена історичними факторами, відбилась на особливостях сучасних діалектів (Kallen, 2005).

Зазначимо, що окрім відмінностей у статусі англійської мови в Республіці Ірландія і в Північній Ірландії для процесу формування діалекту англійської мови в Північній Ірландії характерні інші соціально-історичні

умови. У XVII ст. розпочалася колонізація провінції Ольстер, шість з дев'яти графств якої на поточний момент утворюють Північну Ірландію. Під час колонізації англійські та шотландські поселенці отримали землі, конфісковані у корінного ірландського населення. При цьому кількість шотландців значно перевищувала кількість англійців (150000 і 20000 мешканців відповідно). Отже, на формування ольстерських діалектів впливали не так британські, як шотландські діалекти англійської мови (Куреня, 2009).

Лінгвістичну мапу Ольстера можна розділити на п'ять зон. У першій – на заході графства Донегал – говорять ірландською. У другій – на сході графства Донегал, більшій частині графства Антрим, північному заході графства Деррі і сході графства Даун – вживається ольстерська шотландська, яка містить риси, характерні для шотландських діалектів. У південній частині графства Фермана, центральній частині графства Манеган і південній частині графства Арма говорять південним різновидом ольстерської англійської, близької до британських діалектів англійської мови. У графстві Тайрон, більшій частині графств Деррі і Даун, на півдні графства Вінтрим, північних частинах графств Арма та Донегал вживається середня ольстерська англійська, що поєднує риси британських і шотландських діалектів англійської мови. У південних графствах Ольстера – Летримі та Кавані – говорять ірландською англійською (Hiberno English) (Henry, 1995: 115-116). Отже можна стверджувати, що лінгво-географічна мапа Ольстера відбиває політичні події і соціальні процеси, що відбуваються на території графств. Взаємовплив британських і шотландських діалектів англійської мови, шотландської та ірландської мов сформували наявні зараз діалекти Ольстера. Насправді, чіткі відмінності між цими трьома діалектами можна спостерігати тільки у фонологічній системі, переважно у системі голосних фонем.

Окрім двох основних – ірландської і англійської, вживався йельський діалект у володіннях Барги і Форт у графстві Уексфорд. Також існували спільноти, утворені сотні років тому, а саме: французька – у Портарлінгтоні,

Лізбурні, Дубліні та ін., німецька – у Гренйхіллі поряд з Боллімена, а також Тіпперері і Лімериці. Шоста мовна спільнота була представлена лаланами, тобто мешканцями Шотландської низини на півночі країни. На думку багатьох оглядачів вони говорили чистим шотландським діалектом, незрозумілим іншим.

Дж. Харріс (Harris, 1986: 133) проводить паралель між ірландською англійською і північноамериканською і знаходить схожість між цими варіантами. Автор наводить історичні причини такої схожості: по-перше, це аналогічність діалектів, що виникли в результаті контактів ірландців з носіями діалектів Англії і Шотландії, і діалектів, що здавна існували у північноамериканських поселенців; по-друге, збіг за часом найбільш великих поселень британців в Ірландії з поселеннями в Північній Америці; по-третє, міграції ірландців в Північну Америку наприкінці XVIII ст. Звідси, ірландський і американський варіанти, що сформувалися в результаті утворення британських поселень в Ірландії та Америці, відповідно мають схожі мовні риси, характерні для ранньоанглійського періоду, які поступово вийшли із вжитку в британському варіанті англійської мови.

На думку У. Вайнрайха, коли контакт між мовами має місце в масштабі великої групи населення, то «проявляються соціально обумовлені мовні процеси, характерні для групи людей в цілому» (Вайнрайх, 1972). Вплив ірландської мови неминуче відбивається на розвитку англійської мови в Ірландії. Аналіз ірландського варіанта англійської мови дозволяє говорити про таке цікаве явище, як калькування конструкцій ірландської мови. Цій проблемі присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників (Дж. Л. Каллен, Є. В. Перехвальська, А. Блісс та ін.).

Джеффри Л. Каллен (Kallen, 2005) відмічає вплив ірландської мови на граматику ірландського варіанта англійської мови, що зокрема, проявляється в утворенні дієслівних форм.

Є. В. Перехвальська стверджує, що кальковані конструкції (ірландизми) є соціально маркованими, вони характерні лише для мовлення білінгвів, які

відносяться до сільських мешканців. Ірландизми практично не зустрічаються ні в авторському мовленні, ні в мовленні монолінгвів, які належать до високих соціальних груп (Перехвальская, 1988: 25). Отже, авторка доходить висновку, що такі особливості поширені лише у межах регіонального узусу, а формування місцевої норми можливо лише за більшого культурного відриву від Англії.

1.4.3. Ірландські діалекти

Англійська мова в Ірландії має тривалу історію, починаючи з XII ст. Її становлення відбувалося в унікальній лінгвістичній ситуації, яка склалася в результаті тривалих історичних контактів і конфліктів з англійською мовою Великої Британії. В історичному плані у структурі англійської мови виділяється низка діалектів – ельський, елизаветинський, англійський плантаторів, ірландський (Власова).

Назва *ельський* (Yola), означає – *старий*, і відповідно до цієї назви ельський діалект має всі риси старої англійської (Old English), що не збереглися у сучасній стандартній англійській мові.

Ельський діалект був частиною англійської мови середнього періоду історичного розвитку. Ним говорили англійці, які слідували за норманськими завойовниками в Ірландію в 1169 р. Аж до середини XII ст. ним говорили в графстві Уексфорд, і, попавши на територію Ірландії, він розвивався незалежно від англійської мови. Мабуть завдяки такій географічній ізоляції і мовленнєвим особливостям сільських районів, де говорили ельським діалектом, цей діалект зазнав незначних змін з тої пори як він попав в Ірландію.

На середину XIX ст. ним говорили лише у віддалених районах графств Форт та Баргі. Ельський діалект зазнав руйнівних змін, пов'язаних із соціальними, політичними та економічними процесами, що вплинули і на зникнення із вжитку ірландської мови (Todd, 1999).

Іншими діалектами англійської мови на острові є англійська плантаторів (Planter English), ірландська англійська (Hiberno-English) та елизаветинський

діалект.

Planter English представлений двома різновидами: англо-ірландська та ольстерська англійська. Останній різновид Planter English вживається тільки на території Північної Ірландії (у тому числі й території Донеґала) і часто помилково приймається за шотландський діалект (Scots) (Todd, 1999: 71).

Англо-ірландський діалект походить від англійської мови поселенців з Англії, його існування обумовлено контактами з ірландською, ольстерсько-шотландською та ірландською мовами. Поряд з ольстерською англійською цей діалект є відображенням англійських звичаїв, що знаходились під впливом освіти, походження і території поселення мовців.

Більшість мовців англо-ірландською здебільшого сільські малоосвічені мешканці, які зберегли у своєму мовленні риси освіченої елизаветинської та яacobінської Англії.

Деякі слова, притаманні діалектам, що також вважаються застарілими, у звичайному порядку вживаються мовцями, що послуговуються місцевим стандартом ірландської англійської. Наприклад, помаранчеву скибку тут називають *a lith*, про що знають шотландці, але не знають англійці. У деяких північних областях Англії це слово означає «нитки в ткацькому станку», а у вугледобувних районах *lith* означає *пласт вугілля*, у той час як на півдні країни це слово вважається застарілим.

Щодо шотландських слів, які вживаються не тільки в шотландському діалекті, алей в місцевому стандартному вокабулярі, то їх можна знайти на південному заході в Галуей та Стретклайді. Тут, наприклад, вони говорять *wean (child)*, а на сході в шотландському діалекті це слово *bairn*. Деякі шотландські слова мають кельтське походження, що ускладнює питання про кельтські запозичення в ольстерській англійській мові. Особливо на півночі провінції існує декілька груп слів різного походження:

- слова ірландського походження;
- слова, запозичені з шотландської гаельської в ольстерську англійську на території самого Ольстеру;

- слова, що увійшли до південної шотландської до того, як вона поширилась в Ольстері (Henry, 1995: 34).

Отже, той факт, що Північна Ірландія є частиною Сполученого Королівства Великої Британії, а також через історичні події, що вплинули на поширення англійської мови в Ольстері та інших районах Північної Ірландії, свідчить про те, що англійська мова в цьому регіоні є втіленням союзу шотландського, кельтського та англійського діалектів і характеризується підвищеною нормативністю і наближенням до стандартної англійської мови.

Ірландський англійський діалект неоднорідний і є сполученням елементів, запозичених з англійської, кельтської, шотландської та американської англійської мов. Також він є дуже цікавим з погляду його впливу на еволюцію англійської мови в цілому, оскільки його вживають не тільки на Британських островах, але й по всьому світу від Північної Америки до Австралії, Нової Зеландії та Африки.

В Америці ірландці з'явилися у XVII-XVIII ст. Але друга половина XIX ст. виявилась переломною в історії еміграції ірландців, коли на захід, сподіваючись на нове життя, потяглися майже чотири з половиною мільйони людей. Еміграція тривала аж до XX ст., і зараз кожний четвертий мешканець США має ірландське коріння. Щодо цих даних виникають суперечки, але безперечно лише одне: ірландська мова значно вплинула на американську англійську. Схожість простежується не тільки у звучанні і ритмі мовлення, але й у вживанні вокабуляру.

Поселенці, що відправилися в Австралію, осіли і в Новій Зеландії. Там протягом останніх ста років мешкають емігранти переважно з Ольстера. Ольстерсько-шотландський діалект англійської мови виявляється і в назві географічних місць: Бен Невіс, Дунедін та Стьюарт Айленд.

Отже, використання мовцем певного діалекту ірландської мови є чітким індикатором походження та соціального стану мовця.

1.5. Білінгвізм, диглосія, інтерференція на острові Ірландія

У сучасній лінгвістиці існує напрям (так звана «контактна лінгвістика»), що вивчає процеси і результати контактування мов в конкретному геополітичному просторі за певних історичних і соціальних умов спілкування народів, етнічних груп, етнічних спільнот, окремих людських колективів, які розмовляють різними мовами (Кузнецова, 2009). Як зазначають Ж. Багана та Е. В. Хапіліна (2010: 13), своєрідність конкретної мови обумовлюють дві групи факторів: її походження і її взаємодія зі спорідненими і неспорідненими мовами. З лінгвістичного погляду глобалізація сприяла поглибленню мовних контактів між англійською та мовами інших етносів. Все це виявляється дуже актуальним через посилення тенденцій глобалізації на основі англійської мови у сучасному світі, а також уваги сучасної лінгвістики до питань територіального варіювання мов доби глобалізації (насамперед контактних мов і їх варіантів). Центральною проблематикою втвчення мовних контактів є явище двомовності, або білінгвізму, оскільки саме через двомовних індивідів відбувається вплив однієї мови на іншу. Білінгвізм, або двомовність є найважливішою умовою здійснення мовного контакту. Явище білінгвізму (двомовності) тісно пов'язано з поняттям полілінгвізму (багатомовності) і диглосії. При цьому в літературі частіше вживається термін «двомовність», ніж «багатомовність», виступаючи в якості окремого й найбільш типового випадку останнього (Трещева, 2007: 53). Якщо білінгвізм – це взаємодія двох різновидів мови, що існують поряд, то диглосія – це взаємодія двох співіснуючих різновидів мови (Багана, 2006: 47), точніше, норми і діалекту однієї мови в мовленні людини.

Як багатоаспектне явище двомовність важко визначити однозначно. У термінологічній енциклопедії «Сучасна лінгвістика» О. О. Селіванова характеризує білінгвізм як ознаку мовної ситуації країни, регіону чи мовного стану індивіда, тобто володіння й користування особистістю або певною групою етносу одночасно двома мовами: однією як рідною, іншою набутою, але важливою для спілкування в деяких комунікативних сферах (Селіванова,

2008).

О. А. Ахманова характеризує двомовність як «однакове досконале володіння двома мовами» (2007: 125).

Розглянемо докладніше проблему двомовності. У. Вайнрайх визначає двомовність (білінгвізм) як «практику альтернативного вживання двох мов», а багатомовність – трьох і більше мов (Weinreich 196: 3).

Е. Хауген, вважаючи двомовним будь-якого мовця, який розуміє другу мову, критикує визначення, наведене У. Вайнрайхом, оскільки воно, по-перше, не уточнює, в якому ступені мовець володіє цими мовами, по-друге, який діапазон відмінності між цими мовами, і, по-третє, в яких умовах ці мови вживаються (Хауген 1972).

На думку Дж. А. Фішмана, «двомовність – це вміння знаходити висловлювання, щоб зав'язати тривалу розмову, щодо питань щоденного спілкування більш ніж однією мовою» (Fishman 1999: 122-123).

А. Мартіне визначає двомовність як «розділену мовну прихильність (divided language allegiance)» (Мартіне 1963: 347-348), потім дослідник уточнює своє визначення, в такий спосіб характеризуючи двомовного індивіда: «Двомовним вважається індивід, який з однаковою досконалістю володіє двома мовами, але не індивід, який висловлюється досить швидко однією або кількома мовами» (там само: 352).

На думку Г. В. Колшанського, проблема двомовності – це, насамперед, проблема психофізіологів. Аналізуючи результати досліджень Ч. Осгуда та А. Р. Дібольда, він підкреслює, що «наразі, мабуть, дуже цікавою є така проблема: як у білінгві сполучаються два мовні коди і як саме він може користуватися цими кодами окремо» (Колшанский, 1967: 172).

Посилаючись на В. Ламберта, Г. В. Колшанський формулює проблеми двомовності в психологічному аспекті «як проблеми володіння різними мовними кодами та проблеми взаємодії цих кодів» (Колшанский, 1967: 173). Підкреслюючи плідність загального принципу У. Вайнрайха, В. Ламберта та ін. щодо координованого та субординованого зв'язку мовних систем,

Г. В. Колшанський трактує проблеми двомовності як «проблеми взаємодії нерівноцінних кодів, один з яких є базисним, первинним, а другий – вторинним» (там само, 175)

На важливість зв'язку психології та лінгвістики у дослідженні проблем двомовності зазначає Е. Хауген: «Психологічне вивчення носія двомовності посідає центральне місце у вивченні двомовності... Психологічний підхід обіцяє нові експериментальні дані, які можуть викликати нові лінгвістичні відкриття» (Хауген, 1972: 65). Умови мовної глобалізації сприяють безпрецедентному поширенню білінгвізму і полілінгвізму в усьому світі (Вишнева, 2013). Дослідження спеціальної літератури свідчить про білінгвізм як про багатоаспектне і складне явище, що передбачає існування, взаємний вплив та взаємодію двох мов у природному чи штучному двомовному континуумі, в якому індивіди і соціальні групи володіють цими мовами в однаковому або різному ступені (Ширин, 2006: 67).

Володіння носієм обома мовами паралельно, тобто таке, що не потребує перекладу з однієї мови на іншу – це ідеальна двомовність у власне лінгвістичному аспекті. Л. В. Щерба не без підстав вважав таку двомовність відхиленням від норми, що виникає лише за певних умов. «Насправді лише окремі віртуози можуть користуватися двома або більше мовами без мовного взаємопроникнення (interferences)» (Щерба 1963). Відповідно, можна говорити про те, що ідеальної двомовності не існує.

«Якщо під білінгвізмом розуміти адекватне, вільне, без інтерференції, володіння двома або більше мовними кодами з можливою взаємодією між обстановкою, областю, у якій працює білінгв, виконуваною ним роботою, між ситуацією та темою розмов, то в такому випадку ми визначимо надзвичайно неприродний стан, можливий лише з теоретичної точки зору» (Колшанський 1967, 177). Отже, можна говорити про те, що двомовність завжди супроводжується інтерференцією. На думку Н. А. Забеліної, взаємодія мов у сучасному світі має тенденцію до розширення, ускладнення та поглиблення, білінгвізм як результат контакту мов і культур оцінюється

наразі більшістю людей як прогресивне явище (Забелина, 2010). Мовленнєва поведінка білінгва, який є активним об'єктом реалізації мовленнєвого контакту, маркірована інтерференцією. Це явище всебічно описане у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Вайнрайх, 1999; Щерба, 1958; Виноградов, 1990; Валігура, 2010). Учені Празького лінгвістичного гуртка визначили інтерференцію як процес відхилення від норм контактних мов. З лінгвістичного погляду проблема двомовності, на думку У Вайнрайха, полягає в тому, щоб «... описати ті декілька мовних систем, які опиняються в контакті одна з одною; виявити ті відмінності між цими системами, які ускладнюють одночасне володіння ними, і передбачити в який спосіб найбільш ймовірним є прояв інтерференції, яка виникає в результаті контакту мов, і, нарешті, зазначити в поведінці двомовних носіїв на ті відхилення від норм кожної з мов, які пов'язані з їх двомовністю». При цьому «... не всі потенційні можливості в інтерференції переходять у дійсність» (Вайнрайх, 1972: 27).

У. Вайнрайх під інтерференцією розуміє випадки відхилення від норм будь-якої з мов, що відбувається в результаті володіння двома і більше мовами, тобто внаслідок мовного контракту (Там само: 22). У. Вайнрайх розрізняв інтерференцію в мові і інтерференцію в мовленні. На думку Е. Хаугена, інтерференція – це «...випадки відхилення від норм мови, що з'являються у мовленні двомовних носіїв в результаті знайомства з іншими мовами» (Хауген, 1972). Проте вчений зазначає, що інтерференція не завжди становить собою відхилення від норми, оскільки явище може бути не ненормативним вже у первинній мові. Тому «... точно визначити інтерференцію можна лише у випадку, коли ми приймаємо в якості вихідної базисної лінії стан мови, який безпосередньо передував встановленню двомовності» (Хауген, 1972).

Зарубіжна дослідниця О. Бабушкіна під фонетичною інтерференцією розуміє порушення норми вторинної мовної системи в результаті взаємодії у свідомості мовця фонетичних систем і вимовних норм двох або більше мов, що тягне за собою інтерференцію вимовних навичок, що сформовані на

підставі взаємодії цих систем.

Причини виникнення просодичної інтерференції у білінгвів, які вивчають іноземну мову (або трилінгвів, як їх іноді називають у спеціальній літературі), обумовлено низкою чинників. Насамперед це вплив просодичної системи рідної мови, який, на думку більшості вчених, є вирішальним, і в меншому ступені, просодичної системи другої мови трилінгвів, якою, як правило, вони володіють досить вільно як у природних, так і в аудиторних умовах. Важливу роль в цьому процесі відіграють інші лінгвістичні фактори, як от, вид двомовності (багатомовності) і спосіб її здобуття, структура контактних мов, ступінь володіння цими мовами, а також різноманітні екстралінгвістичні фактори (Бабушкина, 2011).

Розвиток теорії інтерференції в межах теорії мовних контактів наразі досяг високого рівня. Проблема мовного контакту розглядалась ще до появи спеціальних праць академіка Л. В. Щерби переважно на рівні мови (запозичення, конвергенція, дивергенція тощо). Проте двомовність як живий процес відбувається насамперед не в мові, а в мовленні. Саме з праць Л. В. Щерби (1958) розпочалось вивчення двомовності як контактного процесу, що здійснюється в мовленнєвій поведінці білінгва.

Сучасне визначення інтерференції, запропоноване О. О. Селівановою в «Термінологічній енциклопедії: Сучасна лінгвістика» формулюється так: «Інтерференція – взаємне проникнення в мовлення білінгвів елементів різних рівнів двох мов, якими він володіє, що сприймається як іншомовний акцент» (Селіванова, 2006: 192). Відхилення від норми і системи нерідної мови, що викликано впливом рідної, науковець вважає проявом процесу інтерференції. Мовна інтерференція в мовленні білінгва особливо помітна на фонетичному рівні. Саме фонетична інтерференція є основним джерелом вимовного акценту в мовленні індивіда. О. Р. Валігура тлумачить фонетичну інтерференцію як лінгвістичне когнітивне та культурно-комунікативне явище, що виникає в іншомовному мисленні і мовленні білінгва у формі певної сукупності фонетичних ознак, ступінь вияву яких залежить від

ментальних, психологічних і соціокультурних чинників (Валігура, 2010: 9). На думку А. А. Абизова інтерференція відбиває переважно відносини між мовними системами при їх контактi. Акцент зв'язаний з мовленнєвою ситуацією білінгвізму, з відносинами між білінгвом і носієм мови. Інтерференція як процес взаємодії мовних систем лише потенційно зазначає на ті порушення в мовленні білінгва, які можуть виникати у зв'язку з відмінностями контактних систем. В акценті відбивається комплекс реальних і системних фонетичних порушень мовця, що користується нерідною мовою, зумовлених не тільки лінгвістичними факторами. Акцент в мовленні білінгва безпосередньо пов'язаний зі сприйняттям носія мови, який володіє уявленнями про нормативну вимову рідної мови. Поняття інтерференції ширше в тому сенсі, що вона поширюється на всі рівні мови. Поняття акценту вужче, оскільки пов'язано тільки з фонетичним боком, з якістю звукового нерідного мовлення індивіда (Абызов, 2005).

При аналізі білінгвізму варто окремо виділити паралельно досліджуване в соціолінгвістиці поняття *диглосії*, під яким Ч. Фергюсон розуміє вживання мовцями двох або більше різновидів однієї мови (Ferguson 1959). Диглосія може розглядатися, з одного боку, як внутрішньомовне явище, тобто володіння різними підсистемами національної мови і їх вживання залежно від ситуації або сфери спілкування; з іншого – як володіння різними мовами з чіткою функціональною диференціацією цих мов в різних сферах спілкування (Словарь..., 2006: 59-60). При цьому визначальну роль відіграє саме оцінний фактор кожної підсистеми або кожної мови (Виноградов, 1990: 136).

Для нашого дослідження важливим є чітке розмежування понять двомовності і диглосії, оскільки на острові Ірландія поряд з двома національними мовами (англійською та ірландською) функціонують різновиди англійської мови. Протягом періоду британського вторгнення і боротьби за незалежність країни ставлення до цих мов і діалектів у суспільстві змінювалось.

У випадку диглосії носій мови у побутовому спілкуванні користується місцевим діалектом, а літературною мовою – як мовою офіційного спілкування. Розглядаючи явище диглосії, Ч. А. Фергюсон виділяє основні риси цього явища: 1) функції, тобто вживання певного різновиду у відповідній ситуації; 2) престиж; 3) літературна тяглість – корпус художніх текстів, створених певним різновидом мови; 4) набуття – опанування дітьми певним різновидом мови, її використання при навчанні в школах тощо; 5) стандартизація; 6) стабільність; 7) граматики; 8) лексикон; 9) фонологія (Ferguson, 1959: 330-338).

Як зазначає А. Д. Швейцер, «на відміну від білінгвізму диглосія повністю не зникає і на вищих щаблях соціальної ієрархії. Змінюються лише її форми» (Швейцер, 2012: 120). Навіть у мовленні освічених людей, які не користуються діалектом, можуть взаємодіяти літературний стандарт та сленг.

Л. І. Бараннікова стверджує, що поряд з активною диглосією, коли носій говорить і на діалекті, і літературною мовою, існує також пасивна диглосія, коли носій розмовляє тільки на діалекті, але розуміє і літературну мову (Бараннікова, 1970: 25).

Якщо розглядати тільки соціолінгвістичну ситуацію в Ірландії з моменту британської колонізації і дотепер, можна побачити, що диглосія як міжмовне явище особливо гостро проявилася в XVII-XVIII ст., коли ірландська мова витіснялася з різних сфер вживання, а за спілкування нею в школах були передбачені покарання для учнів. Через це багато ірландців соромились говорити ірландською, розцінюючи її як «низьку» і віддаючи перевагу «високій» англійській.

Завдяки тривалій визвольній боротьбі ірландська мова знову здобула престиж у XX ст., ставши символом національної самосвідомості, нею створюються художні твори, випускаються періодичні видання, знання ірландської мови є обов'язковою вимогою для отримання високих адміністративних посад. У поточний час ірландська мова не розцінюється носіями як «низька».

Паралельно з білінгвізмом та диглосією відзначається важливе поняття *перемикання коду*, що характеризує ситуацію використання кількох мов або субкодів одним соціальним суб'єктом (людиною або групою осіб в контексті соціальної взаємодії). Я.-П. Блом та Дж. Тампере (Blom, Gumperz, 1972) виділяють два типи перемикання кодів: *ситуативне* та *метафоричне*. У першому випадку детермінантом виступає комунікативна ситуація, у другому має місце стилістично забарвлене *вживання*. Відмінність від диглосії полягає в тому, що диглосія характерна для різних сфер комунікації, тоді як перемикання кодів – для однієї. Перемикання коду максимально відокремлене від дискурсу, тоді як запозичення є повноцінним його компонентом. Перемикання коду спонтанне, тоді як запозичення може бути простежено діахронічно.

Змішування кодів досить близьке за своєю специфікою до перемикання і зустрічається тоді, коли компоненти різних мов вживаються разом (Швейцер, 2008; Бондалетов, 2011).

Явища перемикання і змішування кодів – ситуативні і мовленнєві, однак вони можуть стати підґрунтям для подальших запозичень.

Як відомо, мова виникає, розвивається та існує насамперед як соціальний феномен, затребуваний людиною з метою комунікації як всередині кожної конкретної спільноти, так і між різними спільнотами.

Ф. П. Філін відмічає соціальну обумовленість взаємодії мов і форм існування мови, підкреслюючи, що з одного боку мова розвивається згідно зі своїми внутрішніми законами, а з іншого – її розвиток визначається суспільними факторами. З цього приводу вчений слушно зауважує, що «нескінченне різноманіття мов і діалектів обумовлено соціальними причинами» (Філін, 1966: 39-40).

Важливим є і той факт, що соціальні умови здатні деякою мірою впливати на структуру мови. Так, А. Д. Швейцер наводить ланцюжок закономірностей: соціальні умови здатні визначати сфери і середовища вживання мови, що, в свою чергу, впливає на форми існування мови і, звідси

відбуваються зміни в структурі мови в тих її особливостях і елементах, які породжуються позаструктурними факторами (Швейцер, 2008: 116). Відповідно, можна припустити, що особливості ірландського варіанта англійської мови залежать, насамперед, від соціальних умов,

Безперечно, при дослідженні проблем контактування мов у суспільстві необхідно мати на увазі соціально-економічні і соціально-історичні фактори, які відіграють найважливішу роль у розвитку кожної конкретної мови. «Опис лише мовних явищ, хоча і повчальний щодо збагачення типології мовного запозичення, є порожньою вправою, якщо не супроводжується соціологічним аналізом» (цит. за: Колшанский, 1974: 57).

Мовна ситуація в Ірландії ще раз показує і доводить, визначальну роль соціально-історичних факторів у розвитку мовної ситуації в двомовній країні.

1.6. Функціональний підхід до вивчення інтонації

Дослідження інтонаційних особливостей мовлення мовця неможливе без вивчення функцій інтонації в межах однієї мови. Існує безліч класифікацій функцій інтонації. А. М. Антипова виділяла комунікативну, емоційно-модальну, індивідуально-соціальну, ритмотвірну, стилетвірну (Антипова, 1979). Т. О. Бровченко, Е. А. Нушикян визначили комунікативну, смислорозрізнавальну, комінативну, делімітативну та емоційно-експресивну функції. А. І. Багмут стверджував, що за допомогою інтонації маркується значна кількість непропозиціональних смислових категорій: логіко-комунікативні змісти, іллокутивні, модальні змісти, риторичні настанови, експресивні та іконічні жести.

Зарубіжні дослідники комунікативного напрямку (Д. Джонс, L. Armstrong, A. Gimson, H. Sweet) досліджують інтонацію як нашарування на лексико-синтаксичну структуру, що передає певні значення. У результаті досліджень було встановлено залежність інтонаційної структури від синтаксису (наприклад, від порядку слів) і можливість варіантів інтонації в

межах однієї синтаксичної структури, що визначається як комунікативними і стилістичними факторами, так і індивідуальними особливостями учасника комунікації.

Дослідження комунікативної функції інтонації присвячені проблемам ролі інтонації у формуванні висловлювання, його членування, з'ясування зв'язку між його частинами і взаємодії інтонації з лексико-синтаксичною структурою.

Модальний напрям, представлений Дж. О'Коннором, Г. Арнольдом, К. Пайком поділяється на дві групи досліджень. До першої відносяться праці, які визначають інтонаційну модель фрази (зазвичай акцентно-мелодійну), що здатна передавати певні емоційно-модальні значення. Друга група пов'язана з вивченням інтонаційних засобів вираження емоцій або групи емоцій на матеріалі коротких мовних сигналів. Спеціальні інтонації з характерним напрямком руху (рівний, спадно-висхідний, висхідно-спадний) і шкалою співвідносяться з певними конотаціями (O'Connor, 1977; Pike, 1945). Дослідження Е. А. Нушикян у царині мовних засобів передачі емоцій зазначають на зоновий характер емоцій. Основною проблемою є виділення головного акустичного корелята емоції і визначення відмінностей між звучанням емоцій у межах однієї зони, коли незначна кількість змін просодичного параметра приводить до виникнення якісно нової емоції. Всього існує 10-15 емоційних зон, які розрізняються за допомогою характерного інтонаційного оформлення (подив, сором, страх, радість, сум тощо) (Нушикян, 1986; Калита, 2003).

Соціолінгвістичний напрям представлений дослідженнями інтонації діалектів і соціолектів (Crystal, 2012; Brown, 2009) та вивченням просодичних властивостей голосу, за якими можливо ідентифікувати особу учасника комунікації.

Ритмомелодійний напрям представлений в роботах А. Антіпової (1984), Л. В. Златоустової, складається з двох груп досліджень. У традиційних роботах англійський ритм визначається як періодичність наголошених і ненаголошених складів у часі. Основною ритмічною одиницею вважається

склад. Предметом досліджень є тривалість основних ритмічних одиниць на фізичному і перцептивному рівні. У класичній лінгвістичній традиції ритм розглядається як система різнорівневих одиниць (складу, ритмічної групи, синтагми) (Т. О. Бровченко, Т. М. Корольова).

Досліджуючи ритм віршованого (основна одиниця ритму – рядок) і прозаїчного тексту, І. Д. Забужанська висновує, що ритмічною одиницею за певних обставин можуть бути усі сегментні одиниці – від складу до надфразної єдності (Забужанська, 2016).

Структурний напрям пов'язаний з дослідженням організаційної функції інтонації на рівні тексту і питаннями зв'язності і цілісності тексту. У дослідженнях зв'язності текст визначається як ланцюжок фраз, поєднаних між собою інтонаційними засобами (Багмут, 2010; Валігура, 2010; Стеріополо, 2014). Роботи в царині цілісності тексту виконуються на матеріалі як коротких, так і довгих текстів (Петренко, 2011). Цілісність тексту вивчається в аспекті його ритмічної організації, тобто за зв'язком інтонації з лексико-синтаксичною структурою тексту, тематичним розвитком його сюжетної лінії.

Об'єктами досліджень стилістичного напрямку є фраза і текст. Вивчення стилістичної функції на матеріалі фрази уможливорює дослідження інтонаційної моделі і її варіантів в різних ситуаціях спілкування. Вивчення стилістичної функції в прозаїчних і поетичних текстах дозволяє розкрити міжфразові зв'язки і визначити межі інтонаційної варіативності. Основною метою дослідження є визначення інтонаційних засобів, характерних для того або іншого функціонального стилю, і типів зв'язку між інтонаційними засобами і між інтонацією та лексико-синтаксичною структурою (Шевченко, 2011; Улітіна, 2010).

В останні десятиліття особливу актуальність здобули наукові публікації, присвячені вивченню текстової просодії, що природно привело до зміни поглядів на функціонування просодичних одиниць. Переміщення інтересу фонетистів з фразової просодії на просодію зв'язного звучного тексту

дозволило по-новому висвітлити й інтерпретувати багато питань сучасної теорії інтонації.

Соціофонетичний напрям дослідження інтонації розглядає фонетичні зміни, які обумовлені різними соціальними факторами, як от вік і стать мовця, його етнічна і професійна приналежність, його соціально-економічний статус. «Варіативність мовних форм характерна для всіх мов, особливо таких розвинутих літературних мов, як англійська. Варіативність завжди має соціальний характер, оскільки зв'язана зі спілкуванням людей у певній соціально обмеженій мовленнєвій спільноті. Найбільше варіативність зв'язана зі змінами вимови і розвитком лексикону; у меншому ступені вона охоплює граматичну будову мови» (Шевченко, 2015).

За спостереженнями деяких науковців (Т.І. Шевченко, Р. К. Потапова, В. В. Потапов) гендерний фактор яскраво маніфестується в інтонації. Чоловічі і жіночі голоси відрізняються як через психофізичні особливості, так і в наслідок різного становища чоловіків і жінок у британському суспільстві.

При аналізі інтонаційних характеристик мовлення комунікантів вчені виділяють типово жіночі і типово чоловічі інтонаційні моделі (Smith, 1985). Проте деякі науковці вважають, що правильно говорити не про типові інтонації для однієї та іншої статі, а про сприйняття чи не сприйняття тих або інших інтонаційних засобів в певних мовленнєвих спільнотах (Медведева, 2007).

Проведений короткий огляд функцій інтонації продемонстрував поліфункціональність інтонації з одного боку і відсутність спільної думки серед фахівців в царині фонетики щодо питання про виділення функцій інтонації, з іншого. Така різноманітність трактувань пов'язана з низкою причин, серед яких найважливішими є такі: вивчення інтонації як явища змістовного плану або плану вираження і складність розмежування окремих функцій інтонації в мовному ланцюзі. У мовленні всі вищезазначені функції виступають разом і різняться лише в теоретичному аспекті.

Висновки до розділу I

Сучасна мовна ситуація на острові Ірландія є складним явищем, що містить фактори соціально-історичного розвитку, які отримали відображення у структурі ірландського варіанта англійської мови і формах його існування.

Починаючи з XIX ст. і дотепер англійська мова Ірландії, яка має неоднорідну структуру і склалася під постійним впливом ірландської мови, раніше відома як один із діалектів – Hiberno English – займає панівне становище в мовній спільноті Ірландії. Вона має статус другої державної мови країни (хоча використовується більшою кількістю громадян, ніж ірландська), вживається різноманітними соціальними верствами населення, виконує усі функції національної мови. Ірландською англійською пишуть книжки, видають журнали, газети та інші ЗМІ, створюються словники і підручники, що фіксують особливості ірландської англійської на всіх рівнях мови. У розмовному ірландському варіанті англійської мови присутні як риси діалектів англійської мови, так і риси ірландської мови. Функціонування і ставлення мовців до цих різновидів свідчить про наявність в Ірландії диглосії як внутрішньомовного явища, коли англо-ірландські діалекти розцінюються носіями як «низькі» щодо літературної норми ірландського національного варіанта англійської мови.

Англійська мова в Ірландії має довгу історію, починаючи з XII ст. Її становлення відбувалося в унікальній лінгвістичній ситуації, що склалася в результаті тривалих історичних контактів і конфліктів з англійською мовою Великої Британії. В історичному плані в структурі ірландського варіанта англійської мови виділяють низку діалектів англійської мови – ельський, елизаветинський, ольстерський, англоірландський (Planter English), ірландсько-англійський (Hiberno English).

У лінгвістиці немає спільної думки щодо статусу ірландської мови (Hiberno English). Її визначають як діалект, як суміш двох мов, як окрему мову.

У пропонованій роботі діалект трактується як територіально замкнений

різновид мови, обмежений сферою народно-розмовного мовлення, що протиставлений нормованій літературній мові. Під *варіантом літературної мови* розуміється територіальний різновид єдиної нормованої літературної мови. *Варіант* національної мови – це сукупність територіально обмеженого варіанта літературної мови, що діє в межах ареалу її територіальних діалектів. Літературна мова і діалекти є варіантами реалізації загальномовної системи. Особливості варіантів реалізації обумовлені статусом і функціонуванням літературної мови і діалектів.

Англійська мова існує у вигляді національних і регіональних варіантів, одним з яких є ірландський варіант англійської мови. На відміну від територіальних діалектів, які містять явища, що виходять за межі літературної мови, варіанти перебувають у межах мовної норми. В середині ірландського варіанта англійської мови існують певні діалектні розбіжності.

Для аналізу соціолінгвістичної ситуації в Ірландії важливим є чітке розмежування понять двомовності, інтерференції та диглосії.

Двомовність в Ірландії можна розділити на чотири періоди: 1) початок британського вторгнення (XII-XVI ст.). Цей період характеризується плавним і поступовим витисненням ірландської мови англійською, проте ірландська мова все ще залишається провідною в суспільстві; 2) дискримінація ірландської мови (XVII – перша половина XIX ст.), у результаті чого ірландська мова була майже повністю витіснена англійською з основних сфер функціонування, і збереглась здебільшого в побуті в сільській місцевості; 3) посилення боротьби за незалежність від Великої Британії і повернення ірландській мові статусу офіційної мови країни (друга половина XIX – перша третина XX ст.); 4) повернення ірландській мові статусу офіційної мови, зростання її престижності (XX – початок XXI ст.), при цьому небагато носіїв володіють нею, що пояснюється тривалою відмовою суспільства від її використання.

Вивчення соціофонетичної варіативності на острові Ірландія дозволило виділити аспекти, що впливають на мовленнєву поведінку мовця – це вік і

гендер.

Залежно від віку та гендеру риси вимови проявляються в мовленні в різному ступені. Зіставляючи характерні просодичні риси в мовленні ірландців різних вікових груп, чоловіків і жінок ми спробували скласти мовленнєвий портрет сучасного ірландця.

На розвиток англійської мови в Ірландії вплинули як зовнішні (вплив ірландської мови), так і внутрішні фактори (загальні закони мовного розвитку: консерватизм та інновації). Вплив ірландської мови відбивається на усіх рівнях мовної системи. Для пропонованого дослідження особливо цікавим є фонетичний рівень, зокрема, просодичні параметри мовленнєвої поведінки ірландців, які представляють чотири регіони острова Ірландія.

Основні положення Розділу I викладені в таких публікаціях автора:

1. Бубнов Д. В. Просодичні особливості мовлення ірландців у ситуації двомовності. *Записки з романо- германської філології*. 2019. №1(42). С. 12-20.

Режим доступу: [http://liber.onu.edu.ua/pdf/zapiski_rgf_1\(42\)_2019.pdf](http://liber.onu.edu.ua/pdf/zapiski_rgf_1(42)_2019.pdf)

2. Бубнов Д.В. *Просодичні характеристики мовлення чотирьох регіонів Ірландії*. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип 14. Том 1. С. 67-72.

Режим доступу: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/14/part_1/13.pdf

РОЗДІЛ II

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Для отримання об'єктивних даних про мовленнєву поведінку ірландців, які мешкають в чотирьох регіональних зонах доцільним є застосування експериментальних методів дослідження, що поєднують перцептивний (аудиторський) та акустичний (комп'ютерний) види аналізу з використанням таких методів як вимірювання, порівняння та лінгвістична інтерпретація отриманих результатів.

2.1. Основні напрямки сучасних фонетичних досліджень

Розвідки останніх років в галузі лінгвістики свідчать про зростання інтересу до питань фонетики в цілому й просодії зокрема. Фонетика, як галузь лінгвістики про мову, відіграє вагомую роль як в теоретичному, так і в практичному плані. Завдяки застосуванню нових експериментальних методів інструментальної обробки даних відкрились нові можливості для фонетики, яка стала однією з найбільш точних наук серед інших мовних дисциплін. Експеримент став важливим прийомом у дослідженні фонетичних явищ. За допомогою цифрової обробки озвученого мовлення він підтверджує або спростовує отримані раніше емпіричні результати.

Серед інструментально-фонетичних досліджень останніх років слід відзначити студії, присвячені визначенню соціофонетичних характеристик мовлення представників національних варіантів англійської мови. Окремі питання специфіки актуалізації фонетичного мовлення досліджувались на різних варіантах англійської мови у працях вітчизняних (А. А. Калита, О. В. Костроміна, М. В. Чеснокова, Д. М. Карпова, М. В. Томахів, О. Р. Валігура, О. О. Русавська, Г. В. Галянт) та зарубіжних (Т. І. Шевченко, Р. К. Потапова, В. В. Потапов, О. Д. Петренко, Є. М. Євстаф'єва та ін.) вчених.

Проте, багато питань, пов'язаних із загальними принципами виділення та класифікації одиниць просодії, взаємозалежності тональних просодичних характеристик діалектного мовлення та соціальних чинників варіативності англійського мовлення залишаються поза увагою дослідників.

Фонетисти досліджували окремі аспекти просодії соціолекту, а саме мовленнєві кореляти соціального статусу комунікантів (Є. В. Корнелаєва). Також проводились дослідження спонтанного мовлення людини в етапі емоційної напруги через зміни, що відбуваються під впливом цього етапу в її мовленнєвій поведінці (А. А. Калита, А. О. Петренко, О. А. Ейхгольц).

У зарубіжній лінгвістиці серед напрямків дослідження варіативності просодії у мовленні представників різних варіантів та діалектів англійської мови є розгляд мовлення за допомогою сучасних програм синтезу штучного мовлення. Переважна більшість зарубіжних досліджень у сфері просодії виконують задля вдосконалення власне комп'ютерних програм (Ross 2006; Qu, 2013), опрацювання та синтезу мовлення (Kohler, 2004; Hancil, Hirst, 2013). Основним завданням подібних програм є діалог людини і комп'ютера, а також полегшення процесу пізнання і навчання.

Дослідження мовленнєвої поведінки представників різних соціальних класів є однією з найважливіших проблем експериментальної фонетики. Значна частина досліджень в царині мовленнєвої поведінки торкається аналізу функціональних особливостей просодії та її зв'язку з соціальним чинником.

Складною та не завжди однозначною залишається роль просодичних засобів у вираженні емоційних особливостей мовлення. Будь-який емоційний стан простежується на сегментному та над сегментному рівнях і за допомогою просодії завжди передається емоційний стан мовця та специфічні дані його індивідуального мовлення (Калита, 2003).

Усі сучасні дослідження просодичних особливостей мовлення передбачають обов'язкове використання комп'ютерної техніки та спеціальних багатofункціональних програм аналізу та синтезу мовлення. За

допомогою аналітичних джерел, що виконуються комп'ютерними та інструментально-цифровими методами з'являється можливість верифікувати особу за голосом та визначити просодичні особливості її мовленнєвої поведінки.

Комп'ютерні програми дозволяють проводити якісний мовленнєвий аналіз, обробляючи аудіо записи аналого-цифровим способом, завдяки чому дослідник може отримувати значення тональних характеристик, показників швидкості, дані висоти основного тону тощо. Ці програми дозволяють виокремлювати, визначати та вимірювати певні тональні характеристики, фрагменти висловлювань, слова або навіть звуки, змінювати їхню гучність тощо, а також робити спроби перетворення та синтезу тексту в аудіо текст (Лисенко, 2019: 132, 434).

Завдяки появі подібних програм та розробці нових приладів з'явилась можливість проводити дослідження для детального аналізу акустичного звучання. Експериментально-фонетичні методи досліджень також широко використовуються для фоноскопичних експертиз, що сприяє вирішенню експертних завдань а галузі криміналістики (Потапова Р. К.; Галяшкіна Е. І.). За допомогою подібних комп'ютерних програм можна не лише ідентифікувати особу за голосом, а й визначити її емоційний стан (Лисенко, 2019: 132).

У вітчизняній лінгвістиці просодичні особливості мовлення носіїв національних варіантів англійської мови досліджували О. В. Костроміна, М. В. Чеснокова О. О. Русавська досліджувала мовленнєву поведінку канадійців, представників різних територіальних регіонів, Г. В. Галянт вивчала соціофонетичні особливості мовлення афроамериканської спільноти.

Важливий внесок було зроблено вченими в дослідження саме в галузі соціофонетики, завдяки проведенню порівняльного аналізу як фонетичних, так і просодичних якостей регіональних діалектів Великої Британії, оскільки діалектні регіональні відмінності мовлення є одним із проявів фонетико-просодичної варіативності.

Просодичні особливості мовлення представників різних діалектних ареалів на Британських островах досліджувала О. Я. Присяжнюк. Григораш В. С. визначила особливості мовлення носіїв йоркширського діалекту, Карпова Д. М. досліджувала мовлення носіїв валлійського варіанта англійської мови. Просодична специфіка англійського мовлення словаків висвітлена в роботі А. І. Девіцької.

Просодія емоційного мовлення також є об'єктом дослідження сучасних лінгвістичних студій. Окремі питання специфіки актуалізації емоційного мовлення досліджувались на матеріалі різних мов у працях А. А. Калита (2003), С. Ф. Алексєєнко (2011), Л. І. Прокопової (2013), Н. Сао (2014), D. M. Chun (2013). Проаналізувавши фізико-акустичні складові просодичних рис емоційного мовлення А. А. Калита в результаті аудиторського та комп'ютерного аналізу зробила висновок щодо можливості або неможливості акустичної і перцептивної ідентифікації певних емоцій (Калита, 2003).

Дослідники емоційного мовлення Е. О. Нушикян (1986), І. А. Ейхгольц (2008), Д. В. Жабін (2006) відзначають, що засобами просодичного виділення емоцій можуть слугувати такі просодичні параметри і максимальні показники тонального діапазону та мелодійного піку, ядровий склад, пік гучності на фокусній одиниці; зниження або підвищення гучності на фокусному елементі синтагми, прискорення або сповільнення темпу висловлювання.

Вивчення фонетико-просодичних характеристик мовлення залежно від різноманітних соціальних статусів мовців – статі, віку, професії, комунікативної ситуації спілкування тощо – займались дослідники в галузі фоностилістики: О. Д. Петренко, Л. І. Прокова, Є. Ш. Ісаєв, Д. А. Петренко, Т. І. Шевченко, М. В. Чеснокова.

Одним із перспективних напрямів фоностилістичних студій стали дослідження особливостей мовлення політичних лідерів. Просодичні характеристики та вербальні і невербальні засоби апелятивності у виступах

політичних лідерів стали об'єктом дослідження Н. В. Петлюченко (2009), яка проаналізувала мовні психотипи особистості та вплив харизми на стиль мовлення. А. О. Артюхова (2012) дослідила просодію риторичних фігур в мовленні політичних лідерів, Н. О. Кравченко (2017) визначила специфіку просодії англомовного релігійного дискурсу, О. В. Стингач (2018) проаналізувала вербальні та невербальні засоби в мовленні британських парламентарів.

Особливості соціолінгвальних характеристик просодії також є об'єктом багатьох досліджень. Так, Л. С. Козуб (2005), а також І. О. Лисичкіна (2005) дослідили та систематизували особливості просодії англомовного дискурсу телереклами та інваріант інтонаційної моделі реалізації тексту англійської телереклами. Н. І. Задоріжна (2009) дослідила вплив гендерного аспекту на просодію аудіо реклами, Н. О. Улітіна (2010) визначила просодичні лінгвальні особливості рекламного слогану, а І. О. Гарчева (2013) ідентифікувала соціокультурні та просодичні особливості мовлення дикторів новин Великої Британії. А. С. Шальов (2014) визначив просодичні особливості телевізійної бесіди.

Ще одним із напрямів сучасних фонетичних студій є дослідження проблеми штучного білінгвізму та іншомовного акценту. Так, аналізуючи англійську мову, як мову глобального спілкування, вчені відзначають практичне зникнення англійської класичної вимови, а натомість появу так званої фонологічної толерантності або системи допустимої варіативності вимови. Проблема білінгвізму як мовного та соціального явища в Україні присвятили свої дослідження С. Узунов (2014), І. Шаткіна (2011), Н. Совтіс (2015) та ін.

Інтерференцією просодичних показників займалась Ю. М. Захарова (2005), яка виявила ідентифікаційні просодичні ознаки не носіїв англійської мови та інтерферентні і гендерні особливості їх мовлення. Д. С. Бородіна (2008) також досліджувала механізм фонетичної інтерференції на матеріалі дансько-англійських білінгвів. Досить цікавим виявились дослідження

А. І. Девіцької, О. О. Русавської, які показали, що в результаті мовного контакту у білінгвів можуть створитися унікальні диференційні риси не властиві монолінгвам (Девіцька, 2018; Русавська, 2018).

Проте, фонологічна інтерференція розглядається здебільшого лінгвістами на сегментному рівні, залишаючи просодичний рівень за межами дослідження (Петренко, 1990; Євстаф'єва, 2017).

Останнім часом увага дослідників-лінгвістів була прикута і до окремих компонентів просодії. Так було проаналізовано особливості функціонування просодичних засобів в актуалізації мовленнєвого впливу на матеріалі наукового дискурсу (Томахів, 2018). Дослідниками також вивчалася роль паузації в делімінації мовленнєвого континууму, особливості просодії в інформаційних текстах спортивних радіопередач (Халєєва, 2000; 2001), Н. О. Бігунова дослідила когнітивно-прагматичну природу оцінювання та соціальні, культурні та психологічні фактори впливу на позитивну оцінку (Бігунова, 2017) Зацікавленість сучасної лінгвістики питаннями просодичного оформлення мовлення у кореляції з різними соціальними характеристиками носіїв мови – впливу вікової, гендерної й регіональної належності мовця займає чільне місце серед розвідок, присвячених питанням мовної варіативності в соціофонетичному аспекті.

2.2. Методологія проведення інструментально-фонетичного дослідження

Серед методів дослідження мовленнєвого матеріалу, задля його подальшого теоретичного осмислення та систематизації, методи аналізу озвученого мовлення слід віднести до числа найбільш плідних та досконалих в теорії та практиці лінгвістичного аналізу. У полі зору багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених є пошук та розробка новітніх методів фонетичних досліджень, зокрема А. Й. Багмут, Р. К. Потапової, Т. І. Шевченко, Дж. Брауна, Д. Крістала, П. Роуча та ін.

Методи експериментальних досліджень відрізняються розмаїттям ідей,

методик, зумовлених науково-теоретичними установками та практичною спрямованістю.

Методи інструментально-фонетичного дослідження можна розділити на наступні етапи:

- метод перцептивного аналізу, який зв'язаний із суб'єктивним аналізом матеріалу дослідження і містить експертний та аудиторський види аналізу. Аудиторський аналіз виконується аудиторами-філологами, які володіють англійською мовою як іноземною, та аудиторами-носіями англійської мови (експертний аналіз) з метою визначення і опису перцептивних просодичних ознак, а також подальше зіставлення їх з результатами об'єктивного метода дослідження – акустичного аналізу;

- метод акустичного аналізу, який вживається для опису об'єктивних фізичних параметрів просодії. Метод інструментального аналізу складається з інтонографічного та осцилографічного видів аналізу. Зараз цей метод замінюється методом комп'ютерної обробки, оскільки програмні пакети аналізу мовлення містять види аналізу, наведені вище.

Усі методи можуть розглядатися з точки зору їх об'єктивності / суб'єктивності (Щерба 1974; Зиндер 1979). До суб'єктивних методів аналізу відносяться перцептивний і лінгвістичний аналізи, до об'єктивних – метод інструментального дослідження та метод статистичної обробки даних, а також динамічний функціональний аналіз, що полягає у побудові узагальненого інтонаційного контуру (УІК), методика обчислення якого була запропонована в лабораторії експериментальної фонетики ОНУ імені І. І. Мечникова (Бровченко 1976). Основні етапи лінгвістичного дослідження представлені у вигляді комплексного методу, також розробленого у вищезазначеній лабораторії.

Сьогодні експериментальна фонетика розвивається як наука, що запозичує методологію та прийоми дослідження із суміжних наук – акустичної фізики, когнітивної психології, інформатики, штучного інтелекту тощо. У дослідженні звучання поєднуються два основних методологічних

підходи – аудиторський або перцептивний підхід та інструментальний, за допомогою різноманітних комп'ютерних програм (Wave Surfer, Sound Anslzyer, Speech Analyzer, Praat, Sound Editor, Wave Assistant). Подібні комп'ютерні програми значно розширюють технічний потенціал можливостей дослідження акустичної фонетики, що, у свою чергу, робить аналіз просодії системним, більш точним та багатокomпонентним.

У процесі комплексного дослідження мовних явищ найважливішим способом отримання даних про живу мову, у тому числі і її фонологію, морфологію, семантику, синтаксис, а також питання мовної норми, мовного спілкування, є використання експериментальних методів. Об'єктом експериментальних досліджень є мовлення людини, яка породжує текст, сприймає тексти і виступає як інформант для дослідника. У нашому дослідженні об'єктом експериментального аналізу є аудіозапис носіїв ірландського варіанта англійської мови, які мешкають в чотирьох регіонах острова Ірландія.

Експериментальна фонетика поступово перетворюється на точну науку, де широко використовується цифрова обробка мовлення. Аналіз акустичного аспекту просодичних особливостей усного мовлення базується на перевтіленні мовленнєвих коливань в електричні, а зрештою у візуальне зображення, яке представлено у вигляді спектрограм, осцилограм та інтонограм.

Значними є технічні можливості комп'ютерних програм Speech Analyzer Praat, найпоширеніших програм для аналізу озвученого мовлення. За їхньою допомогою проводяться дослідження з проблем вивчення просодії емоційного усного мовлення. Ці програми вдосконалюються, поступово з'являються їхні нові версії.

2.3. Експериментальний матеріал дослідження

Відповідно до мети та завдань дослідження був визначений корпус експериментального матеріалу, який склали 45 уривків з мовлення 16

представників чотирьох регіонів Ірландії. Усі експериментальні тексти, а саме монологічні квазіспонтанні тексти відрізнялись невідповідністю, імпровізованим характером спілкування, неофіційністю і невимушеністю. Такі характеристики комунікативного акту є основними екстралінгвальними факторами, які характеризують розмовне мовлення, що дозволяє розглядати досліджувані монологічні тексти як зразки живого, розмовного, невимушеного мовлення. Також ми враховували такі соціальні фактори як вік та гендерна приналежність, що входять до поняття «соціальний статус».

Логічно припустити, що мовлення кожного з представників регіонів Ірландії, а це 4 регіональних зони – Північ – м. Белфаст, Схід – м. Дублін, Захід – м. Галоуей, Південь – м. Корк – відрізняється просодичними особливостями мовленнєвої поведінки.

Наведемо зразки аудіо файлів мовлення представників зазначених регіонів, які підлягали комп'ютерному та перцептивному (аудиторському) дослідженню.

1. BIOGRAPHICAL INFORMATION

AGE: 50s

I was born in Derry, Derry city, and that already tells you an awful lot about me, that is if you know anything about Northern Ireland, because had I said I came from Londonderry, then you'd know I was a Protestant, but because I said I came from Derry, that means I'm a Catholic, and because I was a Catholic it meant that I had a Catholic education, went to a Catholic school and I moved into a Catholic job, um, which was, of course, restricted by the, then, um, historical, social, and political situation in the north of Ireland. I left the north of Ireland when I was 18. That's probably about hmm, 15 years ago [laughs], um, many years ago, anyway, and then I worked in London and I have been in England for ... was in England for, mm, good grief, probably about 30 years [laughs], and um, then I came to America 'bout, um, 18 months ago. And it's only since I come here that I realize I talk, I talk is totally different foreign language [laughs] and, um, find it quite difficult sometimes to make myself understood. For example, last night I said to my

husband, “That ... her name is Ida [idə]. whatever it is.” He said “Who?” I said “Eda” [idə]. He said “What?” I said “Ida [idə], I-d-a,” and he said, “You you meant “Ida” [idə]. “No”, I said, “I meant Ida” [aidə]. “Well,” he said, “It’s Ida” [idə]. I said, “No, well you say it vitamin [vitəmin], and I say vitamin [vaitəmin]. You say tomato [təumeitəʊ], and I say tomato [təumatəʊ]. So, um, lots of little things like that ...

2. BIOGRAPHICAL INFORMATION

AGE: 20s

OK, once upon a time, I went on a holiday from hell in Gran Canaria, which is off the coast of uh, uh ea- of West Africa and went with my best friend from school and his family, and we stayed in these apartment complexes and the first night went down to the town you know first time away, on holiday, without my parents, my friend and I had our own apartment so, like free from their parents as well, went down to the town had a great time there was like people in the streets offering uh, you know, “come to our place, free tequila shots, come to our place, free peach schnapps” you know, and it was just like so many lights and people and sound that was fair noise; it was great, so it was. So it went, uh, went out to like loads of bars, got loads of free shots everywhere, and as the night wore on, you know, it got more and more happy and ... more and more legless and it was just, yeah, it was an experience, so it was; my friend was even worse, um, so I had to carry him around all the bars and stuff, ah, but then, on the way home, it was about 3 o’ clock, had a great night so I had, and we’re just staggering back to the uh hotel, and we could have taken one route, which uh, went along the road, windy road up the hill, uh, to our hotel, uh, but we chose, [laughs] in our naïve innocence, to go through the, uh, the park in the middle of the town, the very dimly light park in the middle of the town, it was a shortcut to get to our hotel. So we’re walking along, so we are and, uh, uh, my friend looks over his shoulder and uh, he says uh, “walk a bit faster” and I turn around and see like this group of four guys walking behind us like they’re still a fair distance away, and I said okay, I know, I know,

and my friend, he's pretty, pretty drunk at this point so I'm like carrying him most of the way y'know, and then all of a sudden we hear this running from behind and we look 'round, and we see this guy from the group of four, and hits my friend in the back of the head and kicks him to the ground before, my friend didn't have a chance, couldn't react in time uh, so then my friend was on the ground and then, the guy kicked him, came for me I managed ... I had more time to react, so I blocked and I hit him back, and then ran, y'know being the good friend that I am [laughs], I mean I hoped that my friend was up and running with me, but looked back and he was still lying feebly on the ground uh, see what is it, as I said, pretty drunk, uh, at this point, the three people were around, they were swarming around my friend, and I thought from a distance that they were kicking him and stuff, but they weren't they were just standing over him holding him down, and then the guy I hit, had run after me part of the way and I ran back and said "leave him alone, leave him alone!" and then the friend says, "no your money first," y'know, in this horrible sneezy, Spanish accent. Yeah, so uh, I tried to give him a few notes, and then he just grabbed the whole wallet and took it all ,so I just dropped the wallet and ran off and then he ran past my friend and the three guys standing over my friend, then they ran off as well and I went back to my friend and like, he was OK, he was just like, had a, had some bruises on the side where he fell over like it didn't harm him at all really uh, they'd taken his money as well, so stagger back to the uh, hotel and, um, yeah, it was horrible so it was, so that was the first night we were there, and because the safe in our room uh was broken and it wasn't going to get fixed the next day, we had all our money on us, and we got all of it stolen, so we had to rely on the generosity of my friend's parents, and then traveler's checks, stuff like that; kinda got spoiled the rest of the holiday.

3. BIOGRAPHICAL INFORMATION

AGE: 20s

'K, my na-, eh, I'm currently studying, uh, at UCD in Dublin, but I'm originally from Belfast; the place I live is just outside of Belfast, more to the north,

so I would probably have slight influences of a County Antrim accent. And I went to school at a place called Ballyclare, which would have very much, um, Antrim influences in the accent; um, in the Antrim accent is actually supposed to be descended from the Scottish accent, because the Scottish people came over to Ireland many, many years ago and left their imprint with the accent. [laughs]

4. BIOGRAPHICAL INFORMATION

AGE: 35

I was born in Derry, in Northern Ireland; um, spent first 19 years and then I went to London; had, um, two years in London, came back, worked on for a bit in Derry, and then I actually left completely in 1982; went to London in, um, 1988, and I went to Australia, New Zealand, and Southeast Asia, spent a year out there, and then came back; came to Torrington in 1988, end of 1988, and have been here ever since. I don't think me accent has really changed, but I think um ... phrases, I've picked up different phrases, Devonshire phrases; that's more noticeable than my accent, but then maybe other people notice that my accent's changed, I don't know; the boys tell me when I get a temper then I sound really Irish [laughs]. I was the youngest of eight children. Um, my dad worked away quite a bit; he worked in London, um, used to come back every six weeks for long weekends, and then he was away, so he was away most of the time during, throughout my childhood; my mother was at home, but she started working when I was about 14, so I was left, at home doing most of the cooking and cleaning whilst everybody else was off working. Well, a sad memory I remember, which was quite sad and still can be quite sad, um, because I've got this thing that I'm a real failure, and I think it really goes back to when I was 11; we had to do an exam called the 11-plus, and it was great kind of emphasis put into this exam, y'know, like pass, and if you passed you got a bike and all sorts of things. And I was sure that myself that I had passed, but I brought this brown envelope up to my parents and waited outside the bedroom to see what the results was, and I, uh, heard my father say to my mother, "Well you didn't expect her to pass," and it had such a lasting effect on me that's ... and I,

I'm sure that's where I get insecure so that's quite a strong memory, really. Well, when I came to Torrington, I just fell in love with it immediately and, and, um, one of my first jobs that I really loved here was managing the, uh, the Plough arts center; did that for about four and a half years. And while I was working there, um, it was very difficult getting funding for the arts, and particularly from the town council, so that kind of fired me up to join the town council; they fight the buggers from within and, um, which is what I did, and I've been a town counselor ever since for about nine years, and I absolutely love it because I, I think I've got so much from Torrington and it's really nice to give something back to.

5. BIOGRAPHICAL INFORMATION

AGE: 35

I was born in Craigavon in County Armagh in Northern Ireland. I went to school in Newtownhamilton Primary School, which is a wee school in the middle of the country. Our nearest towns were Markethill, Newry, and Armagh. My closest friends were made at grammar school, and they are called Jolene, Paula, Gail, Cheryl, and Sharon. We still see each other quite a lot; everybody is having babies. And after we grew up in the country, I went to Belfast to go to university. I studied business studies and gained my degree; I then went traveling for a year around Australia, New Zealand, Fiji, Thailand. Then whenever I came back, I worked in a market-research company, and then I moved to a job within the university. Recently I have become engaged, so I'm getting married later this year, in July in Newcastle. Um, the end.

6. BIOGRAPHICAL INFORMATION

AGE: 59

That was a dumb story. Um, what I'm passionate about, you want to know what I'm passionate about. I'm passionate about Kayla. I'm passionate about my garden. I'm passionate about my flowers. I'm passionate about my e-cigarette. I'm passionate about winning money the other day, mmmhh. Um, I was born in

Belfast, Northern Ireland. Up-street – upstairs in the attic. Yup! [Interviewer laughs.] Just like Harry Potter. Upstairs in the attic — doctor couldn't even stand up. Yes! I was born at home. My mother took a look and says, “Put it back, put it back.” In Northern Ireland, my family life was not like it is today. The night we were able to go out, and if we did something wrong, a cop would have caught us and kicked our butts and that was it. You know they didn't shoot us, you know. Um, let's see, and we were out, we had to come in by dark; we had to go in, and our dinner was called our “tea,” and we went away once a m — once a year we went to a cottage with a thatched roof, and we picked our own vegetables out of the garden and chased chickens around, and it was fun; it was a fun childhood. It was more freedom, you know. But there was a lot of, um, there was no, none of this, like, children nowadays or like parents are too attentive to them. You know they feel like they've got to entertain them and put them into this and put them into that, and it's a lot of bull. You'd bring your kids up, you know? Walk softly, but carry a big stick. Do you know what I mean? They're like, kids are like dogs, they're like little animals, you gotta train them. Well, it's true! You know, you've got to train them with, but you gotta tr-, like a dog. You've got to train them with love and make them respect everything they've got, you know. Yeah, Kayla had, Kayla had no choice. [Interviewer laughs.] She wasn't so well behaved when I got her, though. I had to train her. I had to train her. She tried to set the house on fire.

Загальний час звучання аудіо матеріалу, представленого 16 інформантами, представниками чотирьох зазначених вище регіонів Ірландії, складає чотири години, тридцять шість хвилин. Транскрипти аудиторів були складені автором дисертації.

2.4. Методика аудиторського аналізу

Метою аудиторського аналізу пропонованого дослідження є визначення особливостей просодичних характеристик англійського мовлення ірландців, представників різних регіонів Північної Ірландії. Згідно з метою інструментально-фонетичного дослідження (Багмут, Борисюк 1977;

Бровченко 2007; Валігура 2005; Стеріополо 2004; 2014), аудиторський аналіз проводився групою аудиторів, яка складалася з професіоналів, викладачів англійської мови з досвідом експериментально-фонетичного аудіювання.

До завдань аудиторів-філологів входило:

1. Виявити мелодійні характеристики в експериментальному корпусі, враховуючи тип ядрового тону і його характер (напрямок руху, крутість, тональний рівень початку і кінця), характер передядрової частини, тональний рівень синтагми, тональний діапазон синтагми.

2. Визначити гучність вимови.

3. Визначити швидкість вимови.

4. Визначити наявність і характер пауз.

5. Графічно зобразити інтонацію мовлення з урахуванням наведених вище просодичних параметрів (використовуючи метод інтонування, прийнятий на кафедрі теоретичної і прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова).

Для подальшого аналізу слід зазначити, що загальними напрямками руху базового тону є рівний, спадний та висхідний тони (Лисенко, 2019). Залежно від напрямку загального мелодичного руху, шкали поділяються на рівні, висхідні та спадні. За стабільністю руху тону у шкалі диференціюють регулярні шкали та шкали з порушеною регулярністю. За напрямком руху тону на ненаголошених складах ритмогруп у шкалі розрізняють ступінчасті, скадентні, ковзні та хвилеподібні (Лисенко, 2019).

Поняття інтонаційної шкали та її різновидів ґрунтовно розроблене британськими та радянськими фонетистами. Детальну класифікацію знаходимо у А. М. Антипової (Антипова, 1984: 101), яка виділила *чотири* типи спадних інтонаційних шкал:

- поступово-спадну шкалу зі спадно-ступінчастим розміщенням наголошених складів. Ненаголошені склади перебувають на одному рівні з попереднім наголошеним складом або між наголошеними складами;

- спадну шкалу з порушеною поступовістю, з підвищенням тону одного або кількох наголошених складів всередині шкапи, яке іноді називають раптовим підйомом (виділений склад локалізовано на вищому рівні у порівнянні з попереднім складом);

- ковзно-спадну шкалу, якій властиве тональне ковзання донизу всередині наголошених складів або ритмогруп;

- скадентно-спадну шкалу, що вирізняється тональним ковзанням вгору всередині наголошених складів або ритмогруп.

Всередині висхідних інтонаційних шкал А. М. Антипова (1984) диференціює три типи:

- поступово-висхідну шкалу, якій притаманне висхідно-ступінчасте розміщення наголошених складів;

- ковзно-висхідну шкалу, якій притаманне тональне ковзання донизу всередині наголошених складів або ритмогруп, що розміщуються по висхідній,

- скадентно-висхідну шкалу, що характеризується тональним ковзанням вгору всередині наголошених складів або ритмогруп.

Серед рівних шкал виділяють високу рівну, середню рівну та низьку рівну. Рівні шкали поєднуються з простими тонами та часто використовуються в поетичних декламаціях, натомість ковзні та скадентні шкали поєднуються зі складними тонами.

Не дивлячись на те, що мелодійна шкала, як і передтакт, не є самостійною тональною одиницею і не може використовуватись без термінального тону при передачі комунікативної інформації, вона, утворюючи разом з передтактом, шкалою та термінальним тоном загальний мелодійний контур, є важливим її компонентом (Лисенко, 2019: 188). Дослідники-інтонологи відзначають, що у емоційно-нейтральному мовленні домінують рівна та хвилеподібно-рівна шкали. Останню визначають як таку, в якій кожен наголошений склад вимовляється з невеликим висхідно-спадним рухом тону, а кожен післянаголошений склад

нижчий за тоном, ніж попередній перед наголошений. Наголошені склади утворюють відносно рівний ряд (Лисенко, 2019: 103).

За кожною просодичною ознакою були використані такі перцептивні дискретні градації:

- тональний рівень: низький, середній, високий, надвисокий;
- тональний діапазон: вузький, середній, широкий, надширокий;
- тип термінального тону: спадний (низький, середній, високий); висхідний (низький, середній, високий); рівний; спадно-висхідний;
- гучність: низька, середня, висока;
- швидкість вимови: повільна, середня, швидка;
- тип сприйманої паузи: надкоротка, коротка, середня, тривала, надтривала.

Виклад усіх результатів аудиторського аналізу супроводжувався відповідними інтонограмами. Відібрані на кожному з етапів аудиторського аналізу найтиповіші просодичні характеристики інтерферованого мовлення ірландців підлягали подальшому інструментальному аналізу. Результати перцептивного аналізу підтверджувались, уточнювались і доповнювались під час проведення комп'ютерного аналізу.

2.5. Методика проведення комп'ютерного (акустичного) аналізу

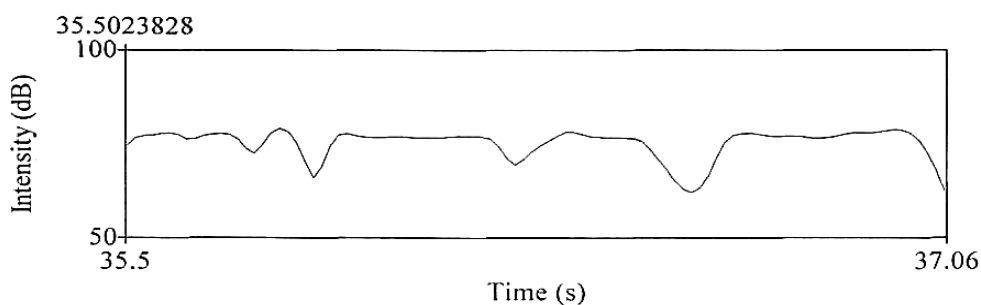
Для комп'ютерного аналізу було використано апаратно-програмну систему обробки акустичних мовних сигналів, реалізованих на базі персонального комп'ютера за програмами *PRAAT Version 5.3.8* (Boersma 2016) (створену у 2002 році дослідниками Полом Боерсма (P. Boersma) та Девідом Уїнінком (D. Weenink) з Амстердамського університету та представлену на офіційному сайті у вільному доступі), *Sound Forge Pro Version 10.0*, *Speech Analyzer Version 3.1*, *WASP (Waveform, Spectrogram and Pitch) Version 1.2* (2016).

Функціональний інструментарій опрацювання мовленнєвого сигналу системи *PRAAT* (Voersma 2016) є широко вживаним українськими та зарубіжними дослідниками з метою проведення фонетичних досліджень вже протягом 10 років. Так, цифрові показники максимумів, мінімумів та усереднених значень тривалості (мс), частоти основного тону (надалі ЧОТ) (Гц), інтенсивності (дБ) у сегментованих висловленнях було отримано згідно відповідних алгоритмів, що закладені у програмний інструментарій (Voersma 2016).

Окрім того, вищезгадане програмне забезпечення уможливило отримання графічних зображень висловлень різної тривалості та з докладною інформацією про варіант мовленнєвого сигналу, а також застосування синхронної текстової анотації отриманих осцилограм, тональних і амплітудних контурів тощо. Результати вимірювань інструментального аналізу наведено у Розділі 3. Комплексне опрацювання отриманих даних здійснювалось окремо по кожному з 12 інформантів.

Дослідження просодичних характеристик англійських експериментальних висловлень проводилося з використанням абсолютних та унормованих відносних значень, які дають можливість отримати точніші дані з незначним ступенем варіативності і усувають індивідуальні відмінності дикторів у частоті основного тону та темпі вимови, а також відносно звукового тиску (інтенсивність).

На рисунку 2.1 представлений зразок робочого вікна програми *PRAAT*:

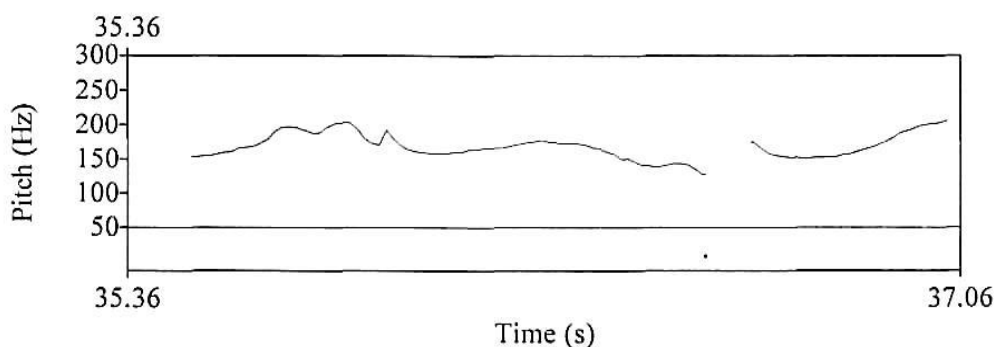

Рис. 2.1. Зразок робочого вікна програми PRAAT із синхронною текстовою анотацією.

До основних можливостей програмного пакета PRAAT відносяться:

- 1) введення звукового сигналу різної тривалості на частоті 11,025 Гц, 22,050 Гц і 44,100 Гц;
- 2) запис отриманих даних у комп'ютерний файл;
- 3) відтворення в нормальному, уповільненому або прискореному темпі, відтворення частини запису;
- 4) перегляд і редагування сигналу;
- 5) вимір показників частоти основного тону;
- 6) вимір тривалості звуків, складів, синтагм і фраз;
- 7) вимір інтенсивності введеного звукового сигналу;
- 8) графічне зображення досліджуваних параметрів на екрані.

Цифрові показники максимумів, мінімумів і середніх значень тривалості (мс), частоти основного тону (Гц), інтенсивності (дБ) від сегментованих фраз були отримані згідно з відповідними алгоритмами, закладеними в програмних пакетах.

Діапазон ЧОТ склав 60-300 Гц для чоловічих голосів; 60 - 400 Гц для жіночих голосів. Діапазон інтенсивності – від 0 до 90 дБ як для чоловічих, так і жіночих голосів.

Отримані результати вимірів були представлені у вигляді зведених електронних таблиць і узагальнюючої таблиці в програмі Excel 2007 з метою подальшої обробки даних і представлення їх у вигляді діаграм і графіків.

Слід зазначити, що пакет обробки мовного сигналу PRAAT успішно використовується закордонними і вітчизняними дослідниками для проведення фонетичних досліджень уже протягом 10 років.

Підрахунок отриманих результатів здійснювався окремо по кожному з 12 інформантів. Час звучання звукового матеріалу, що підлягає інструментальному аналізу, становив 24 хвилини.

Враховуючи взаємозв'язок між суб'єктивними перцептивними характеристиками та об'єктивними акустичними параметрами мовлення (а саме: мелодія є корелятом розподілу ЧОТ у часі; висота основного тону є корелятом частоти основного тону; гучність відповідає значенню звукового тиску, тобто інтенсивності; швидкість мовлення залежить від тривалості звучання мовних одиниць і характеру розподілу пауз), комп'ютерну обробку мовлення представників чотирьох регіонів Північної Ірландії було здійснено за частотним, темпоральним і динамічним акустичними параметрами.

Отже, під час проведення інструментального дослідження частотні характеристики аналізувалися за такими параметрами:

1) максимальних (F_{\max}), мінімальних (F_{\min}) і середніх (F_{mean}) значень ЧОТ у синтагмах і фразах;

2) максимального діапазону ЧОТ (F_{Δ}) (у Гц) мовлення кожного інформанта, який обчислювався як різниця між максимальним і мінімальним значеннями ЧОТ;

3) характер реалізації діапазону ЧОТ (у відносних одиницях) між середньою частотою мовця і максимальним рівнем ЧОТ (позитивний інтервал) і її мінімальним рівнем (негативний інтервал). Відношення позитивного інтервалу до негативного дозволяє визначити характер реалізації ЧОТ, а саме в якому регістрі – верхньому або нижньому – реалізується діапазон голосу мовця. За основу було взяте число, рівне одиниці, яке вказує на рівномірну реалізацію діапазону голосу в обох регістрах; якщо отримане число більше одиниці – діапазон голосу

реалізується у верхньому регістрі; якщо отримане число менше одиниці – діапазон голосу реалізується в нижньому регістрі.

У **темпоральних характеристиках**, як відомо, існують показники, що впливають на сприйняття темпу як швидкого, повільного або середнього. До них відноситься, наприклад, показник середньої тривалості складу (стс) як показник швидкості вимови складів, який далі може диференціюватися за середньою тривалістю наголошених або ненаголошених складів. Важливим параметром є й паузальна насиченість тексту, яка визначається за допомогою співвідношення часу фонації до часу паузації. Необхідно відзначити також, що в цьому випадку значущою є й загальна тривалість фонації.

У нашому дослідженні розглянуті темпоральні характеристики з урахуванням таких параметрів:

- 1) тривалість всіх синтагм (у мс);
- 2) кількість складів у всіх синтагм;
- 3) кількість наголошених складів у синтагмах;
- 4) кількість ненаголошених складів у синтагмах;
- 5) середня тривалість складу в синтагмі (у мс);
- 6) коефіцієнт паузації (K_p);
- 7) середня тривалість наголошеного складу в синтагмі;
- 8) середня тривалість ненаголошеного складу в синтагмі;
- 9) співвідношення тривалості наголошеного і ненаголошеного складів;
- 10) тривалість усіх міжфразових, міжсинтагмених та внутрішньо-синтагмених пауз (у мс);
- 11) співвідношення пауз різної тривалості (в %);
- 12) середньопаузальна тривалість (у мс).

Усі зафіксовані в мовленні представників чотирьох досліджуваних регіонів Ірдандії паузи були класифіковані в такий спосіб:

- 1) надкоротка пауза – до 200 мс;
- 2) коротка пауза – від 201 до 500 мс;

- 3) середня пауза – від 501 до 800 мс;
- 4) тривала пауза – від 801 до 1200 мс;
- 5) надтривала пауза – більше 1200 мс.

Крім того, окремо обчислювався відсоток уживання заповнених і незаповнених пауз.

Динамічні характеристики мовлення досліджувалися на підставі нижченаведених показників:

- 1) максимальні (I_{\max}), мінімальні (I_{\min}) і середні (I_{mean}) показники інтенсивності у всіх фразах і синтагмах (у дБ);
- 2) динамічний діапазон фраз (I_{Δ}) (у дБ);
- 3) локалізація максимуму інтенсивності в синтагмі (перший наголошений склад, шкала, ядерний склад);
- 4) інтенсивність першого наголошеного і ядерного складів (у дБ).

Кількісний аналіз результатів визначення акустичних параметрів здійснювався індивідуально для кожного диктора шляхом визначення усередненого максимального діапазону флуктуацій цифрових значень параметра.

Схема комплексного інструментального аналізу мовлення представників досліджуваних регіонів острова Ірландія представлена на рисунку 2.2., що наводиться нижче.

Узагальнені частотні характеристики розраховувалися методом апроксимації, що дозволило представити узагальнений рух частоти основного тону з нормованим часом вимови (Бровченко, 1986; Волошин, 1988).

Методика отримання узагальненого тонального контуру (УТК) полягає в отриманні дискретних значень рівної кількості вимірів у всіх реалізаціях і їх розрахунках методами випадкових функцій. На підставі отриманих середньоарифметичних значень кожного дискретного часового значення будується узагальнений тональний контур (Перебийніс, 2002).

Рис. 2.2. Схема комплексного інструментального аналізу мовлення ірландців

Висновки до Розділу II

Переважає більшість сучасних зарубіжних праць у сфері дослідження просодії мовлення передбачає обов'язкове використання комп'ютерної техніки та спеціальних багатофункціональних програм аналізу та синтезу мовлення. Метою створення цих програм є пошук потенційних можливостей діалогу між людиною і комп'ютером, полегшення пізнавальних та навчальних процесів. За допомогою аналітичних досліджень, що виконуються комп'ютерними та інструментально-цифровими методами, також з'являється можливість не тільки визначити особливості мовленнєвої поведінки людини, а й, навіть, верифікувати особу за голосом.

У процесі дослідження мовленнєвої поведінки ірландців, представників чотирьох регіонів була використана комплексна методика інструментально-фонетичного дослідження, в основі якої лежить низка методів, які традиційно вживаються у фонетичних розвідках.

Відповідно до мети та завдань дослідження було визначено корпус експериментального матеріалу, який склали 45 уривків з мовлення 16 інформантів з Ірландії. Усі експериментальні тексти, а саме монологічні квазіспонтанні тексти відрізнялись непередбачуваністю, імпровізованим характером спілкування, неофіційністю і невимушеністю.

Метою аудиторського аналізу було визначення просодичних особливостей мовленнєвої поведінки ірландців, які представляли чотири регіональні зони Ірландії.

Надзвичайно важливу роль у дослідженні мовленнєвої поведінки відіграє мелодика, оскільки вона, компенсуючи відсутність візуалізації, додає образності мовленню.

Разом із мелодикою, паузація в мовленні належить до одного з найважливіших просодичних засобів.

Просодичним маркером мовленнєвої поведінки є не тільки наявність або відсутність пауз, а й їхня тривалість та різна рекурентність в залежності від віку та гендеру мовця. Темп мовлення представлених ірландців є також

показником варіативності мовлення досліджуваних інформантів, його нестабільне звучання й різні зміни призводять до появи хезитаційних пауз та створення яскравого ефекту спонтанності.

Для перевірки даних, отриманих в результаті проведеного аудитивного аналізу, було проведено акустичний аналіз. Інструментальна обробка досліджуваного матеріалу забезпечила об'єктивність отриманих результатів та висновків щодо специфіки просодичних підсистем і здійснювалася у такій послідовності: вимірювання показників ЧОТ, інтенсивності і тривалості у відібраних на першому і другому етапах експерименту фрагментів. Для акустичного аналізу було використано апаратно-програмну систему обробки акустичних мовних сигналів, реалізованих на базі персонального комп'ютера за програмами *PRAAT Version 5.3.8*, *Sound Forge Pro Version 10.0*, *Speech Analyzer Version 3.1*.

Поєднання результатів перцептивних спостережень з точними інструментальними даними, отриманими комп'ютерним шляхом є одним з найперспективніших підходів до встановлення факту наявності змін в гендерному віковому та тональному фонетичному звучанні мовлення ірландців. Отже, вдається виявити варіативні показники максимумів ЧОТ, діапазону ЧОТ, темпоральних показників, особливостей паузації та інтенсивності на інструментальному рівні для подальшого лінгвістичного аналізу.

Основні положення Розділу II викладені в таких публікаціях автора:

1. Бубнов Д. В. Является ли темп и сегментация речи ирландцев дифференциальным просодическим маркером? *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологія"*. 2018. №1(69) С. 73-76. Режим доступу: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1577>

2. Бубнов Д. В. Фонетичні маркери ірландського варіанта англійської мови. *Записки з романо-германської філології*. 2018. Вип. 2(39). С. 94-100. Режим доступу: [http://liber.onu.edu.ua/pdf/RGF_1\(40\)_2018.pdf](http://liber.onu.edu.ua/pdf/RGF_1(40)_2018.pdf)

3. Бубнов Д. В. Просодичні особливості мовлення ірландців у ситуації двомовності. *Записки з романо-германської філології*. 2019. №1(42). С. 12-20.
Режим доступу: [http://liber.onu.edu.ua/pdf/zapiski_rgf_1\(42\)_2019.pdf](http://liber.onu.edu.ua/pdf/zapiski_rgf_1(42)_2019.pdf)

4. Бубнов Д.В. *Просодичні характеристики мовлення чотирьох регіонів Ірландії. Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип 14. Том 1. С. 67-72.
Режим доступу: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/14/part_1/13.pdf

РОЗДІЛ III

РЕЗУЛЬТАТИ КОМПЛЕКСНОГО ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ПОВЕДІНКИ ІРЛАНДЦІВ

Дослідження соціофонетичних аспектів функціонування англійської мови в Ірландії передбачає використання комплексного підходу, який охоплює широкий спектр завдань, пов'язаних з аналізом мовленнєвої поведінки ірландців, з урахуванням факторів гендерної, вікової та регіональної диференціації.

Саме надсегментний фонетичний рівень є дуже цікавим для вивчення мовленнєвої поведінки ірландців, по-перше через те, що просодичний рівень мовлення ірландців не дістав наукової кваліфікації в дослідницькій діяльності науковців, а по-друге, у пропонованому дослідженні вивчаються особливості мовленнєвої поведінки ірландців, які мешкають в чотирьох регіональних зонах острова Ірландія (у тому числі Північна Ірландія та Республіка Ірландія).

3.1. Результати перцептивного аудиторського аналізу

3.1.1. Мелодійні особливості мовлення

Перший етап аудиторського аналізу полягав у визначенні номенклатури та частотності використання інтонаційних шкал в мовленні ірландців, представників чотирьох досліджуваних регіонів Ірландії.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що основними інтонаційними шкалами, зафіксованими в мовленні досліджуваних інформантів є такі: рівна, середнього та низького діапазону, висхідна, спадна, ступінчаста, скандентна, хвилеподібна, одно наголошена (див. табл. 1).

Наведені результати вказують на варіативний характер передтермінальної частини висловлювання в кожному із досліджуваних регіонів Ірландії.

Особливості мовленнєвої поведінки ірландців полягають в тому, що в

мовленні домінують рівна і висхідна шкали. Ця особливість притаманна всім досліджуваним регіонам. Рівна шкала превалує в північному регіоні (31% у мовленні чоловіків і 28% – у жіночому мовленні). Друге місце за використанням рівної шкали серед регіонів посідає північно-східний регіон (27% – чоловіки, 24% – жінки). Далі йде Південь (24% та 20% відповідно). І нарешті південно-західний регіон (19% та 15% відповідно).

Таке велике співвідношення рівної шкали щодо інших інтонаційних шкал можна пояснити насамперед тим, що цей вид шкали відноситься до групи стилістично нейтральних і не має яскраво вираженого емоційного забарвлення. По-друге, цей факт можна пояснити історичними умовами в яких встановлювалась та розвивалась ірландська спільнота. Складні історичні умови, тяжка праця, боротьба за свою ідентичність сформували характер ірландців, який проявляється в мовленнєвій поведінці, скритному характері, небажанні відкрито виражати емоції.

Щодо особливостей гендерної поведінки, то в жіночому мовленні рекурентною є висхідна шкала (Північ – 22%, Схід – 26%, Захід – 24%, Південь – 24%). Цей вид шкали використовується й в чоловічому мовленні і так само як і в жіночому посідає друге місце за використанням шкал.

Таблиця 3.1.

Частотність використання основних видів шкал.
Регіональна та гендерна диференціація

Регіон	Гендерні групи	Основні види шкал (%)					
		Рівна	Висхідна	Ступінчаста	Скандентна	Хвиле подібна	Одно наголошена
Північ	Чоловіки	31	20	15	7	8	19
	Жінки	28	22	7	20	21	2
Схід	Чоловіки	27	21	19	15	11	7
	Жінки	24	26	11	18	17	4
Захід	Чоловіки	19	26	31	12	4	8
	Жінки	15	24	25	14	15	7
Південь	Чоловіки	25	17	19	4	11	24
	Жінки	20	24	11	19	17	9

Використання висхідної шкали є характерною особливістю молодіжного мовлення. Як відмічає зарубіжна дослідниця М. В. Балаханова (2012) у Британії найвища частотність майже 61% використання висхідної шкали представлено в мовленні молоді. Висока частотність використання висхідної шкали в мовленні ірландців може бути пов'язана, на наш погляд, з факторами історичного характеру, а саме з численними англо-нормандськими завоюваннями, які вплинули на формування інтонаційної системи ірландського варіанта англійської мови.

У жіночому мовленні у порівнянні з чоловічим частотними є також скандентна і хвилеподібна шкали (табл. 3.1). Ця тенденція спостерігається майже в усіх досліджуваних регіонах.

Ступінчаста шкала не типова для мовлення ірландців домінує в чоловічій презентації. Рекурентність спадного руху в передтермінальній частині інтонаційного контуру в мовленні чоловіків зазначає на тенденцію до використання стандартних форм вимови і пояснюється впливом англійської мови, де спадний рух шкали є найчастотнішим, на інтонаційну систему мовлення ірландців (рис. 3.1).

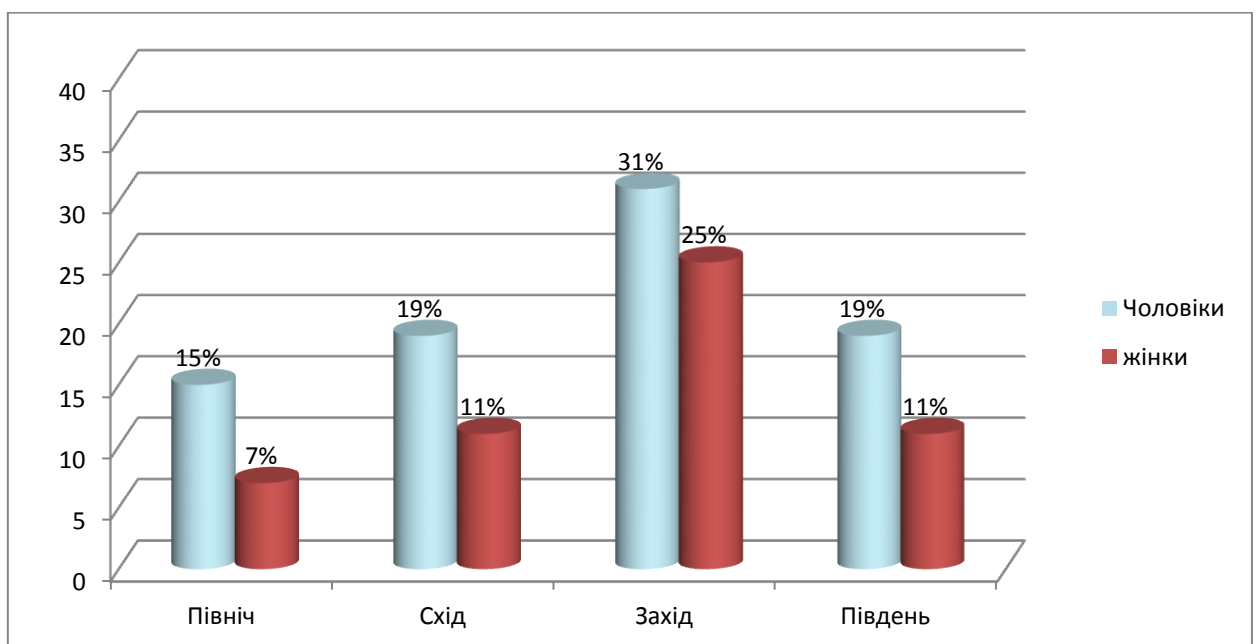

Рис. 3.1. Частотність вживання спадної ступінчастої шкали (регіональна та гендерна диференціація)

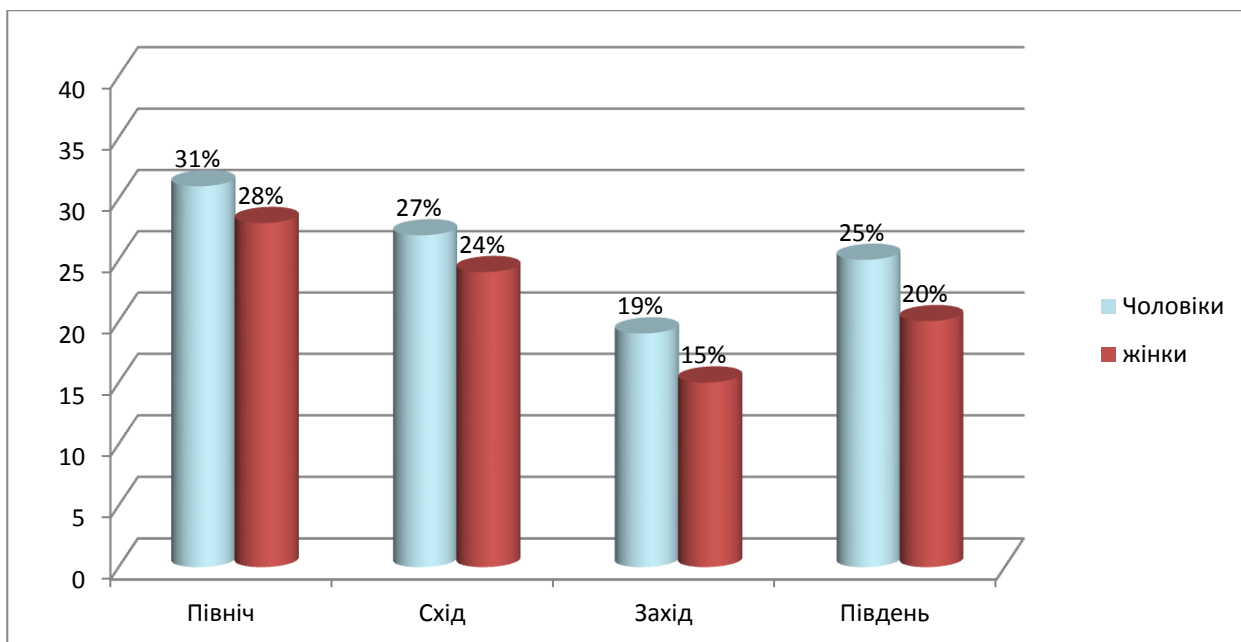

Рис. 3.2. Частотність вживання рівної шкали (регіональна та гендерна диференціація)

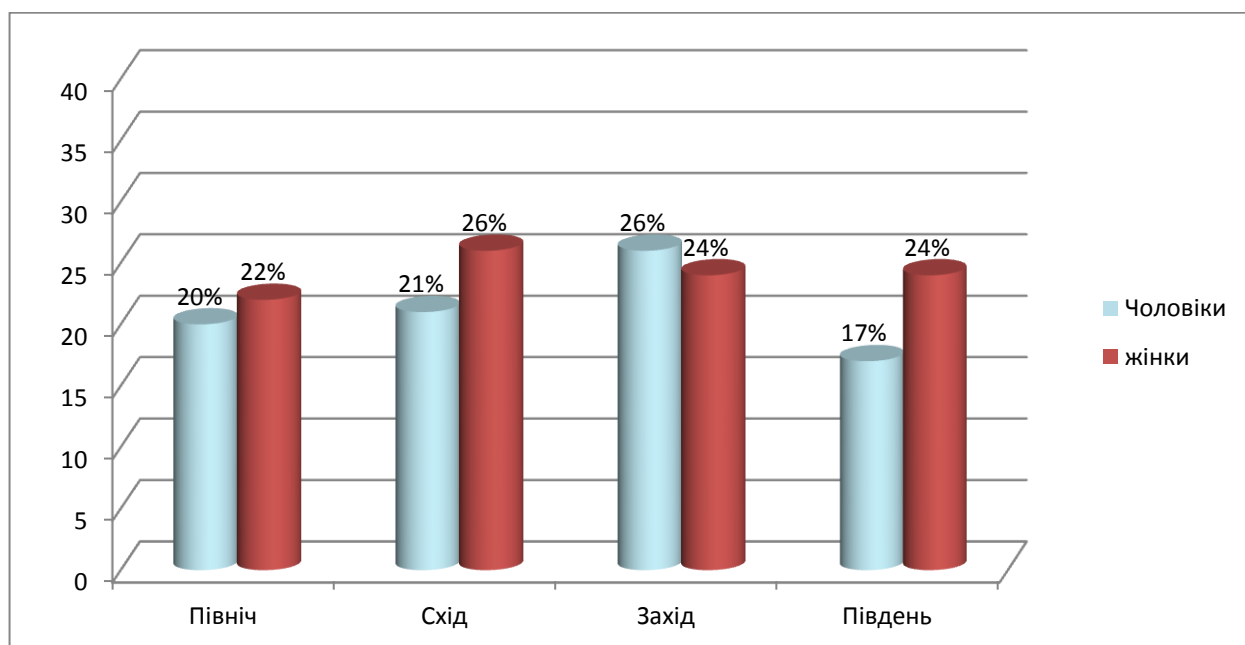

Рис. 3.3. Частотність вживання висхідної шкали (регіональна та гендерна диференціація)

Висока частотність вживання рівної шкали в мовленні ірландців підтверджує той факт, що багато ірландців у пошуках кращого життя іммігрували впродовж XVIII ст. у Північну Америку та Канаду і залишили слід в інтонаційній системі американського варіанта англійської мови, на що

неодноразово зазначалося в працях А. Д. Шахбагової, М. В. Чеснокової, О. О. Русавської.

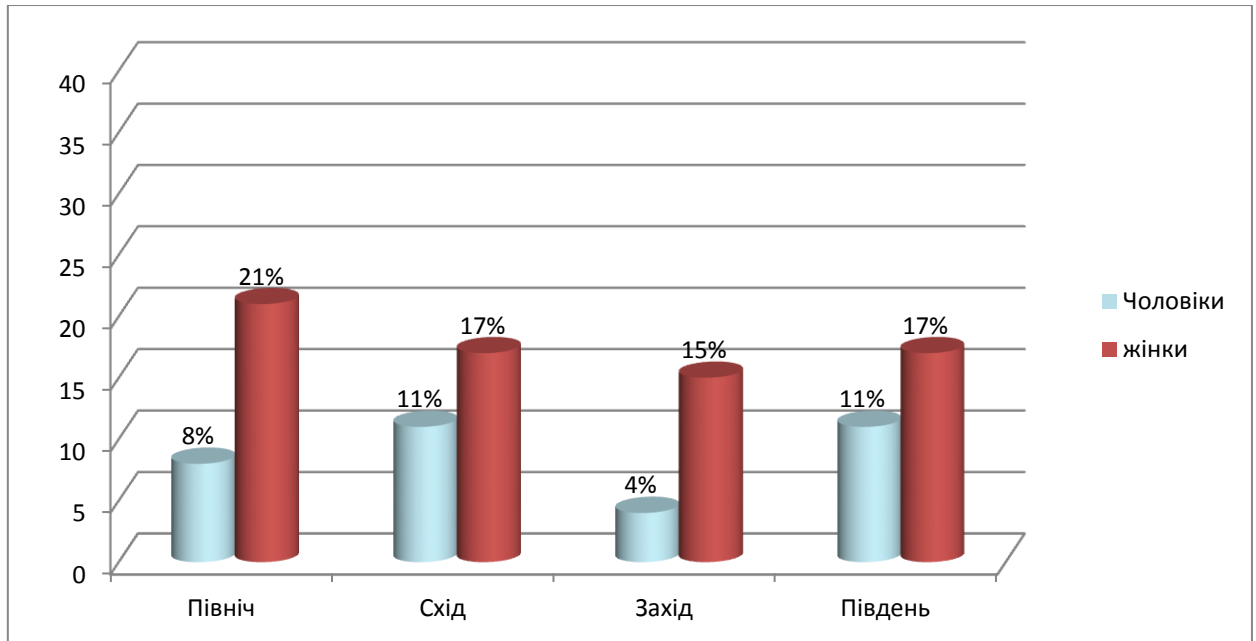

Рис. 3.4. Частотність вживання висхідної шкали (регіональна та гендерна диференціація)

Вживання хвилеподібної шкали, яке домінує і жіночому мовленні, вказує насамперед, що жіночому мовленню більше ніж чоловічому властиво передавати свої емоції через вживання емпатичних шкал. Ця тенденція яскраво виражена в мовленні жінок Північного регіону (21%).

Наведемо приклади з мовлення представників різних регіонів Ірландії.

That's probably about hmm, 15 years ago, um, many years ago, any way, and then I worked in London, and I have been in England for....was in England for, mm, good grief probably 30 years....

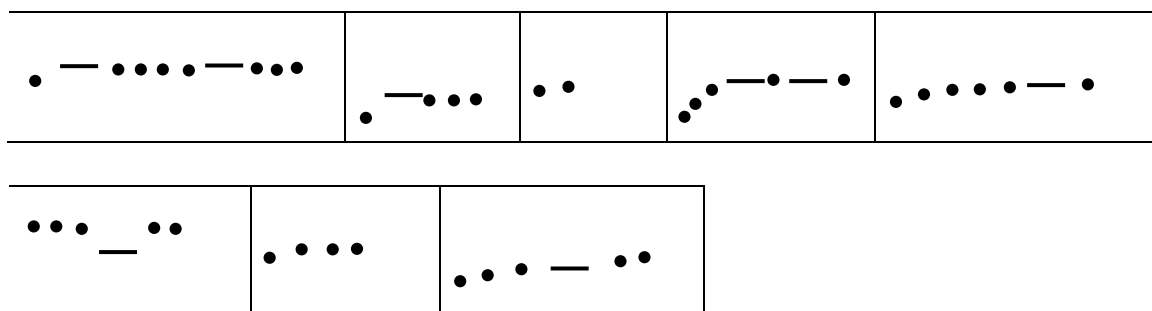

Рис. 3.5. Інтонограма вищенаведеної фрази з мовлення жінки зі Сходу.

Наведемо невеликий приклад з мовлення чоловіка з Півночі з м. Донеґал. Чоловік розповідає про свою подорож на Самарські острови.

So we're walking along, so we are and uh, uh, my friend looks over his shoulder and uh, he says, uh "walk a bit faster" and i turn around and see like this group of four guys walking behind us...

У наведеному уривку оповідь ведеться рівним тоном, визначити межі синтагми складно через монотонність звучання і відсутність пауз між синтагмами.

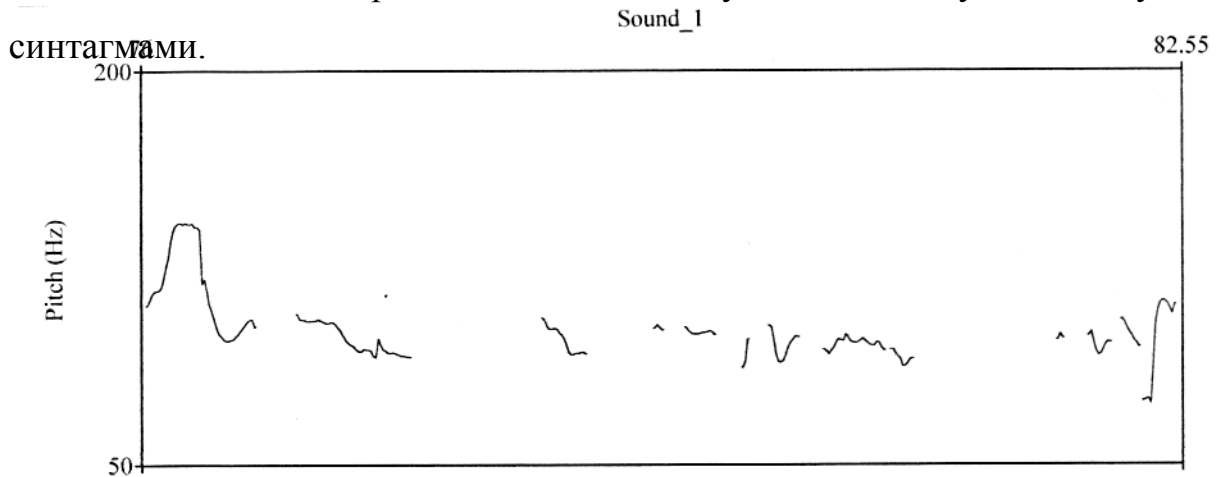

Рис. 3.6. Інтонаграма вищенаведеної фрази

Вживання одно наголошеної шкали превалює в мовленні чоловіків Півдня (24%) і вказує на подрібнений характер мовлення представників цього регіону Ірландії (рис. 3.7).

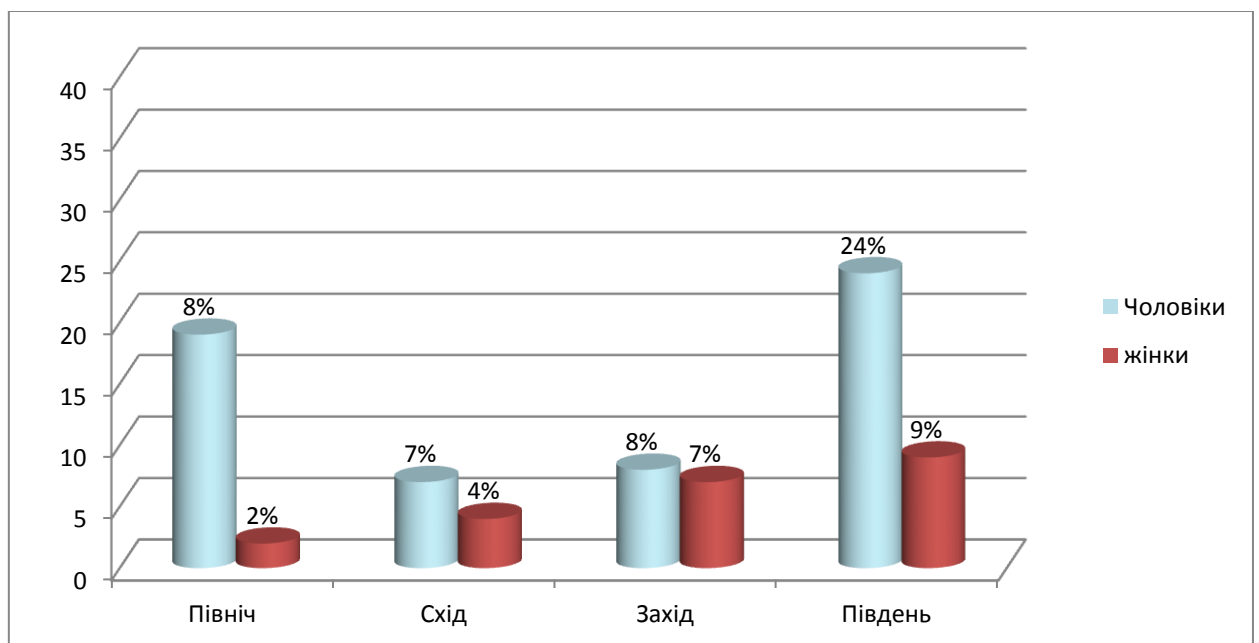

Рис. 3.7. Частотність вживання одно наголошеної шкали (регіональна та

гендерна диференціація)

Що стосується вікової диференціації мовлення ірландців, проведене дослідження продемонструвало, що в мовленні представників вікової групи 20-25 років превалюють рівна та висхідна шкали; у мовленні представників вікової групи 36-50 років переважають спадна, рівна та хвилеподібна шкали.

Наведемо приклад з мовлення молодого чоловіка 20 років з Північного регіону.

OK, once upon a time, I went on a holiday from hell in Gran Canaria, which is the coast of uh, uh ea- of West Africa and went with my best friend from school and his family...

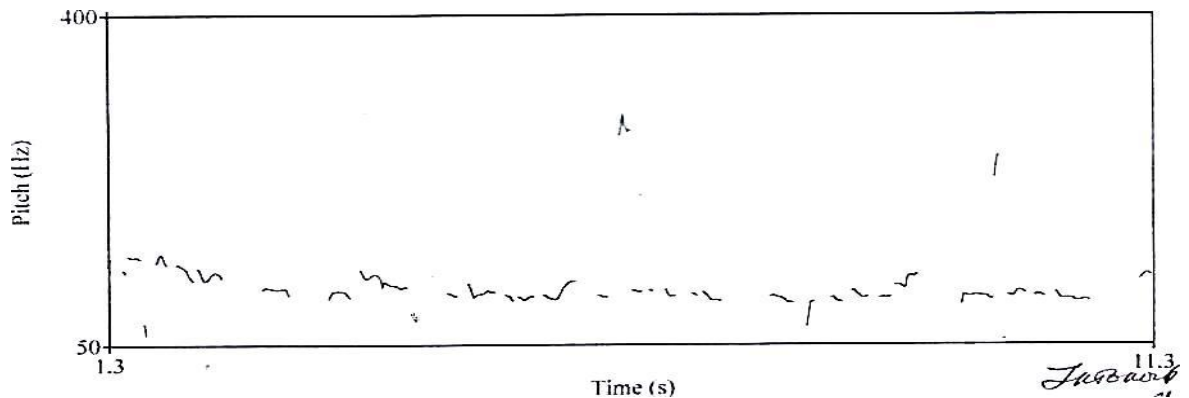

Рис. 3.8. Інтонаграма вищенаведеної фрази

У наступному прикладі з мовлення представниці вікової групи 36-50 років представлений зразок хвилеподібної шкали.

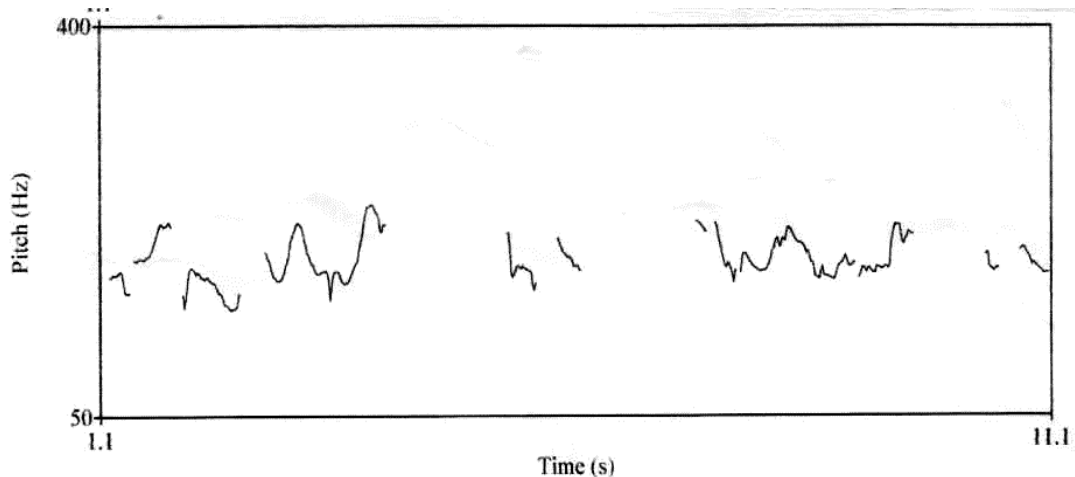

Рис. 3.9. Інтонаграма фрази *I was born in Derry, um, spent first 19 years and then I went to London, had, um, two years in London,...*

Отже, у мовленнєвій поведінці ірландців всіх досліджуваних регіонів

передтермінальна частина висловлювання має варіативний характер.

Проведений перцептивний аналіз свідчить про превалювання в мовленні рівної шкали, високу частотність висхідної шкали і низький відсоток ступінчастої шкали.

Особливостями гендерної та вікової диференціації є використання рівної шкали в мовленні групи молодих ірландців; хвилеподібної шкали в мовленні жінок віком 36 років і старших. Використання хвилеподібної, скандентної шкал в жіночому мовленні підкреслює емоційно-забарвлений характер жіночого мовлення.

Другим етапом перцептивного аудиторського аналізу став аналіз частотності використання термінальних тонів. Номенклатура термінальних тонів представлених в мовленні ірландців: прості термінальні тони (висхідний, спадний – високий та середній рівні – рівний); складні термінальні тони (спадно-висхідний, висхідно-спадний).

Таблиця 3.2

Частотність основних термінальних тонів
Регіональна та гендерна диференціація

Регіон	Гендерні групи	Основні види термінальних тонів (%)					
		Висхідний	Спадний		Рівний	Висхідно-спадний	Спадно-висхідний
			Високий	Середній			
Північ	Чоловіки	19	15	23	24	7	12
	Жінки	24	21	8	5	17	25
Схід	Чоловіки	25.5	15	7.5	18	14	21
	Жінки	27	16	9	0	19	29
Захід	Чоловіки	13.5	20	24.5	17	11	14
	Жінки	18.5	14	15	9	22	21.5
Південь	Чоловіки	16.5	22	25	4	18.5	14
	Жінки	19	24	21	3	11	22

Виходячи з даних, наведених у таблиці 3.2, просодичний малюнок мовленнєвої поведінки ірландців усіх досліджених регіонів має варіативний характер. Серед термінальних тонів найчастотнішими є висхідний (Low

Rise), спадно-висхідний (Fall-Rise) та високий (High Fall).

Жіноче мовлення виглядає особливо яскраво завдяки домінуванню складних тонів – спадно-висхідного та висхідно-спадного. У мовленні чоловіків представників Півночі домінує рівний тон (24%) та спадний середнього рівня (23%), у жіночому мовленні рекурентними є висхідний (24%) та спадно-висхідний (25%). Така особливість жіночого мовлення вказує на емоційно-забарвлений тон.

Наведемо приклад з мовлення 20-річної жінки з м. Донеґал. Мовлення має дуже варіативний характер. У невеликому фрагменті представлено різноманіття тонів:

Well, a ¹sad memory I remember | which was quite [^]sad | and still can be quite ¹sad | um, because } I've got this ¹thing | that I'm a real ^vfailure.

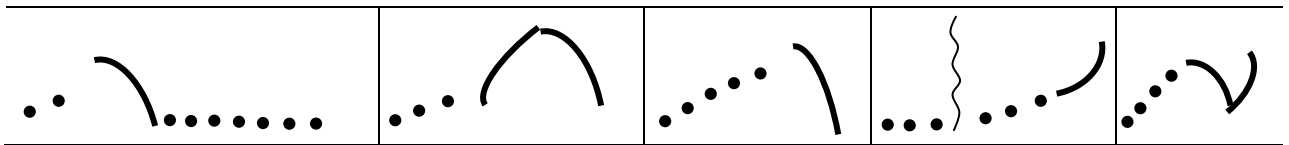

Рис 3.10. Інтонаграма вищенаведеної фрази

Домінування спадного висхідного тону в жіночому мовленні свідчить про вміння користуватися просодичними засобами для виділення, підкреслення почуттів.

Спадний тон (23%) у чоловічому мовленні вказує на емоційно-нейтральний характер мовлення.

У мовленні представників Сходу домінує висхідний тон в чоловічому (24,5%) і в жіночому (27%) мовленні. Рекурентним є також спадно-висхідний тон (21% та 29% відповідно). Така особливість вживання тону може вказувати не тільки на емоційно-забарвлений характер мовлення, а й на бажання підкреслити думку, чи виділити важливу інформацію.

Наприклад: *Because I was a [^]Catholic | it meant that I had a ¹Catholic education | went to ¹Catholic school | and I moved into a ¹Catholic job...*

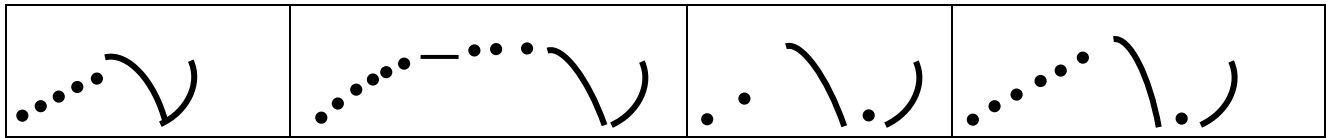

Рис. 3.11. Інтонаграма вищенаведеної фрази з мовлення 33-річної жінки з м. Деррі.

Високий відсоток вживання висхідного тону в чоловічому і жіночому мовленні (табл. 3.2) може бути пояснений тим, що в мовленні чоловіків, особливо молодих (20 років) наявно багато самоперебивів, повторів, вигуків.

Наприклад: /K } /my } /na } /eh | /I'm currently /studying | /uh | /at UCD } in /Dublin, | /I'm } originally from^v Belfast | the place I /live | is just^v /outside of /Belfast.

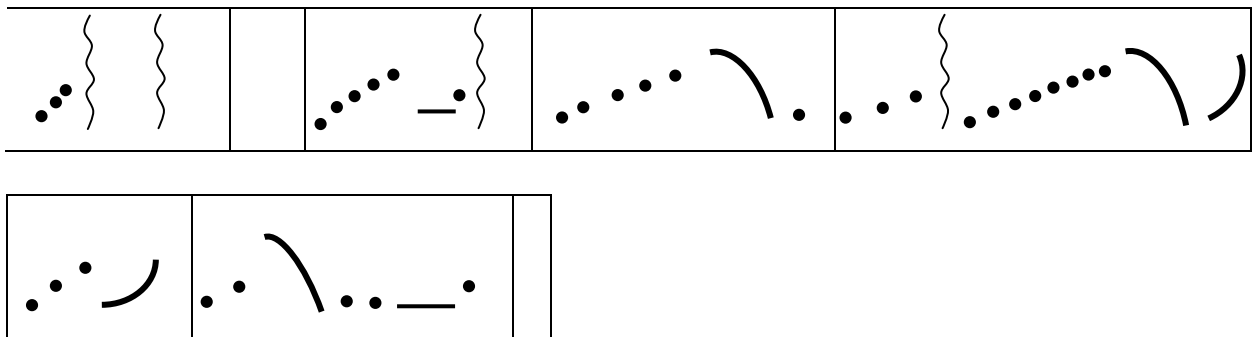

Рис. 3.12. Інтонаграма вищенаведеної фрази

Зазначимо, що висхідний термінальний тон є рекурентним майже в усіх досліджуваних регіонах Ірландії, причому цей термінальний тон використовується не лише в незакінчених висловлюваннях, але й у фінальних фразах. Цей термінальний тон є частотним і в жіночому, і в чоловічому мовленні й вживається в нейтральних висловлюваннях, що не мають жодного емоційного забарвлення.

На наш погляд, високий відсоток використання висхідного тону в мовленні ірландців пов'язано з факторами історичного характеру, а саме кельтським впливом на інтонаційну систему ірландського варіанта англійської мови (Р. Уолтерс).

У мовленні мешканців Заходу та Півдня частотним є спадний

термінальний тон, причому в жіночому мовленні превалює високий спадний (24% – Південь), у чоловічому домінує середній спадний (24,5% – Захід).

Жінки, на відміну від чоловіків, вживають в мовленні спадно-висхідний та висхідно-спадний тони (табл. 3.2). Така особливість жіночого мовлення неодноразово підкреслювалась в працях В. С. Григораш, О. О. Русавської, Т. І. Шевченко. Висока рекурентність висхідно-спадного тону в жіночому мовленні інформантів з Заходу, на думку Дж. Уельса, створює ефект *throwing into inexplicable prominence* на наступний заядровий склад.

Використання рівного тону в мовленні ірландців не є типовим і зустрічається в чоловічому мовленні інформантів з Півночі (24%). Вживання цього термінального тону в поєднанні з рівною інтонаційною шкалою створює враження монотонного, неемоційного звучання і передає сумні враження мовця.

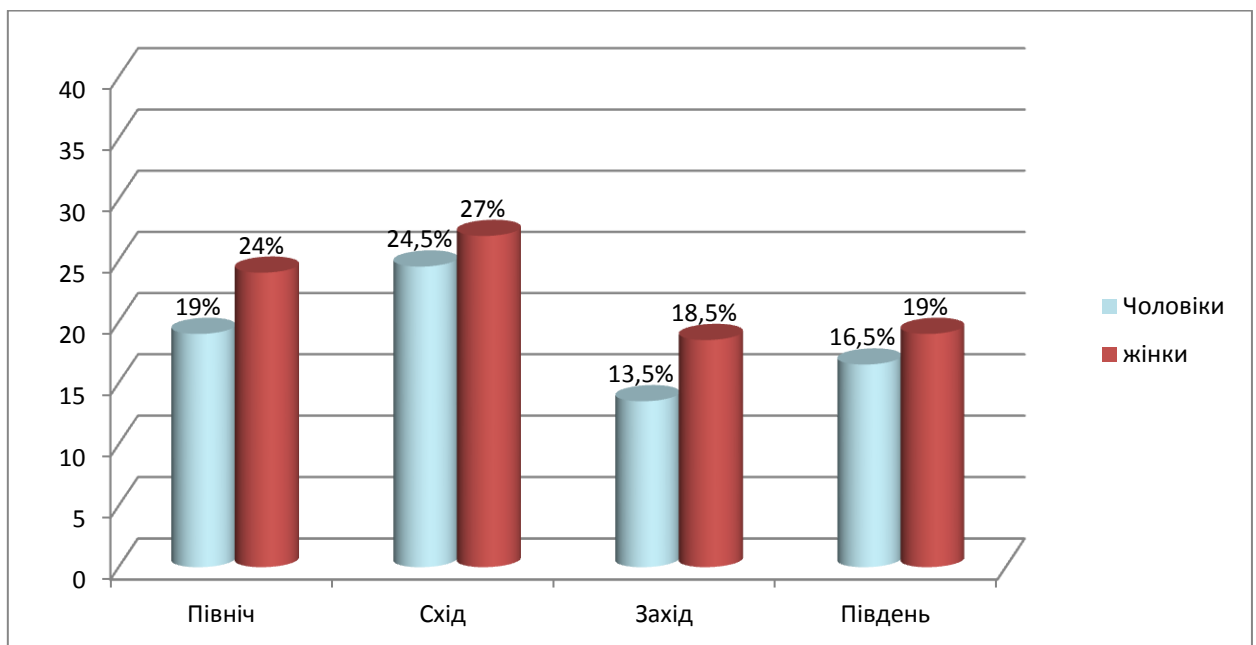
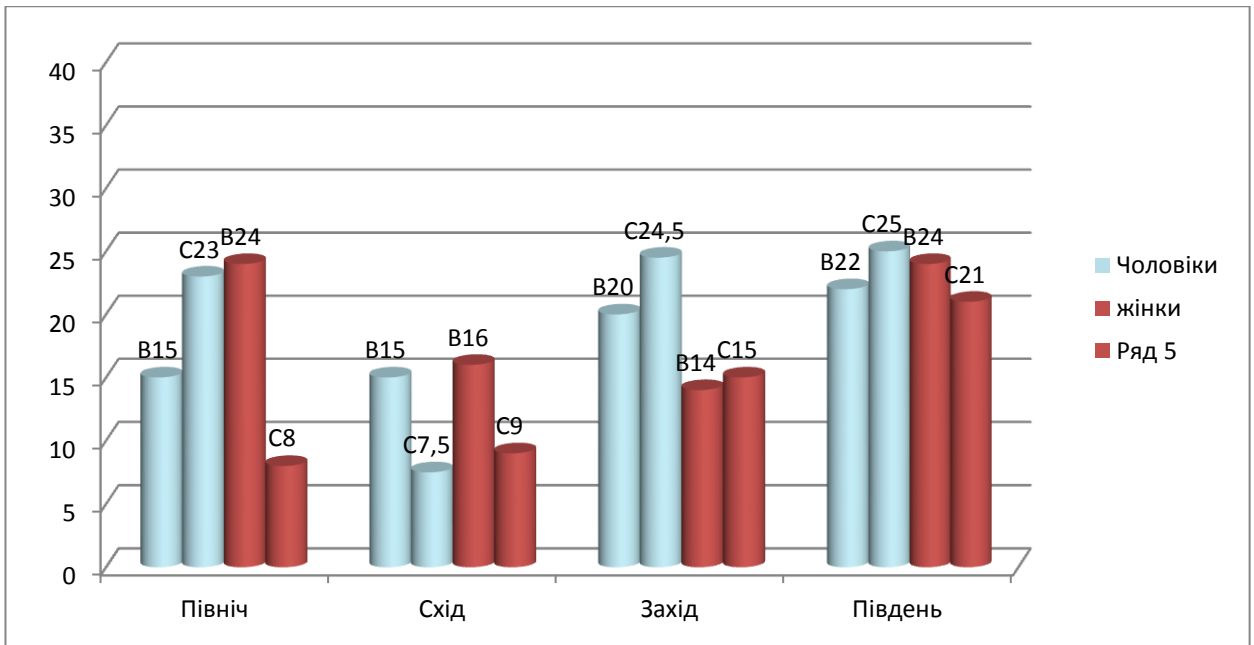

Рис. 3.13. Частотність вживання висхідного термінального тону.

Регіональна і гендерна диференціація

В – високий спадний тон; С – середній спадний тон

Рис. 3.14. Частотність вживання спадного термінального тону.

Регіональна і гендерна диференціація

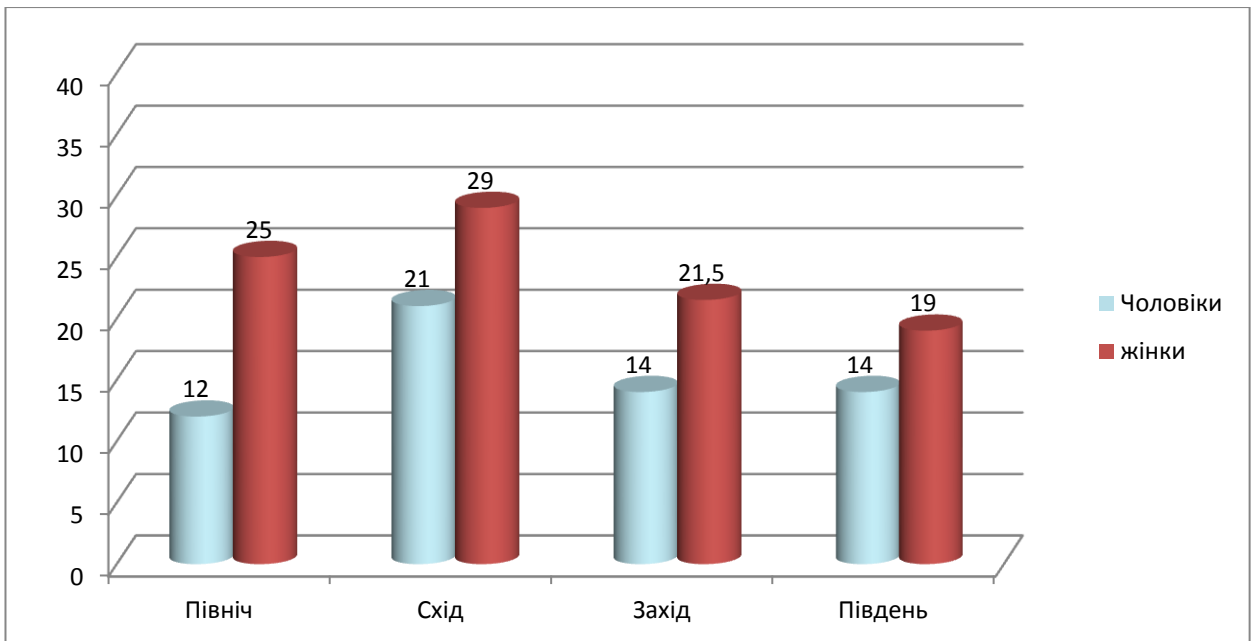

Рис. 3.15. Частотність вживання спадного-висхідного термінального тону. Регіональна і гендерна диференціація

Як показано на рисунках (3.13, 3.14, 3.15) гендерні особливості мовленнєвої поведінки ірландців представлено в превалюванні висхідного тону в жіночому мовленні, у чоловічому мовленні рекурентним є спадний термінальний тон високого та середнього різновиду. Частотність рівного

термінального тону не виявила диференційних ознак між чоловічим та жіночим мовленням. За кількістю вживання спадно-висхідного та висхідно-спадного термінальних тонів домінує жіноче мовлення.

Продемонструємо використання представлених термінальних тонів в комбінації з інтонаційними шкалами в мовленні ірландців на зразках інтонограм, що представляють досліджуваний матеріал.

*And while I was_ working 'there | um, } it was_very _difficult getting
_funding for the 'arts | and_particulary from the _ town ,counsel, | so_ that
kind of _fired me up to_ join the `town 'council.*

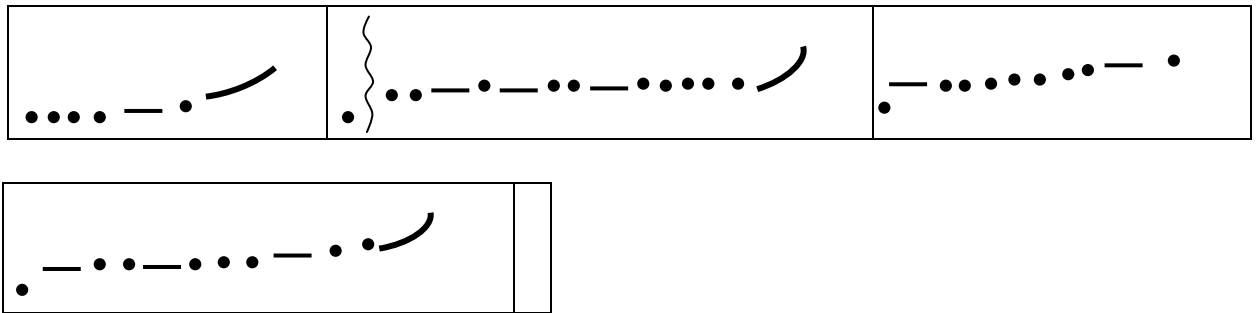

Рис. 3.16. Інтонограма вищенаведеної фрази з мовлення жінки із м. Деррі.

Наведена фраза складається з чотирьох інтонограм. Основна інтонаційна шкала – рівна (середнього діапазону). У поєднанні з висхідним тоном, представленим в кожній синтагмі. Таке поєднання рівної шкали з висхідним термінальним тоном надає мовленню дещо монотонного звучання, що зумовлено розповідним характером досліджуваного висловлювання.

Наступне висловлювання є уривком з мовлення молодшої жінки 20 років (рис. 3.17).

*And I ²went to \school at a ²place colled ²Ballyclare | which would have
\very 'much } um } Antrim influence in the ,accent.*

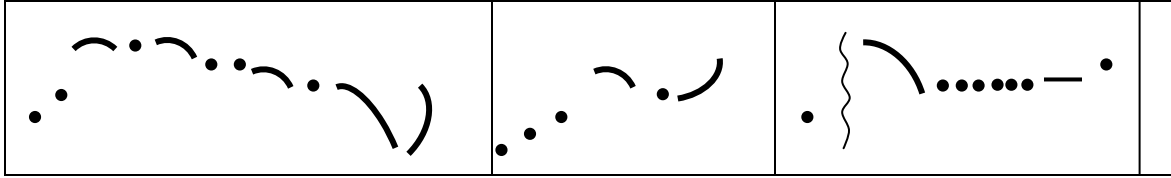

Рис. 3.17. Інтонограма вищенаведеної фрази

Наведений уривок у виконанні 20-річної дівчини складається з трьох синтагм. Кожна синтагма має свій характерний інтонаційний малюнок і свідчить про дуже варіативний характер мовлення: поєднання хвилеподібної шкали та спадно-висхідного термінального тону (I синтагма), однонаголошеної шкали та висхідного тону (II синтагма) та спадно-висхідного тону середнього діапазону (III синтагма). Таке поєднання може свідчити про невеликий досвід публічного мовлення, що відбивається на так званих емоційних "стрибках" з широкого діапазону на вузький чи середній тональний рівень.

Наведемо приклад з мовлення 50-річної жінки з Дубліна. У мовленні превалює одно наголошена шкала у комбінації зі спадно-висхідним термінальним тоном.

I was 'born in ^vDublin, | and^lthat already tells you an 'awful lot about me.

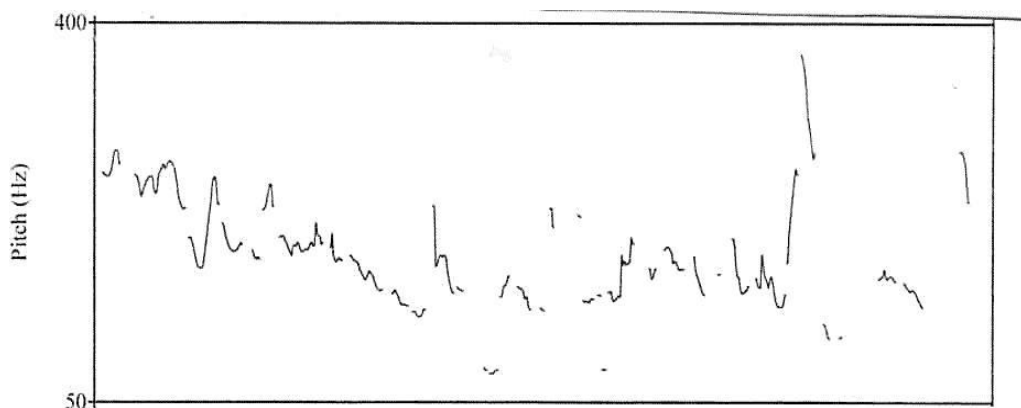
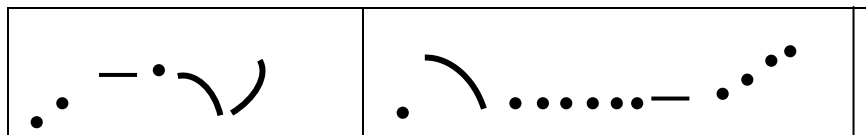

Рис. 3.18. Інтонограма вищенаведеної фрази

Треба зазначити, що жіноче мовлення більш емоційне порівняно з чоловічим. Для жіночого мовлення характерна плавність, мелодійність, виокремлення певних складів, слів за допомогою емпатичного наголосу, що увиразнює важливу інформацію.

Аналіз вікової диференціації в мовленні досліджуваних інформантів дозволив стверджувати, що в мовленні представників молодшої вікової групи репертуар інтонаційних шкал та термінальних тонів та їх поєднання є найбільш варіативним. Найчастотнішою інтонаційною шкалою є рівна та одно наголошена у поєднанні з висхідним та спадно-висхідним термінальними тонами. У мовленні багато розривів фраз, самоперебивів та самокорекції.

Мелодійний репертуар представників старшої вікової групи відрізняється використанням хвилеподібної, висхідної, рівної та скандентної інтонаційних шкал у поєднанні з висхідним, спадним та висхідно-спадним термінальними тонами. Такий інтонаційний малюнок вказує на вміння правильно розставляти акценти, виділяти найбільш важливі частини висловлювання.

Проведений аналіз частотності використання інтонаційних шкал та термінальних тонів в мовленні ірландців представників різних регіонів дозволив виявити варіативний характер мовлення, який проявляється у поєднанні рівної шкали та висхідного тону; спадної шкали та спадно-висхідного термінального тону; хвилеподібної шкали в комбінації з висхідно-спадним або спадним тоном високого та середнього тонального рівня.

3.1.2. Аналіз темпу мовлення та синтагматичного членування

Темп як один з компонентів просодії відіграє важливу роль при передаванні емоційно-модальної інформації (Антипова, 1984).

Під темпом розуміють часову характеристику мовлення, яке вимірюється кількістю складів, фонем або слів, що вимовляються за одиницю часу. Темп набуває комунікативного значення якщо його розглядати як компонент інтонаційної системи мови. Його особливістю є те, що він,

незалежно від інших компонентів інтонації, може вказувати на емоційний стан мовця. Розглянуте в часі вимовляння або повільний темп мовлення свідчить про емпатичне виділення певного слова, а в деяких випадках є також індикатором невпевненості мовця (Сотников, 2012).

У запропонованому дослідженні аналіз темпоральних особливостей мовлення ірландців проводився з урахуванням таких характеристик як темп мовлення, частотність і характер пауз.

Для опису темпу використовувалась така перцептивна градація:

- швидкий темп;
- прискорений темп;
- помірний темп;
- сповільнений темп
- повільний темп (табл. 3.3.)

Таблиця 3.3.

Частота актуалізації темпу мовлення ірландців
(гендерна та регіональна диференціація)

Регіон	Гендерні групи	Частота актуалізації темпу (%)				
		Швидкий	Прискорений	Помірний	Сповільнений	Повільний
Північ	Чоловіки	2	16	29	34	19
	Жінки	3	27	30	31	9
Схід	Чоловіки	10	22	38	20	10
	Жінки	15	31	27	22	5
Захід	Чоловіки	9	15	28	34	14
	Жінки	13	19	32	25	11
Південь	Чоловіки	8	14	34	27	17
	Жінки	14	22	30	21	13

Однією з дистинктивних особливостей мовлення досліджуваних ірландців, які є представниками чотирьох регіонів Ірландії є варіювання темпу мовлення. Темп варіює від повільного до швидкого. Це залежить як від гендерної диференціації, так і від віку мовця. Так, у мовленні інформанта з

Північного регіону, 20-річного студента, темп мовлення варіює від помірного до сповільненого. Наприклад:

The first night } we went down to the town } you know } first time away}, on holiday, } without my parents, } my friend and I } had our own apartment }, so like free from their parents.//

У наведеному уривку дев'ять синтагм, інформант дуже повільно починає розповідь, роблячи багато пауз.

Зазначимо, що в усіх представлених регіонах найчастотнішим є помірний темп. Як показано в таблиці 3.3. швидкий темп не є дистинктивною рисою мовлення ірландців.

Гендерна диференціація виявила, що в мовленні жінок темп варіює від прискореного до сповільненого, тоді як в мовленні чоловіків найчастотнішим є помірний темп.

Що стосується вікових особливостей темпу, то аудиторі не виявили істотних відмінностей між інформантами різних вікових груп. Було відмічено лише те, що в мовленні представників старшої вікової групи темп мовлення більш швидкий, ніж в мовленні молодшої групи.

Паузація є важливим просодичним компонентом і здебільшого трактується як часовий розрив звукової взаємодії у мовленнєвому континуумі. (Антипова, 1984). З позиції комунікативно-прагматичної обумовленості виділяють синтаксичні, логічні, емпатичні паузи, а також паузи хезитації (там само). Усі ці типи пауз зафіксовані у досліджуваному матеріалі.

Основна функція синтаксичної паузи полягає в синтаксичному членуванні речення, а логічної – у виділенні смислових елементів висловлювання.

Наведемо приклад з мовлення інформанта з Півдня – 59 років:

Um, } what I'm }passionate about, | you want to }know, | what I'm }passionate about.

У наведеному фрагменті інформант вживає паузи хезитації, заповнені вигуками, виділяє логічною паузою важливі елементи (*passionate*).

Паузи хезитації спостерігаються тоді, коли мовлення перебивають, або коли інформант вагається у виборі мовних засобів. Паузи хезитації бувають заповнені, незаповнені й мішані (наповнювач + тиша). Наприклад:

I was born in Derry } um, spent } first 19 years } and then } I went to London: }} two years in London } came back } worked on for } a bit } in Derry...

У наведеному уривку з мовлення інформанта з м. Деррі, мовлення насичене паузами, заповненими вигуком *um*, а також мішаними паузами (*um* + пауза). Синтаксичні паузи відокремлюють одну синтагму від іншої. Отже в цьому висловлюванні представлено 12 синтагм. Темп мовлення варіює від сповільненого до повільного. Синтагми короткі, заповнені вигуками, самовиправленнями і звуками некомунікативного характеру.

Варіативність синтагматичного членування фраз в мовленні ірландців наведено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Синтагматичне членування
(гендерна та регіональна диференціація)

Регіон	Гендерні групи	Синтагматичне членування (%)								
		Одна синтагма	Дві синтагми	Три синтагми	Чотири синтагми	П'ять синтагм	Шість синтагм	Сім синтагм	Вісім синтагм	Більше восьми
Північ	Чоловіки	2	4	10	25	16	24	18	1	-
	Жінки	3	6	11	16	24	26	9	2	3
Схід	Чоловіки	8	2	14	24	22	10	15	5	-
	Жінки	7	3	18	25	28	11	1	4	3
Захід	Чоловіки	3	2	12	17	25	29	9	1	2
	Жінки	4	6	16	21	27	9	12	1	4
Південь	Чоловіки	12	17	24	29	18	-	-	-	-
	Жінки	14	12	22	27	19	6	-	-	-

Результати аналізу синтагматичного членування показали, що мовлення ірландців має трохи подрібнений малюнок інтонаційного контуру. Найбільш рекурентними є чотирьох-, п'яти-, шестисинтагменні висловлювання. Простежується тенденція до залежності синтагматичного членування від регіональної приналежності мовців. У мовленні мешканців Півночі превалюють чотирьох- та шестисинтагменні фрази. При цьому в жіночому мовленні рекурентними є п'яти- та шестисинтагменні фрази (табл. 3.4).

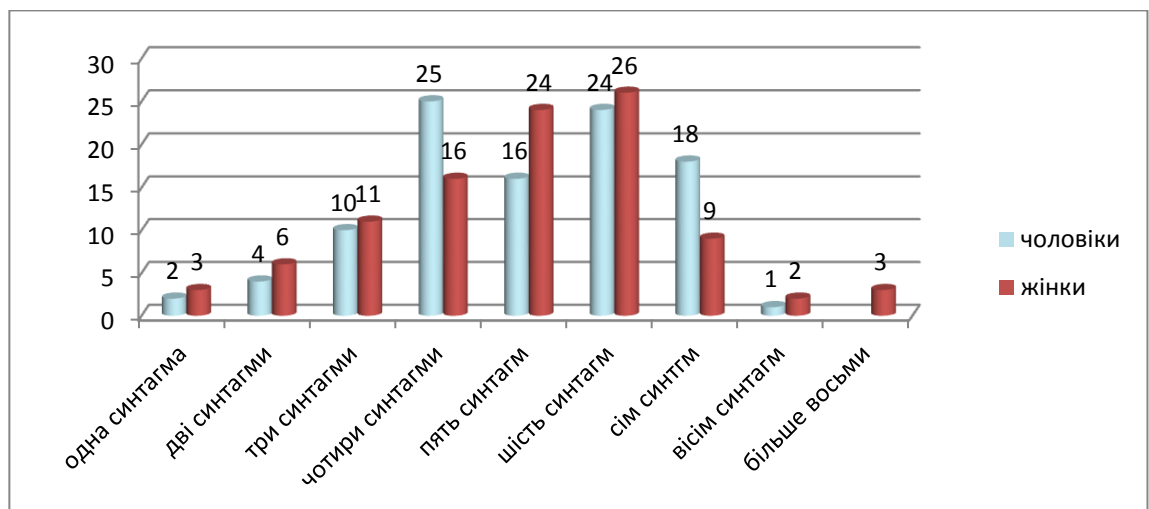
У мовленні представників Сходу у чоловічому мовленні зростає кількість семисинтагмених пауз, а найчастотнішими є чотирьох- та п'ятисинтагменні висловлювання.

Мешканці Заходу демонструють у мовленні збільшення синтагм і при цьому помірний темп мовлення у фразах з шести і п'яти синтагм.

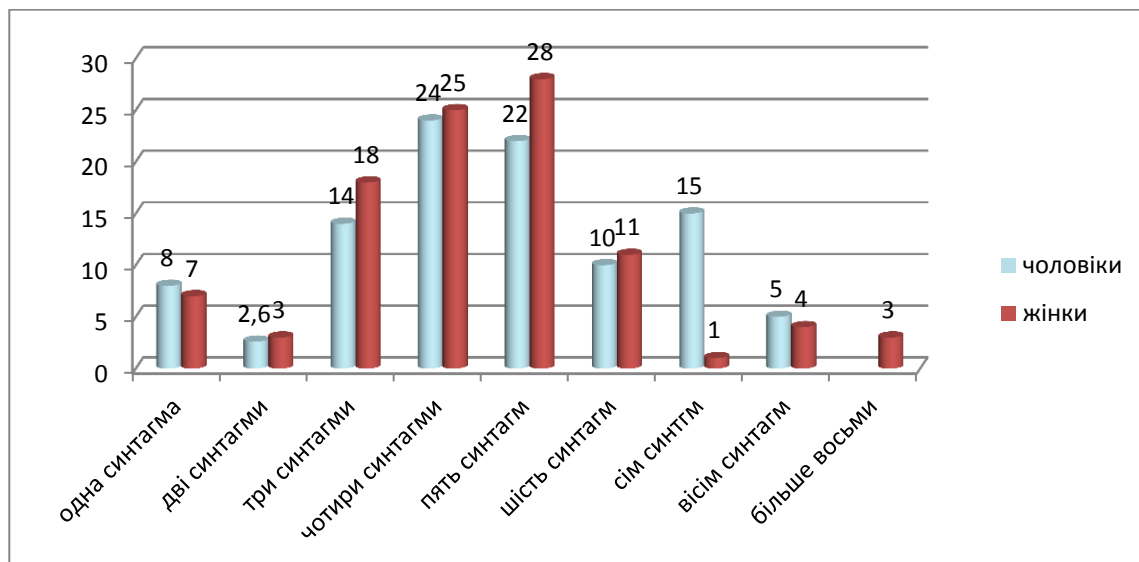
Мовлення інформантів з Півдня демонструє превалювання двох-, трьох-, чотирьохсинтагмених фраз, причому як в жіночому, так і в чоловічому мовленні. У мовленні мешканців регіону частотними є також одно- і двосинтагменні фрази.

Наведемо схему варіативності синтагматичного членування мовлення представників чотирьох досліджуваних регіонів Ірландії з урахуванням гендерної приналежності мовців.

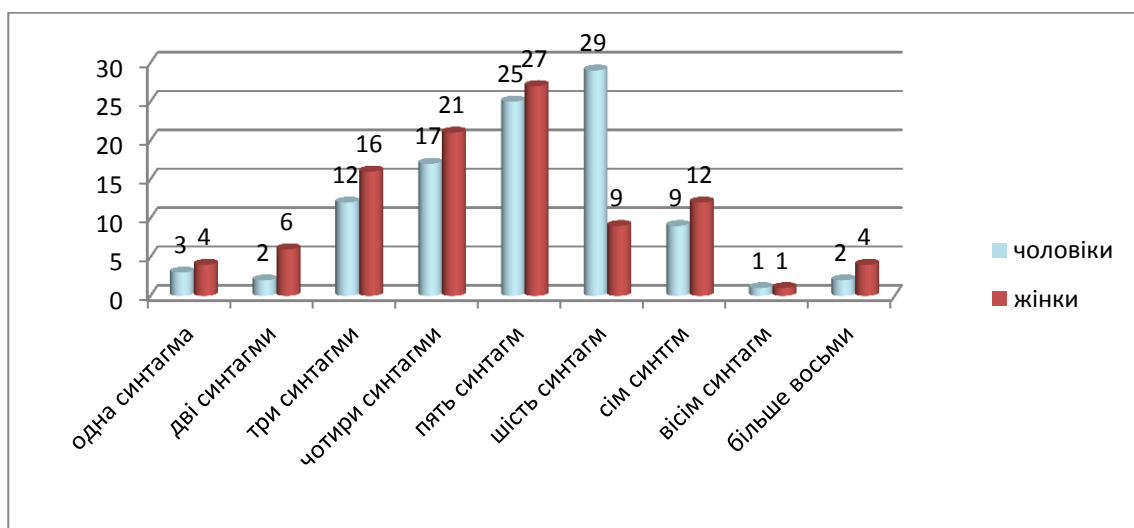
Північ

Схід

Захід

Південь

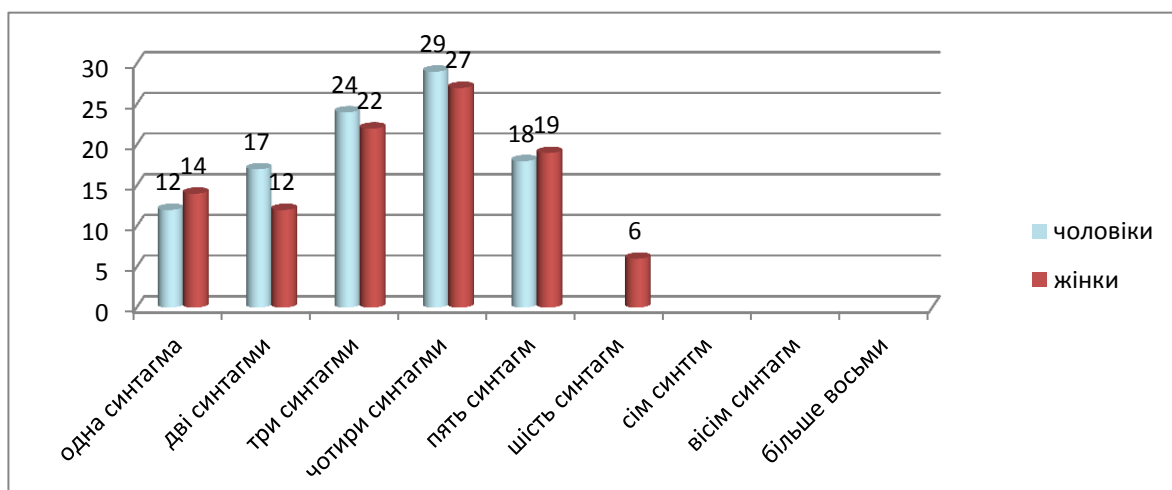

Рис. 3.19. Синтагматичне членування мовлення ірландців
(регіональна та гендерна диференціація)

Результати дослідження з урахуванням гендерної приналежності ірландців показали, що розбіжності в синтагматичному членуванні невеликі, окрім восьмисинтагмених фраз, які превалюють виключно в жіночому мовленні. Цю характеристику членування жіночого мовлення можна пояснити фізіологічними особливостями мовлення – уповільненням темпу і збільшенням синтагм у фразі. Наприклад:

Antrim accent } is actually supposed / to be descended } from the Scottish accent, } because the Scottish people } came over } to Ireland } many / many years ago.

Наведена фраза складається з восьми синтагм. Превалюють однонаголошені типи інтонаційних шкал, висхідний термінальний тон, який реалізується у вузькому діапазоні.

Аудитори також звернули увагу на вікові особливості синтагматичного членування. Було відмічено, що в мовленні представників вікової групи 25-35 років середня фраза складається з чотирьох, п'яти синтагм. Значну частку складають короткі паузи та паузи середньої тривалості. У 70% випадків паузи незаповнені.

У мовленні представників вікової групи 36-50 років окрім чотирьох- і п'ятисинтагмених фраз зафіксовані шести- й семисинтагмені. Це можна пояснити тим, що з віком темп мовлення уповільнюється, з досвідом зростає й контроль над мовленнєвою поведінкою та володінням голосом.

3.1.3. Гучність мовлення

Гучність є інтонаційним засобом, який характеризується яскравим вираженням. Відомо, що гучність розпізнається аудитором з достатнім ступенем достовірності. Мовлення ірландців визначалося за гучним, середнім та тихим рівнем гучності з урахуванням регіональної та гендерної диференціації.

Результати аналізу виявили, що ірландські жінки розмовляють дещо гучніше за чоловіків. Загальний рівень гучності за регіональною ознакою є

середнім. До того ж ядровий склад та перший наголошений, як було помічено аудиторами, вимовляється дещо гучніше (особливо жінками). Підвищення рівня гучності припадало на важливі слова, або інформацію, яку інформант хотів донести до слухача. Отже гендерна диференціація впливає на рівень гучності.

3.2. Результати ком'ютерного аналізу

3.2.1. Частотні характеристики

Основною метою інструментально-фонетичного дослідження є визначення на основі індивідуальних особливостей мовлення ірландців узагальнених рис, притаманних мовленню досліджуваних інформантів, представників чотирьох регіонів Північної Ірландії, які належать до різних гендерних та вікових груп.

Дослідження вітчизняних та зарубіжних фонетистів (О. Я. Присяжнюк, Е. Е. Бялик, О. Р. Валігура, Т. І. Шевченко, А. А. Антипова) свідчать про те, що в процесі аналізу особливостей мовленнєвої поведінки найважливішим є частотний компонент.

Для встановлення варіативності тональних змін в мовленні ірландців, різних регіональних, гендерних та вікових груп було проаналізовано такі частотні показники:

- локалізація максимумів (F_{max}) та мінімумів (F_{min}) ЧОТ в межах синтагми;
- діапазон ЧОТ в межах синтагми;
- максимальні (F_{max}) та мінімальні (F_{min}) значення ЧОТ основних термінальних тонів (в Гц);
- діапазон альні характеристики ЧОТ основних термінальних тонів;
- значення ЧОТ на початкових ненаголошених складах (передтакт), першому наголошеному складі синтагми, шкалі, ядровому складі та за ядрових складах синтагми з метою побудови узагальненого тонального контуру (УТК).

За результатами дослідження діапазональних характеристик мовлення ірландців чотирьох досліджуваних регіонів (таблиця 3) найширший діапазон мовлення в корпусі досліджуваного матеріалу складає 224 Гц в мовленні жінки старшої вікової групи, а найвужчий 125 Гц в мовленні чоловіка молодшої вікової групи.

Найширший діапазон ЧОТ демонструють представники як чоловіки, так і жінки Півдня, порівняно з іншими досліджуваними регіонами.

Таблиця 3.5

Діапазональні характеристики ЧОТ в синтагмі.
Регіональна, гендерна та вікова диференціація

Регіон	Гендерні групи	F _Δ (Гц)	
		Молодша група	Старша група
Північ	Чоловіки	125	202
	Жінки	202	212
Схід	Чоловіки	190	204
	Жінки	203	211
Захід	Чоловіки	201	208
	Жінки	210	224
Південь	Чоловіки	209	184
	Жінки	221	214

Нижченаведені приклади демонструють варіативність діапазону ЧОТ в різних гендерних та вікових групах.

Емфатичність мовлення жінки із Заходу, представниці старшої вікової групи досягається за рахунок розширення діапазону ЧОТ та використанням спадно-висхідного термінального тону (рис. 3.20).

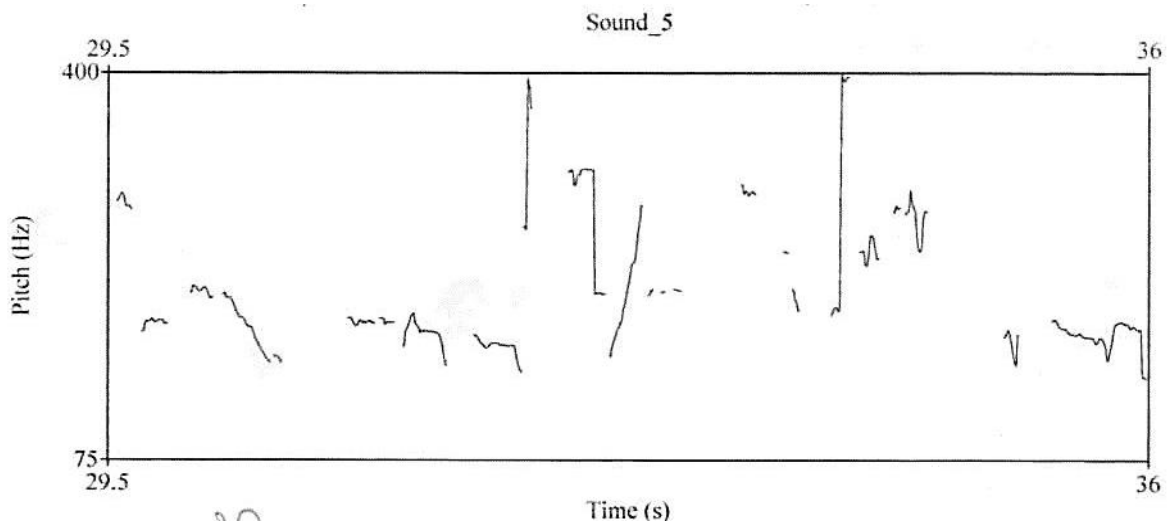

Рис. 3.20. Інтонограма фонаційного відрізка: *Upstairs in the attic / – doctor couldn't even stand up. / Yes! / I was born at home.*

Максимальний показник ЧОТ зосереджений на лексемі *yes* і складає 380 Гц. Мінімальний показник у цій же синтагмі складає 128 Гц. Максимальний діапазон ЧОТ в першій синтагмі *upstairs in the attic* значно вужчий і складає 204 Гц, що є не дуже широким діапазоном для жіночого мовлення. Отже, різниця між першою та третьою синтагмою синтагматично складає більше 200 Гц.

Наведемо приклад з мовлення представника молодшої вікової групи, віком 20 років, чоловіка.

So, we're walking along, so 'we are and, uh, uh, my friend looks over his shoulder and uh, he says...

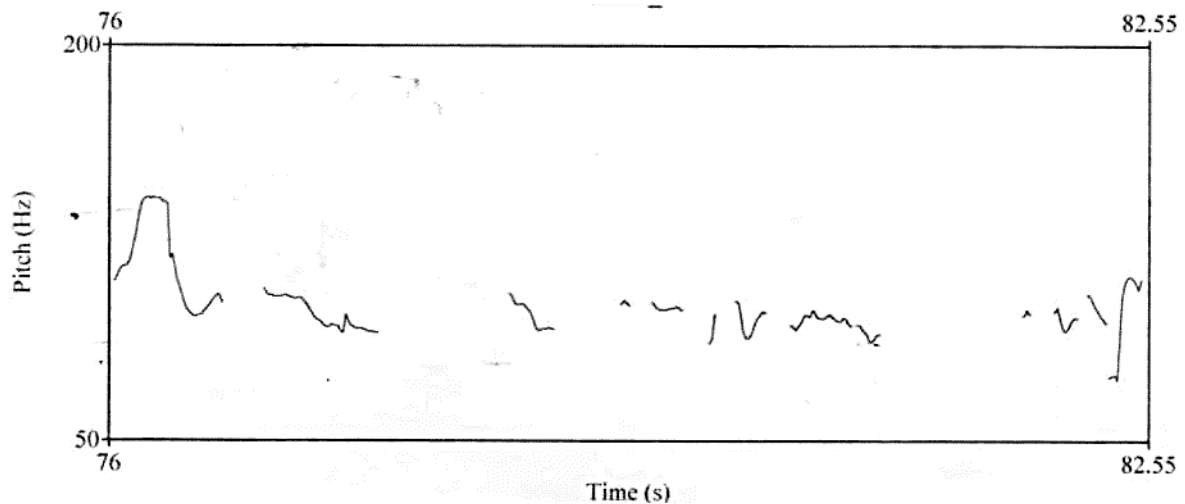

Рис. 3.21. Інтонограма вищенаведеного фонаційного відрізка

Максимальний ЧОТ (F_{\max} – 121 Гц) та мінімальний рівень (F_{\min} – 86 Гц) зафіксовані в межах першої та другої синтагм. Максимальний рівень ЧОТ локалізується на першому ненаголошеному складі, у той час як мінімальний на наголошеному складі другої синтагми. Діапазон ЧОТ складає 124 Гц, що нижче середньо групового показника, представленого в таблиці 3. Уся фраза, яка складається з чотирьох синтагм вимовляється в одному тональному діапазоні, що підкреслює нейтрально емоційний настрій мовця і складає враження монотонності звучання.

Згідно з даними, отриманими під час проведення аудиторського аналізу, домінуючим термінальним тоном в мовленні ірландців є висхідний, спадно-висхідний та високий спадний термінальні тони.

Як показують результати комп'ютерного дослідження діапазональних характеристик висхідного термінального тону, показники ЧОТ в жіночому мовленні перевищує показники ЧОТ в чоловічому мовленні. У відсотковому співвідношенні це складає близько 40% (180 Гц vs 96 Гц).

Висхідний термінальний тон в жіночому мовленні характеризується більш високим тональним рівнем і широким діапазоном (рис. 3.22).

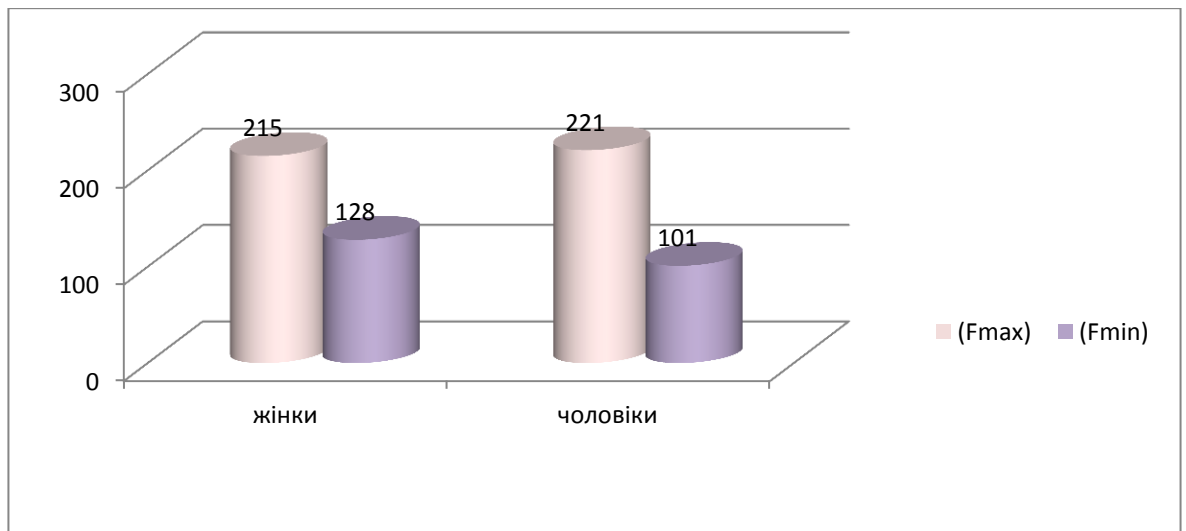

Рис. 3.22. Діапазональні характеристики висхідного термінального тону.
Гендерна диференціація (Гц).

Розглядаючи особливості діапазону ЧОТ висхідного термінального тону

в регіональних групах зазначимо, що найширший частотний діапазон зафіксований в мовленні представників Сходу та Півдня ($F_{\Delta} - 215$ Гц), а найвужчий – в мовленні представників Півночі ($F_{\Delta} - 173$ Гц). Максимальні та мінімальні показники висхідного тону зафіксовані в мовленні інформантів з Півдня Ірландії ($F_{\max} - 234$ Гц; $F_{\min} - 154$ Гц).

Таблиця 3.6

Діапазональні характеристики висхідного термінального тону. Регіональна та вікова диференціація

Регіон	Гендерні групи	Діапазональні характеристики (Гц)		
		F_{\max}	F_{\min}	F_{Δ}
Північ	Старша група	203	173	76
	Молодша група	198	170	73
Схід	Старша група	219	168	79
	Молодша група	215	170	81
Захід	Старша група	211	164	84
	Молодша група	205	165	80
Південь	Старша група	225	205	89
	Молодша група	215	198	89

Друге місце за використанням в мовленні ірландців займає спадно-висхідний термінальний тон (14% – жіноче мовлення, 9% – чоловіче мовлення).

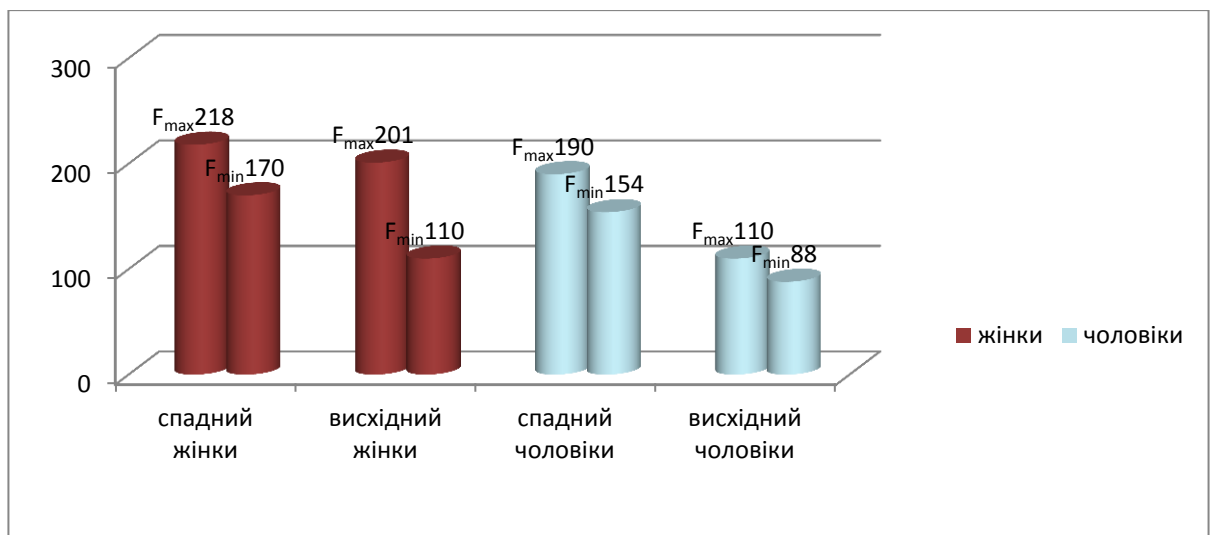

Рис. 3.23. Діапазональні характеристики спадно-висхідного термінального тону. Гендерна диференціація (Гц).

Діапазон руху спадно-висхідного термінального тону в мовленні чоловіків варіює від 154 Гц (рівень початку руху ЧОТ) до 190 Гц (рівень завершення руху ЧОТ) і дорівнює 36 Гц, що на 15 Гц нижче цього показника жіночого мовлення. Отже, діапазон альні показники ЧОТ спадно-висхідного термінального тону в жіночому мовленні свідчать про більш високий тональний рівень і більш широкий діапазон, і демонструють більше домінування спадно-висхідного тону середнього і високого рівнів в жіночому мовленні.

Як бачимо з рис. 3.23, жіноче мовлення марковано більш високими показниками тонального рівня і діапазону ЧОТ як на спадній, так і на висхідній ділянці руху цього термінального тону.

Середній максимальний рівень ЧОТ спадної частини руху в жіночому мовленні складає 218 Гц, що на 28 Гц перевищує значення цього показника в чоловічому мовленні (190 Гц), а максимальний показник ЧОТ висхідного руху тону (рівень завершення руху ЧОТ) в жіночому мовленні складає 201 Гц, що на 11 Гц перевищує показник в мовленні чоловіків. Мінімальні показники в жіночому мовленні як в спадній, так і у висхідній частинах перевищують ці показники в чоловічому мовленні. Діапазон спаду і підйому в жіночому мовленні перевищує значення цих показників в чоловічому мовленні. Отже, гендерні відмінності зафіксовані в мелодійному оформленні спадно-висхідного тону, вказують на підвищену емоційність жіночого мовлення, що виражається в більш високих показниках тонального рівня і діапазону. Отримані дані корелюють із загально англійською тенденцією наявності більш широкого діапазону в жіночому мовленні порівняно з чоловічим.

У регіональних групах діапазональні характеристики спадно-висхідного тону представлені в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Діапазональні характеристики спадно-висхідного термінального тону. Регіональна та вікова диференціація

Регіон	Гендерні групи	Діапазональні характеристики (Гц)					
		F_{\max} спад.	F_{\min} спад.	F_{\max} висх.	F_{\min} висх.	F_{Δ} спад.	F_{Δ} висх.
Північ	Старша група	202	129	170	82	83	45
	Молодша група	203	144	177	88	85	49
Схід	Старша група	210	120	158	82	87	50
	Молодша група	212	127	184	86	89	51
Захід	Старша група	211	128	180	78	90	56
	Молодша група	214	132	189	85	86	54
Південь	Старша група	202	130	169	89	89	50
	Молодша група	207	145	185	91	88	49

Зіставлення наведених в таблиці результатів показують розширення діапазону спадної частини тону та звуження висхідної частини у мовленні молодих ірландців. У мовленні представників старшого віку також спостерігається звуження висхідної частини, порівняно зі спадною.

Що стосується регіональних груп, то найвищі показники спадної частини руху тону зафіксовані в мовленні ірландців із Заходу та Сходу. Мовлення представників Півдня перевищує діапазон альні показники представників Півночі. Найвищі мінімальні показники спадної частини руху тону зафіксовані в мовленні представників Півдня (140 Гц), а найнижчі мінімальні показники в мовленні ірландців зі Сходу та Заходу (120 Гц та 125 Гц). Показники висхідної частини термінального руху варіюють від 91 Гц на Півдні до 82 Гц на Сході.

Нижченаведені інтонограми ілюструють отримані результати.

Інтонограма з мовлення жінки старшої групи з Півдня Ірландії, з містечка Armagh.

We still see each other quite a lot; everybody is having babies

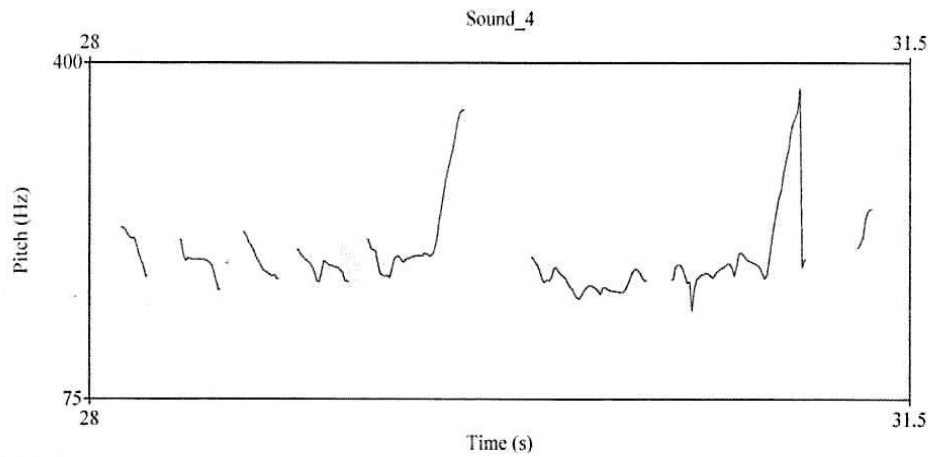

Рис. 3.24. Інтонограма вищенаведеного фонаційного відрізка

Перша синтагма представлена висхідним термінальним тоном, друга – висхідно-спадним. Загальний рух передтермінальної частини двох синтагм рівний, середнього діапазону.

Наведемо приклад з мовлення молодої жінки 20 років з м. Белфаст:

I'm originally from Belfast; | the place I live | is just outside of Belfast, | more to the north, | so I would probably have a slight influences of a County Antrim accent.

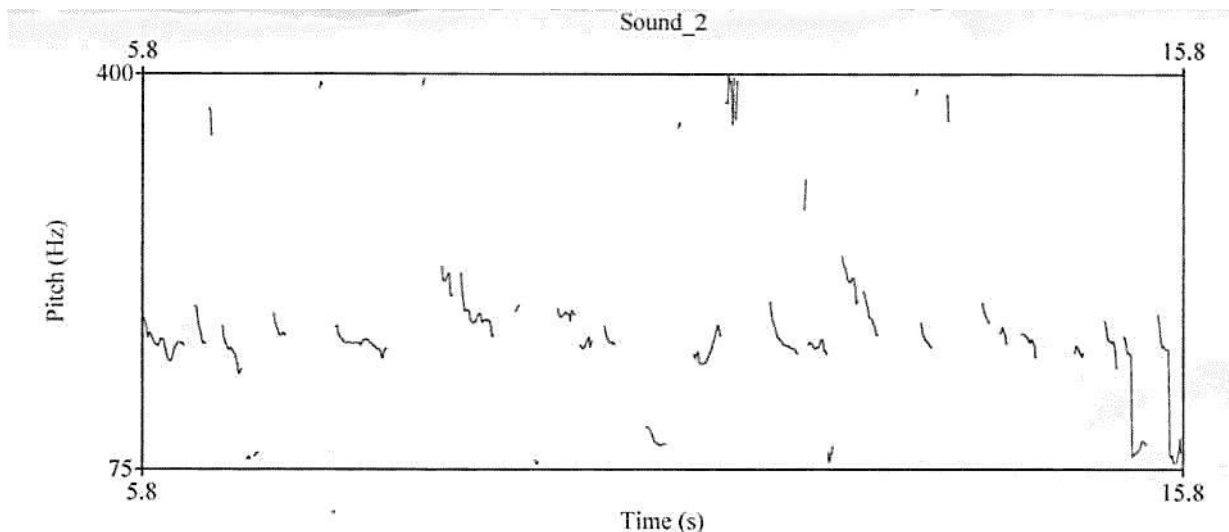

Рис. 3.25. Інтонограма вищенаведеного фонаційного відрізка

Наведена фраза складається з шести синтагм, кожна з яких оформлена спадним або спадно-висхідним термінальним тоном. Фінальна частина фрази

завершується спадно-висхідним термінальним тоном. Спадна частина термінального руху представлена високим спадним тоном, максимальні показники ЧОТ спадного руху складають 25 Гц, а показники висхідного руху лише 77 Гц.

Згідно з даними, отриманими під час аудиторського аналізу, третє місце за частотністю використання в мовленні посідає високий спадний термінальний тон (High Fall). Як показують результати дослідження діапазональних характеристик високого спадного тону представлені на рис. 3.26 показники ЧОТ в чоловічому мовленні варіюють від 172 Гц до 110 Гц, а в жіночому мовленні від 168 Гц до 114 Гц. Спадний тон в чоловічому мовленні характеризується більш високим тональним рівнем і широким діапазоном (62 Гц), а в жіночому мовленні він складає 54 Гц, що свідчить про більшу насиченість чоловічого мовлення високими спадними тонами.

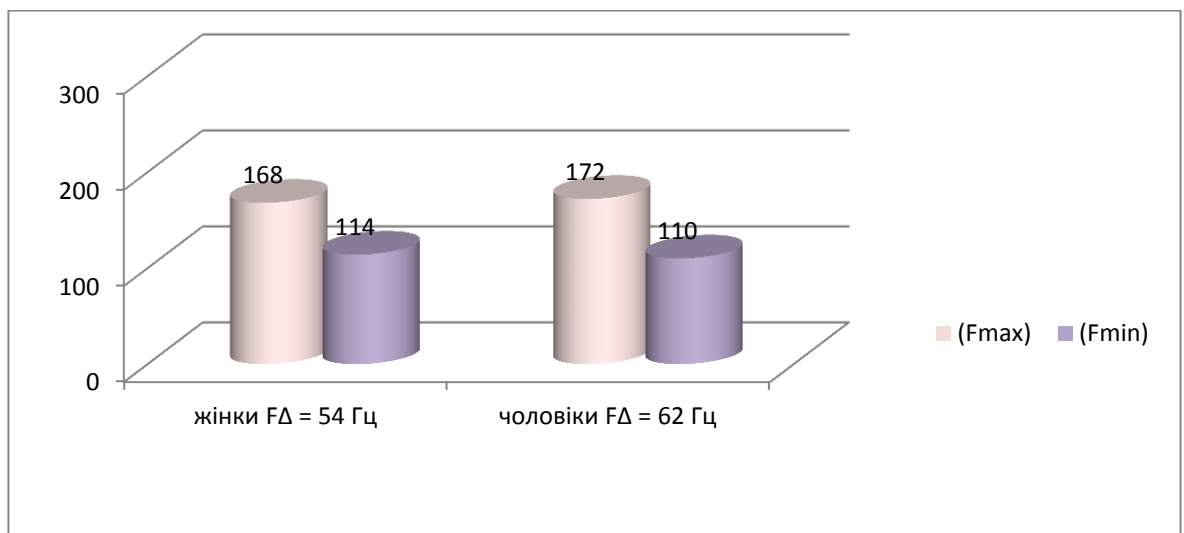

Рис. 3.26. Діапазональні характеристики спадного термінального тону.

Гендерна диференціація (Гц).

Розглянемо характеристики діапазону ЧОТ спадного термінального тону з урахуванням вікової належності мовців (табл. 3.8). Зауважимо, що найширший частотний діапазон зафіксований в мовленні ірландців старшої вікової групи ($F_{\Delta} = 58$ Гц), а найвужчий в мовленні представників молодшої вікової групи ($F_{\Delta} = 52$ Гц). Максимальні та мінімальні показники високого спадного термінального тону зафіксовані в мовленні інформантів старшого

віку ($F_{\max} = 172$ Гц; $F_{\min} = 114$ Гц).

Таблиця 3.8

Діапазональні характеристики високого спадного термінального тону. Вікова диференціація

Вікові групи	Діапазональні характеристики (Гц)		
	F_{\max}	F_{\min}	F_{Δ}
Старша група	172	114	58
Молодша група	164	112	52

Діапазональні характеристики високого спадного руху, представленого в мовленні інформантів чотирьох регіональних ареалів Північної Ірландії, показують, що найвищі показники зареєстровані в мовленні представників Північної Ірландії ($F_{\Delta} = 72$ Гц), а найменші показники – в мовленні представників Сходу Ірландії – 55 Гц.

Нижченаведені інтонограми ілюструють отримані результати.

Інтонограма з мовлення молодого чоловіка (20 років) з м. Белиуотер:

OK, once upon a time, I went on holiday from hell in Grand Canaria, which is off the coast of uh, uh, ee – of West Africa and went with my best friend from school...

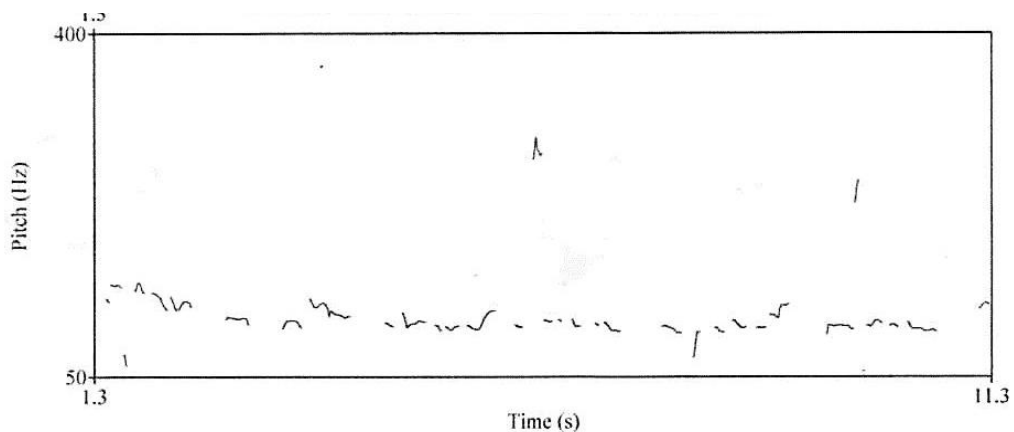

Рис. 3.27. Інтонограма вищенаведеної фрази

Інтонограма з мовлення чоловіка старшої вікової групи з м. Деррі, Північна Ірландія:

I was born in Derry, in Northern Ireland; um, spent first 19 years and

then I went to London...

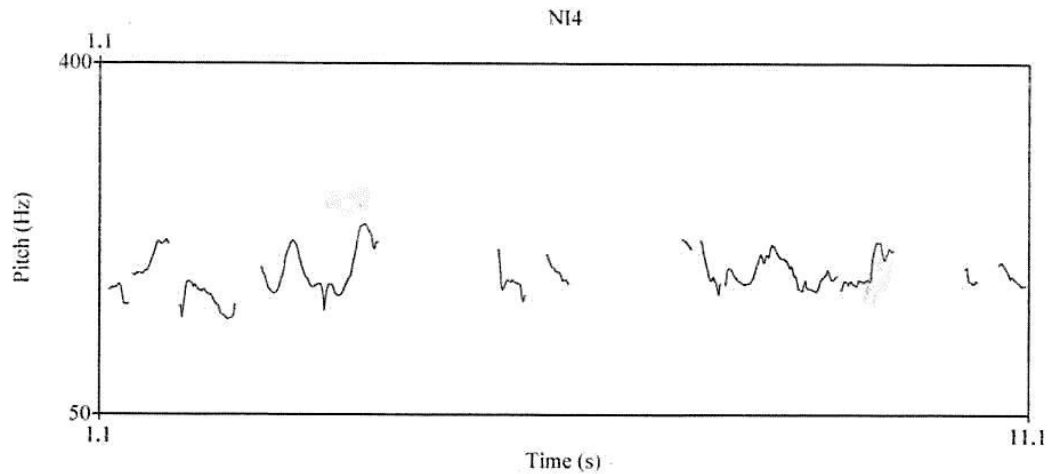

Рис. 3.28. Інтонограма вищенаведеної фрази

Частотність висхідно-спадного термінального тону виявилась незначною порівняно з частотністю спадно-висхідного тону. Підкреслимо, що в чоловічому мовленні показники висхідно-спадного тону мінімальні (2,5%). Використання в мовленні цього емоційного тону підтверджує його особливу важливість з точки зору вивчення впливу гендерного фактора на варіативність частотних характеристик в мовленні ірландців.

Таблиця 3.9

Діапазональні характеристики висхідно-спадного термінального тону.
Регіональна та гендерна диференціація

Регіон	Гендерні групи	Діапазональні характеристики (Гц)			
		$F_{\text{max}} \text{ висх.}$	$F_{\text{min}} \text{ висх.}$	$F_{\text{max}} \text{ спад.}$	$F_{\text{min}} \text{ спад.}$
Північ	чоловіки	215	176	220	170
	жінки	221	177	225	172
Схід	чоловіки	205	164	211	168
	жінки	215	168	220	174
Захід	чоловіки	204	160	216	167
	жінки	214	167	221	178
Південь	чоловіки	225	182	235	180
	жінки	232	184	255	185

Відповідно до даних таблиці 3.9 жіноче мовлення марковано значно

вищими показниками тонального рівня висхідно-спадного термінального тону у порівнянні з чоловічим мовленням. Мінімальні значення ЧОТ в жіночому мовленні, як у висхідній (рівень початку підйому 214 Гц), так і в спадній частині руху (рівень завершення підйому 221 Гц) висхідно-спадного тону представлені в мовленні представників західної частини Північної Ірландії. Найвищі показники ЧОТ в жіночому мовленні представлені в мовленні представників північної частини Ірландії. Зазначимо, що висхідно-спадний тон у мовленні жінок відрізняється значно ширшим діапазоном. Отримані результати ще раз підкреслюють висновки науковців про те, що жіноче мовлення характеризується більш широким діапазоном і свідчить про їхню виражену просодичну експліцитність (Р. К. Потапова, Т. І. Шевченко, В. С. Григораш).

Прикладом найширшого діапазону є фрагмент з мовлення жінки старшої вікової групи з півдня острова Ірландія.

We still each other quite a lot; everybody is having babies

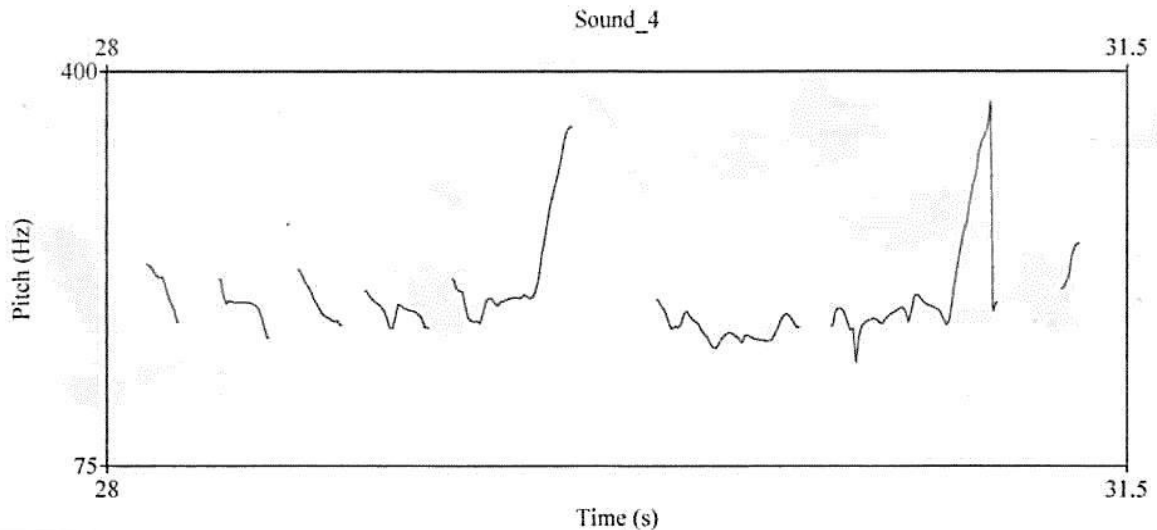

Рис. 3.29. Інтонограма вищенаведеної фрази

Подальшим етапом комп'ютерного аналізу було визначення частотного інтервалу мовлення, який обчислювався як коефіцієнт співвідношення різниці між максимальним і середнім значенням ЧОТ синтагми до різниці між середнім і мінімальним значенням ЧОТ. Значення коефіцієнта, що

перевищує одиницю (позитивний частотний інтервал), свідчить про те, що діапазон голосу реалізується у верхньому регістрі, а значення коефіцієнта менше за одиницю (негативний частотний інтервал) демонструє, що діапазон голосу реалізується в нижньому регістрі. Коефіцієнт близький до одиниці свідчить про рівномірну реалізацію діапазону в обох регістрах. Отримані результати свідчать про різний характер реалізації частотного інтервалу в різних регіональних ареалах Ірландії (див. табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Характер реалізації частотного інтервалу.
Регіональна та гендерна диференціація

Інформанти	Частотний інтервал (у відн.од.)			
	Північ	Схід	Захід	Південь
Чоловіки	1,0	1,4	1,3	1,2
Жінки	1,2	1,6	1,7	1,8

Наведені в табл. 3.10 результати, свідчать про більш збалансовану реалізацію діапазону в мовленні чоловіків, коефіцієнт коливається в межах 1,25 відн.од.

У жіночій групі найвищі показники зареєстровані в мовленні жінок з Півдня Ірландії (1,8 відн. од.), а найменші у мовленні жінок з Півночі (1,2 відн. од.). Жінки використовують можливості голосу у верхньому регістрі, у позитивному частотному інтервалі.

Подальшим етапом аналізу частотних характеристик є використання методу узагальненого тонального контуру (УТК). Для побудови УТК використовуються середньоарифметичні значення 16 точок, які вимірювались у чотирьох частинах синтагми: початкових ненаголошених складах, передтермінальній частині (шкалі), ядрових складах та за ядрових складах.

Графічно узагальнений тональний контур з мовлення представників всіх чотирьох регіонів Ірландії представлено на рис. 3.30.

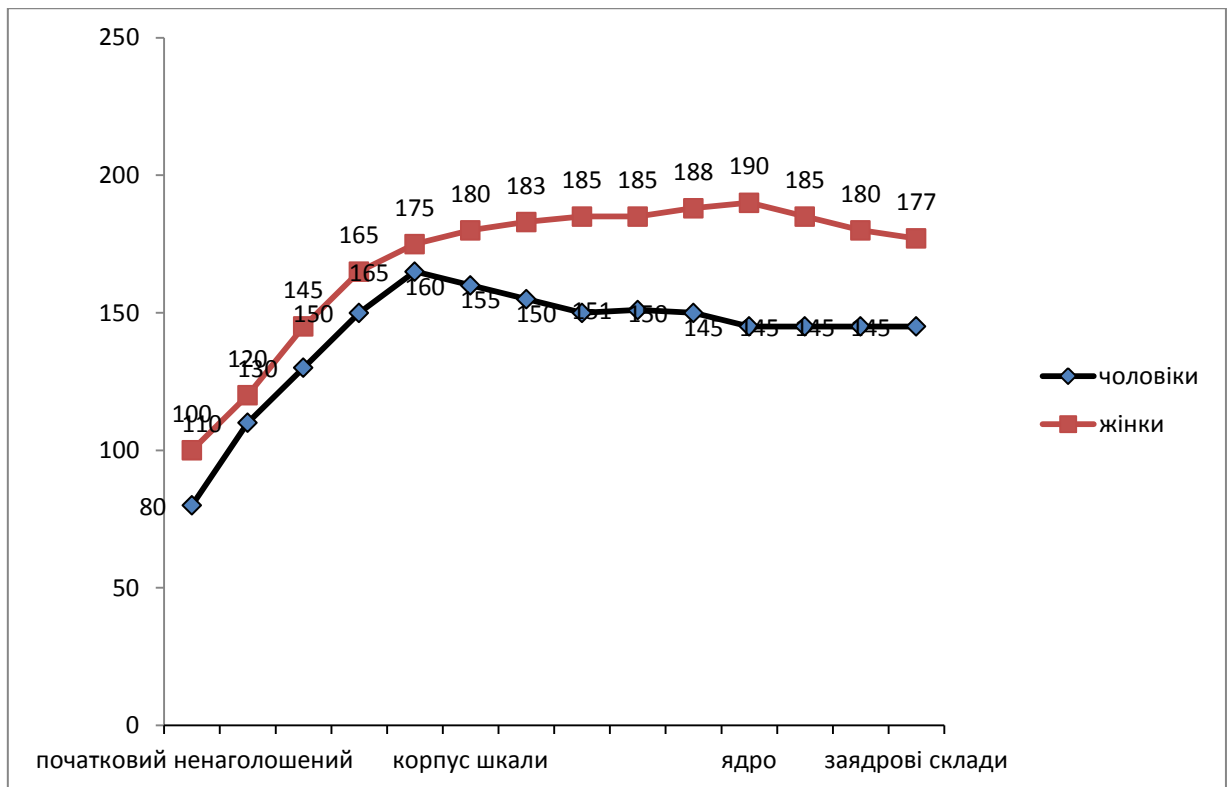

Рис. 3.30. Усереднений тональний контур з мовлення представників чотирьох регіонів Ірландії. Гендерна диференціація

Узагальнений тональний контур мовлення інформантів з північної частини Ірландії представлено низьким початком ненаголошених складів, середнім рівнем корпусу шкали (165 Гц), ядровим складом (151 Гц) і поступовим рівнем ЧОТ на за ядрових складах (145 Гц). На рис. 3.30 простежується висхідний рух від початку ненаголошених складів до першого наголошеного складу, рівний рух тону з першого наголошеного до ядрового складу і незначне падіння в межах 5 Гц до останнього за ядрового складу.

Отримані результати дозволяють схарактеризувати тональний контур мовлення інформантів чотирьох регіонів Ірландії як висхідно-рівний з локалізацією максимальних показників ЧОТ на першому наголошеному складі (165 Гц) і деяким зниженням тонального рівня на ядровому складі (151 Гц) в чоловічому мовленні. У жіночому мовленні простежується аналогічна тенденція: початок контуру низький (100 Гц), на першому наголошеному складі тональний рівень підвищується до 180 Гц і тримається на рівні 180-

190 Гц на ядровому складі і заядрових складах 180-170 Гц. Така варіативність частотних характеристик тонального контуру жіночого мовлення свідчить про її більшу спрямованість на привернення уваги, емпатичне виділення, в чоловічому мовленні увага мовця спрямована на акцентування змісту висловлювання, що реалізується на ядровому складі.

На рис. 3.31 представлено УТК з мовлення представників Північного регіону Ірландії з урахуванням гендерної диференціації.

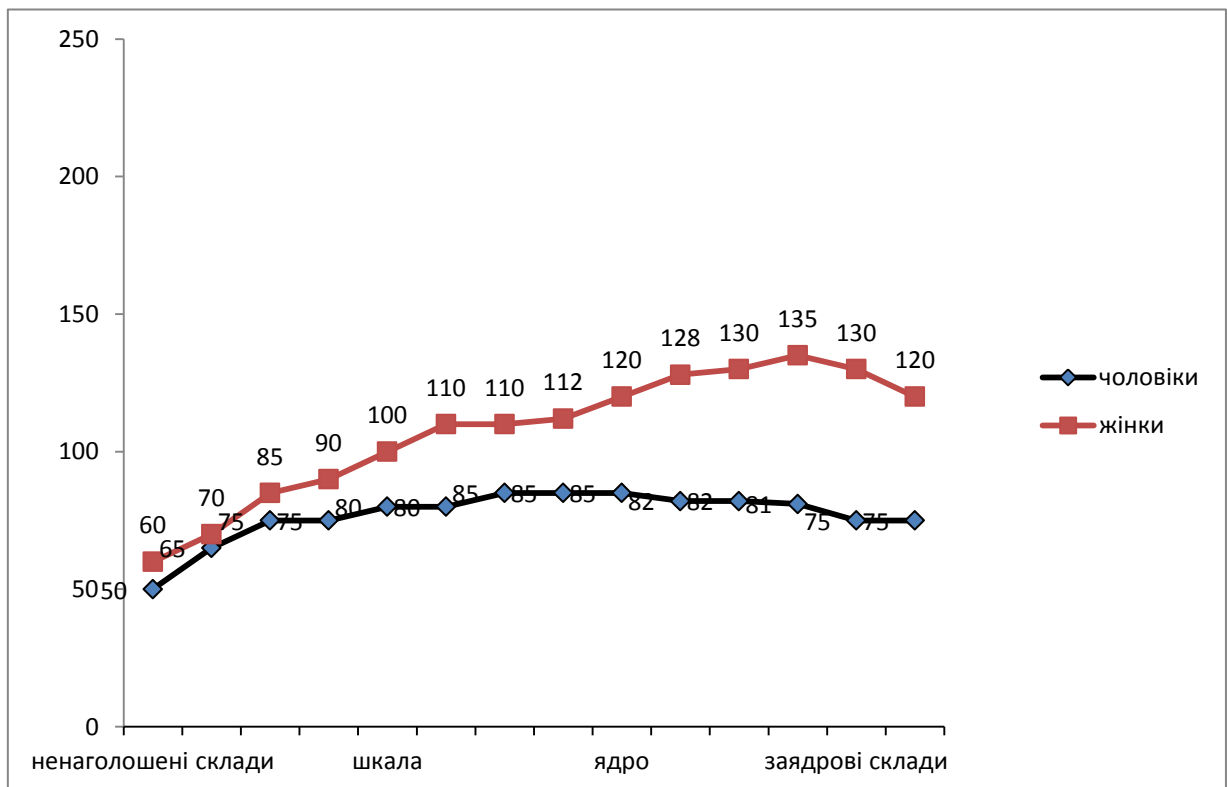

Рис. 3.31. Узагальнений тональний контур мовлення представників Північного регіону Ірландії. Гендерна диференціація

Отже, представлений узагальнений тональний контур інформантів з Півночі свідчить про більш високі показники ЧОТ на першому наголошеному складі як в чоловічому, так і в жіночому мовленні. Рівний характер руху тону в обох гендерних групах, незначне підвищення руху в чоловічому мовленні (85 Гц) на ядровому складі і 135 Гц в жіночому мовленні. Більш круте падіння руху тону спостерігається в жіночому

мовленні (від 135 до 120 Гц).

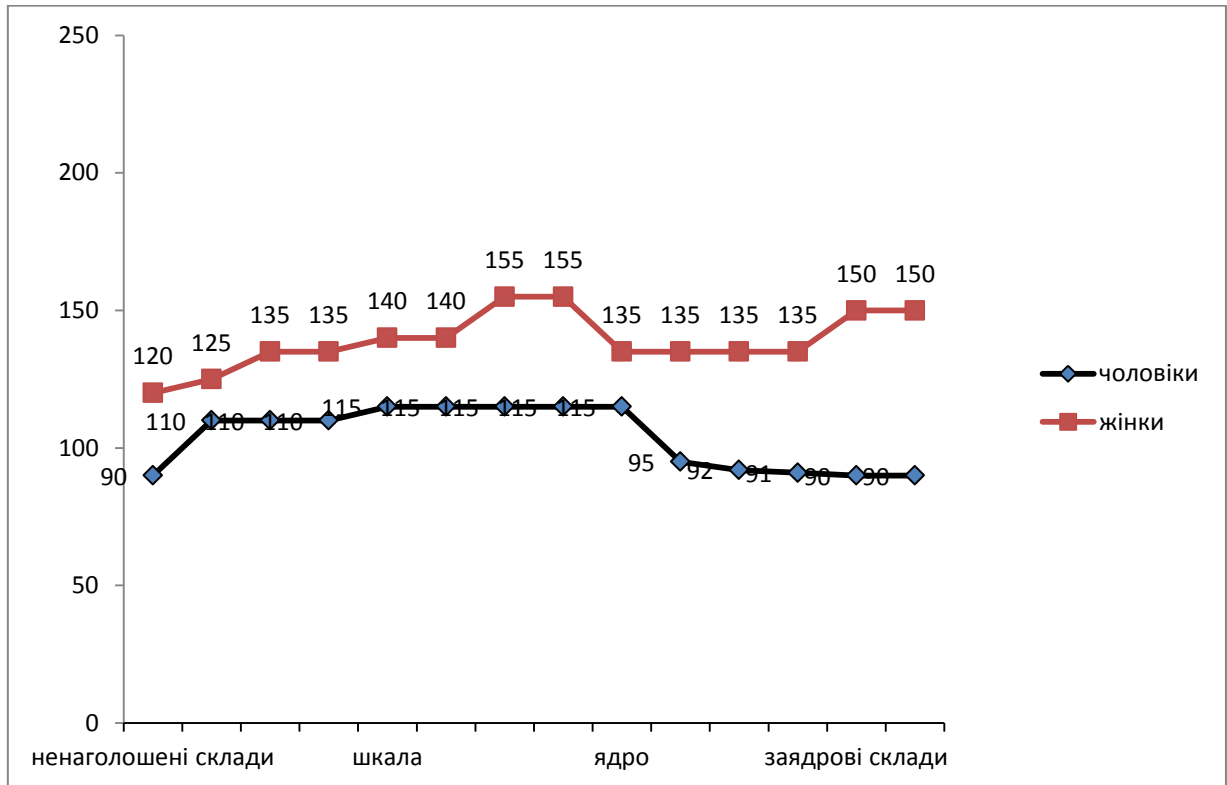

Рис. 3.32. Узагальнений тональний контур мовлення представників Сходу острова Ірландія. Гендерна диференціація

Характер узагальненого тонального контуру інформантів зі сходу Північної Ірландії характеризується в чоловічому мовленні рівним рухом, починаючи з ненаголошених складів (90 Гц) і до ядрового складу тримається рух в межах 110-115 Гц, на за ядровому складі рух падає до 90 Гц.

У жіночому мовленні показники ЧОТ вищі: найвища точка (155 Гц) локалізується в середині передтермінальної частини (на останньому перед за ядровим наголошеному складі). На ядровому складі рух трохи падає до 135 Гц і на за ядровому складі підвищується до 150 Гц.

Узагальнений тональний контур інформантів з Півдня, представлений на рис. 3.33, свідчить про найвищі показники ЧОТ в мовленні цієї групи як в чоловічому, так і в жіночому мовленні. Показники ЧОТ в жіночому мовленні перевищують показники в чоловічому мовленні (різниця 50-60 Гц). Рух падіння тонального контуру в жіночому мовленні починається зі 190 Гц і падає до 150 Гц. А потім трохи підвищується на за ядрових складах. У

чоловічому мовленні рух тону падає до позначки 100 Гц на за ядрових складах.

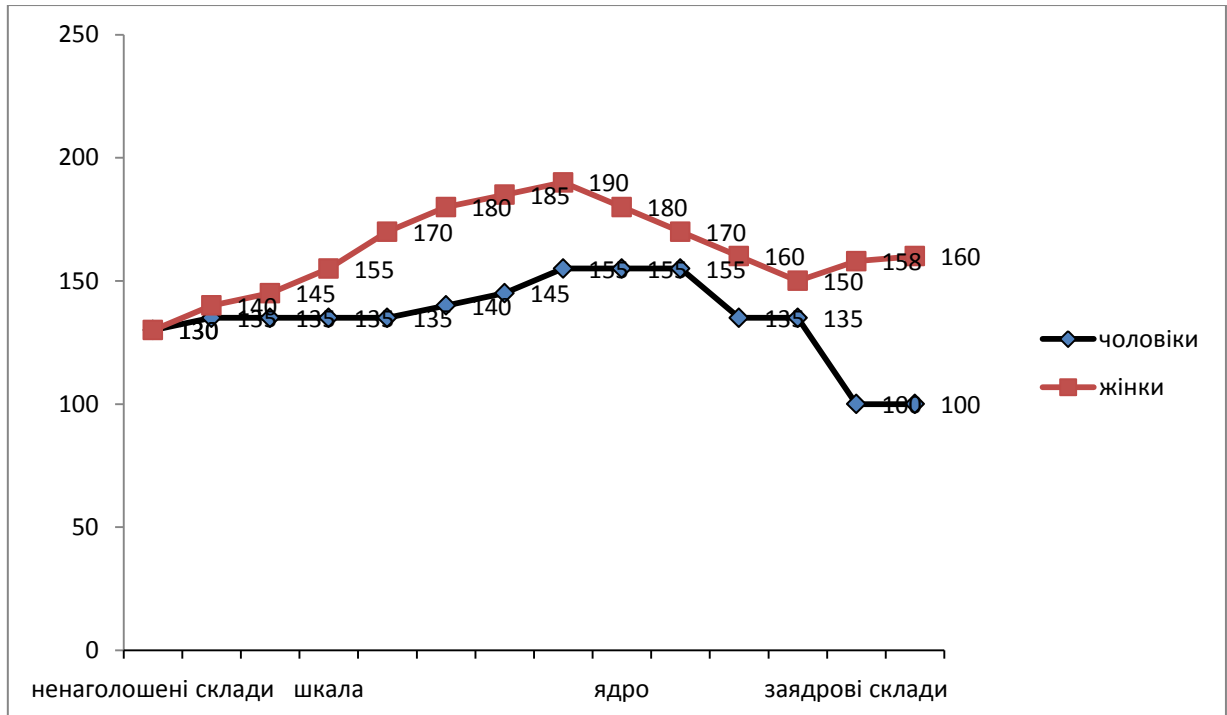

Рис. 3.33. Узагальнений тональний контур мовлення представників Півдня острова Ірландія. Гендерна диференціація

Узагальнюючи все вищезазначене, можна стверджувати, що частотні характеристики мовлення є маркерами, які можуть ідентифікувати мовців за регіональними, гендерними і віковими чинниками.

3.2.2. Варіативність темпоральних характеристик

Дослідження спеціальної літератури показало, що темп мовлення тлумачиться подвійно. З одного боку, це явище розуміється як тривалість мовлення і вимірюється (середньою, абсолютною) тривалістю мовного сегмента. Саме в такий спосіб визначають темп вітчизняні фонетисти А. Багмут, І. Борисюк, Т. Бровченко, М. Олійник, Н. Плющ, О. С. Іщенко. У закордонній лінгвістиці такого визначення темпу дотримуються Л. Зіндер, М. Віллер.

З іншого боку, темп мовлення визначають як швидкість мовлення, яке вимірюють кількістю тих або інших мовних сегментів за одиницю часу

(М. Олійник, В. Берковец, Р. Гриффітс, Г. Пфітцингер, Г. Кюнцель, С. Тауроца.).

Проблема аналізу темпу мовлення полягає в тому, що воно становить складну єдність не тільки біологічних, але й соціальних (гендерних) характеристик. Крім того, темпоральні характеристики регіонального мовлення здебільшого зазнають індивідуального варіювання. У пропонованому підрозділі дисертації висувалося завдання дослідити темпоральні характеристики мовленнєвої поведінки ірландців, представників чотирьох регіонів острова Ірландія, з урахуванням гендерної та вікової приналежності.

Завданням комп'ютерного аналізу було визначення тривалості всіх досліджуваних синтагм та кількості складів у них: середньої тривалості складу (в мс); коефіцієнта паузації (K_p); тривалості усіх пауз (в мс) у мовленні досліджуваних ірландців.

Середня тривалість складу (СТС) кожної окремої синтагми обчислювалась за формулою:

$$t_s = \frac{t_\varepsilon}{n}$$

де t_s – середня тривалість складу (мс);

t_ε – загальна тривалість фрази, у тому числі паузи (мс)

n – кількість складів у фразі

Зазначимо, що чим більшою є середня тривалість складу, тим довільнішим є темп мовлення інформантів (Антипова).

Таблиця 3.11

Середня тривалість складу в мовленні ірландців чотирьох регіонів острова Ірландія (в мс). Гендерна диференціація

Регіон	Чоловіки	Жінки	Середнє по групі
Північ	218	224	221
Схід	226	231	228
Захід	229	218	223,5
Південь	214	216	215

Зіставлення показників СТС за регіональними групами свідчить про те,

що найшвидший темп мовлення превалює в мовленні представників Півдня Ірландії, трохи повільніше розмовляють представники Півночі і Заходу Ірландії. Найповільніший темп зареєстровано в мовленні інформантів із заходу Північної Ірландії.

Мовлення чоловіків в регіональних групах Півночі, Сходу та Півдня швидше за мовлення жінок у цих регіонах. Винятком є мовлення чоловіків із Заходу Ірландії, яке повільніше за мовлення жінок (229 мс та 218 мс відповідно).

Однак, загальне враження прискореного, уповільненого або нормального темпу мовлення пов'язано не тільки із середньою тривалістю складу, але й із паузальною насиченістю мовлення. Усі зафіксовані в мовленні ірландців паузи були класифіковані в такий спосіб:

- надкоротка пауза – до 200 мс;
- коротка пауза – від 201 до 500 мс;
- середня пауза – від 501 до 800 мс;
- тривала пауза – від 801 до 1200 мс;
- надтривала пауза понад 1200 мс.

Відсотковий розподіл пауз за тривалістю в мовленні ірландців чотирьох досліджуваних регіонів представлено на рис. 3.34.

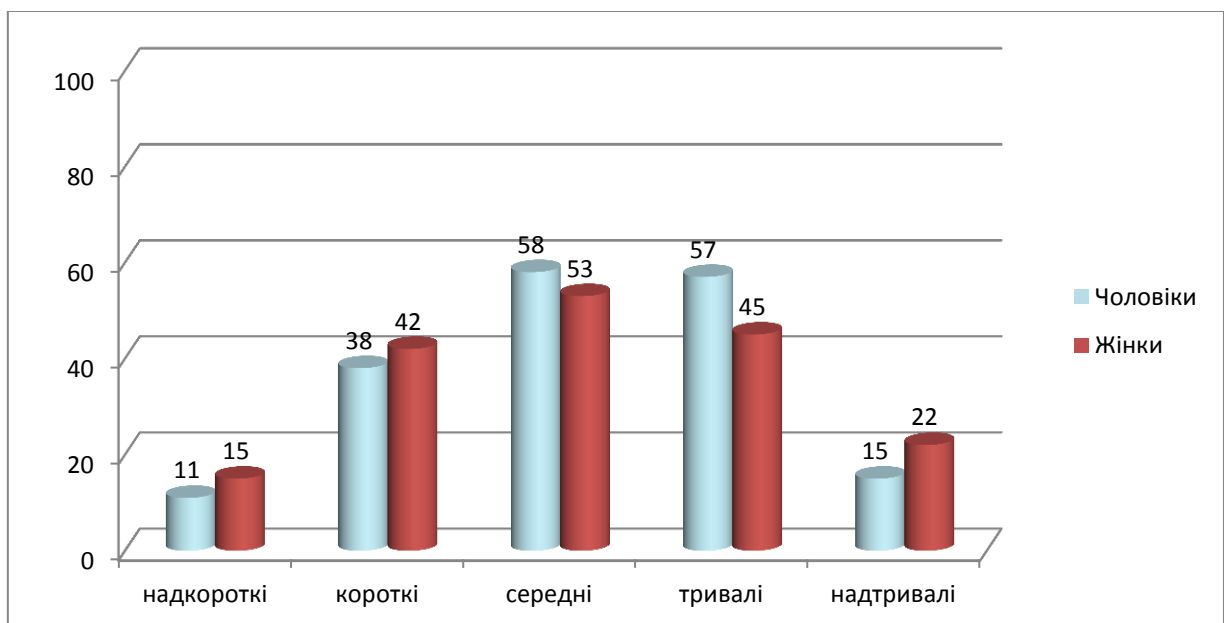

Рис. 3.34. Типи пауз за тривалістю в мовленні ірландців

Представлені результати за типами пауз з урахуванням гендерної диференціації вказують на превалювання в мовленні досліджуваних ірландців пауз середньої тривалості (53% і 58%) та тривалих пауз (45% та 57% відповідно), що пояснюється помірним типом мовлення інформантів. Підкреслимо, що помірний темп мовлення є характерною ознакою мовлення ірландців як в чоловічих групах, так і в жіночих. Короткі та надкороткі паузи більш притаманні мовленню жінок хоча й представлені в незначному відсотковому відношенні.

У регіональних групах найбільший відсоток пауз середньої тривалості представлено в мовленні інформантів з півдня та сходу Північної Ірландії. Надкороткі паузи представлені в мовленні представників трьох регіонів – Сходу, Заходу та Півдня. Інформантам з Півночі більш притаманне використання тривалих пауз (45%) та 15% над тривалих пауз, що пояснюється домінуванням в мовленні уповільненого та повільного темпу. Короткі паузи маркують мовлення інформантів зі сходу та півдня Північної Ірландії.

У нижченаведеному мовленнєвому фрагменті (мовлення чоловіка 39 років з м. Корк) представлені паузи середньої тривалості (511 мс), тривалі паузи (764 мс) та короткі (267 мс) паузи.

*I actually left Derry in 1982 |^{267 мс}. Went to London in, |^{511 мс} um |^{472 мс}
1988 |^{394 мс} and / I went to |^{764 мс} ... Australia, New Zealand.*

Тривалість пауз з урахуванням вікової належності мовців наведено в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Типи пауз за тривалістю в мовленні ірландців (у %).
Вікова диференціація

Типи пауз за тривалістю	Молодша група	Старша група
Надкороткі	1	8
Короткі	17	28
Середні	33,5	44,5
Тривали	32	18,5

Надтривалі	16,5	1
------------	------	---

Вікова диференціація типів пауз виявила розбіжності у використанні в мовленні пауз різної тривалості. Так, для молодіжної групи характерно вживання пауз середньої тривалості (33,5%), та тривалих пауз (32%). Паузи середньої тривалості присутні також і в мовленні інформантів старшої вікової групи (44,5%).

З метою визначення специфіки реалізації темпорального компонента використовувався коефіцієнт паузації, який вираховувався як співвідношення сумарної тривалості звучання фрази, у тому числі паузи та сумарної тривалості звучання фрази, у тому числі паузи.

Так, наприклад, у мовленні студента (20 років) з Півночі, м. Баліуотер, тривалість звучання фонаційного відрізка складає 6246 мс, а середньопаузальна тривалість – 592 мс. (рис. 3.35).

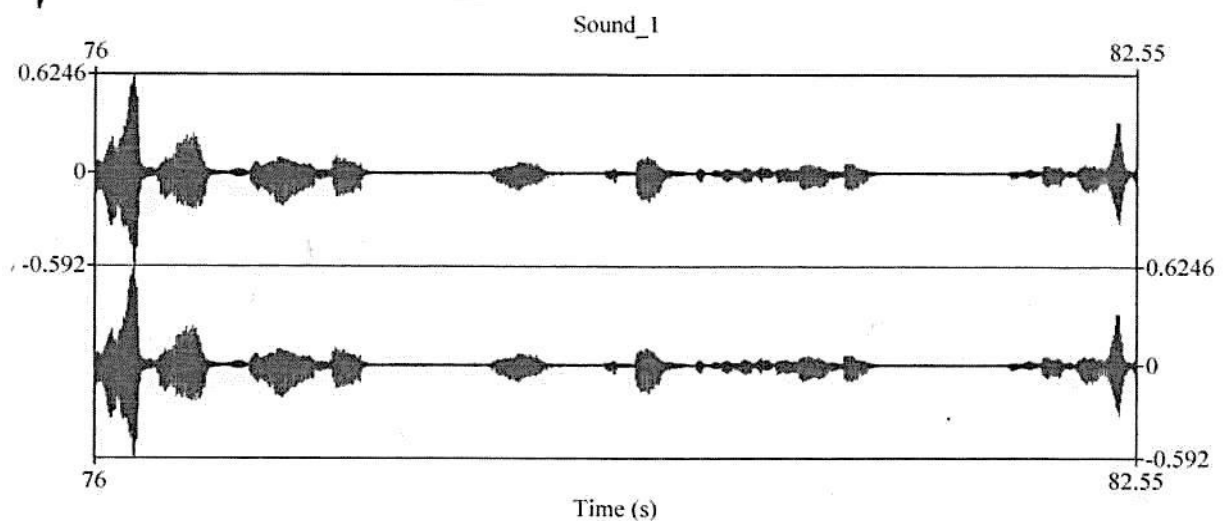

Рис. 3.35. Фраза : *So it went, uh, went out to ÷ like lords of bars, and...the night wore on, uh, uh, you know, we got more happy...*

Темп мовлення інформанта варіює від повільного до уповільненого. У досліджуваному уривку зафіксовано 9 пауз, з них одна коротка, 2 середні та три тривалі. Корефіцієнт паузації складає $K_p = 1,42$. Різна паузальна насиченість може свідчити як про невідготовлений характер мовлення, так і

про психологічний стан мовця, хвилювання, пошук слів, міркування.

Таблиця 3.13

Коефіцієнт паузації у мовленні ірландців.
Регіональна диференціація

Інформанти	Коефіцієнт паузації K_p (у відносних одиницях)			
	Північ	Схід	Захід	Південь
Чоловіки	1,34	1,25	1,29	1,19
Жінки	1,31	1,23	1,25	1,17

Як свідчать результати, наведені в таблиці 3.13 найбільш паузально насиченим є мовлення інформантів з Півночі ($K_p = 1,32$), найменш паузально насиченим є мовлення інформантів з півдня Ірландії (1,18 відн. од.).

Наведемо приклад з мовлення жінки старшої вікової групи (50 років) з Белфаста. Темп мовлення швидкий. Інформант використовує надкороткі паузи.

If you know anything about Northern Ireland, because I had said ⁹⁰mc I came from Belfast, that means I'm a Catholic ⁹⁵mc it meant that I had a Catholic education.

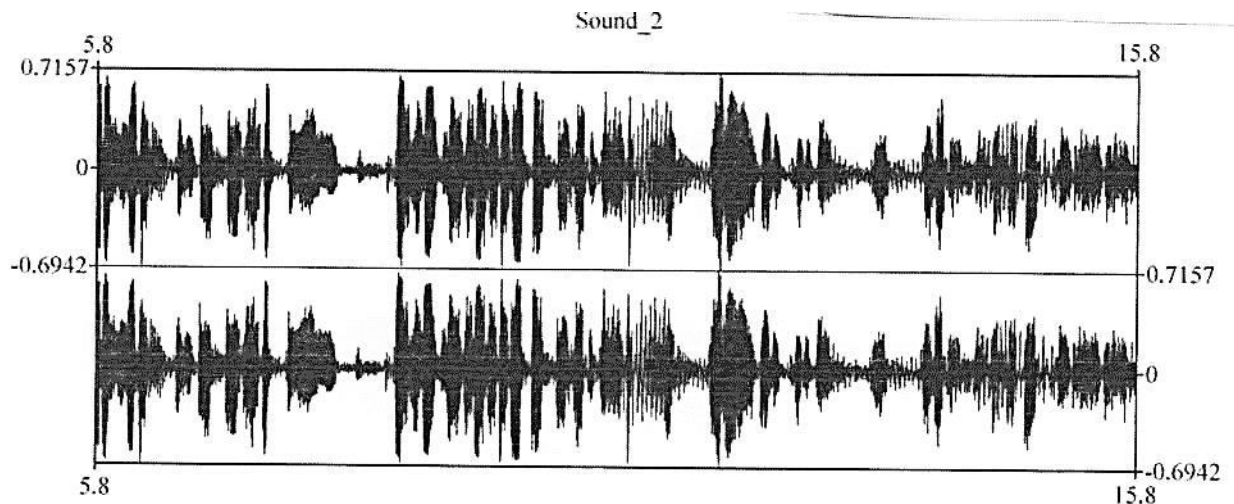

Рис. 3.36. Інтонограма вищенаведеного мовленнєвого уривка

Аналіз паузації в мовленні ірландців дозволив встановити такий параметр як заповнені і незаповнені паузи. Отримані результати демонструють найвищі показники у вживанні пауз інформантами з Півночі і Заходу Ірландії, причому в мовленні чоловіків присутні заповнені паузи,

в жіночому мовленні здебільшого присутні незаповнені паузи. У мовленні представників півдня та сходу заповнених і незаповнених пауз значно менше, ніж в інших двох регіонах.

Отже, отримані в ході комп'ютерного аналізу результати темпорального компонента просодії в мовленні досліджуваних ірландців дозволили виявити такі характеристики паузації й темпу, зумовлені дією гендерних, регіональних та вікових чинників, які можна вважати ознаковими параметрами ідентифікації ірландців за соціально-регіональними маркерами.

3.2.3. Динамічні характеристики мовленнєвої поведінки ірландців

Комп'ютерний аналіз динамічного компонента, якому на акустичному рівні відповідає інтенсивність, а на рівні сприйняття – гучність, показав, що деякі параметри цієї просодичної характеристики можуть служити індикаторами регіональної, гендерної та вікової приналежності мовця. При цьому ступінь впливу цих факторів на реалізацію таких параметрів має варіативний характер.

У нашому дослідженні розглядалися такі динамічні характеристики мовлення ірландців:

- максимальні $I_{(max)}$, мінімальні $I_{(min)}$ та середньоскладові $I_{(mean)}$ показники інтенсивності всієї синтагми (у дБ);
- динамічний діапазон усіх фраз (у дБ та у відн. од.) у МікТс (I_{Δ});
- локалізація максимуму інтенсивності в синтагмі (перший наголошений склад, шкала, ядровий склад).

На підставі отриманих даних можна стверджувати, що середньоарифметичні значення пікової інтенсивності $I_{(max)}$ у мовленні представників різних регіонів Ірландії демонструють наступне.

Високі показники середньоарифметичних значень зафіксовані в мовленні представників західних та північних регіонів Ірландії (табл. 3.14), найменші показники зареєстровані в мовленні мешканців сходу Ірландії.

Таблиця 3.14

Середньоарифметичні значення пікової інтенсивності в регіональних типах вимови

Інформанти	Пікова інтенсивність (дБ)			
	Північ	Захід	Схід	Південь
Чоловіки	60,3	61,4	55,2	58,3
Жінки	61,4	59,8	54,5	63,5

У мовленні жіночих груп показники інтенсивності перевищують лише в північних та південних регіонах (61,4 дБ на Півночі і 63,5 дБ на Півдні). В аналогічних регіонах в мовленні чоловіків показники пікової інтенсивності становлять 60,3 дБ на Півночі і 58,3 дБ на Півдні.

У двох інших регіонах (Заході та Сході) в чоловічих групах показники пікової інтенсивності вищі за жіночі (див. табл. 3.14).

Що до варіювання цього показника у вікових групах, то було зареєстровано підвищення середньо складової пікової інтенсивності в мовленні інформантів старшого віку (63,2 дБ), а в мовленні представників молодшої групи цей показник дорівнює 67,5 дБ. У чоловічих групах з віком спостерігається незначне підвищення середньоскладової інтенсивності (з 63 дБ до 64,5 дБ).

Аналізуючи діапазон інтенсивності мовлення в різних регіональних та гендерних групах, представлений на рис. 3.37, зазначимо, що найбільш широкий діапазон інтенсивності маркує мовлення представниць Півдня Ірландії ($I_{\Delta} = 24,14$ дБ), а найбільш вузький мовлення чоловіків з Півночі Ірландії (18,5 дБ). Жіноче мовлення відрізняється від чоловічого більш широким діапазоном інтенсивності, в групі інформантів старшого віку різниця становить 4 дБ, порівняно з жіночим мовленням в групі молодшого покоління.

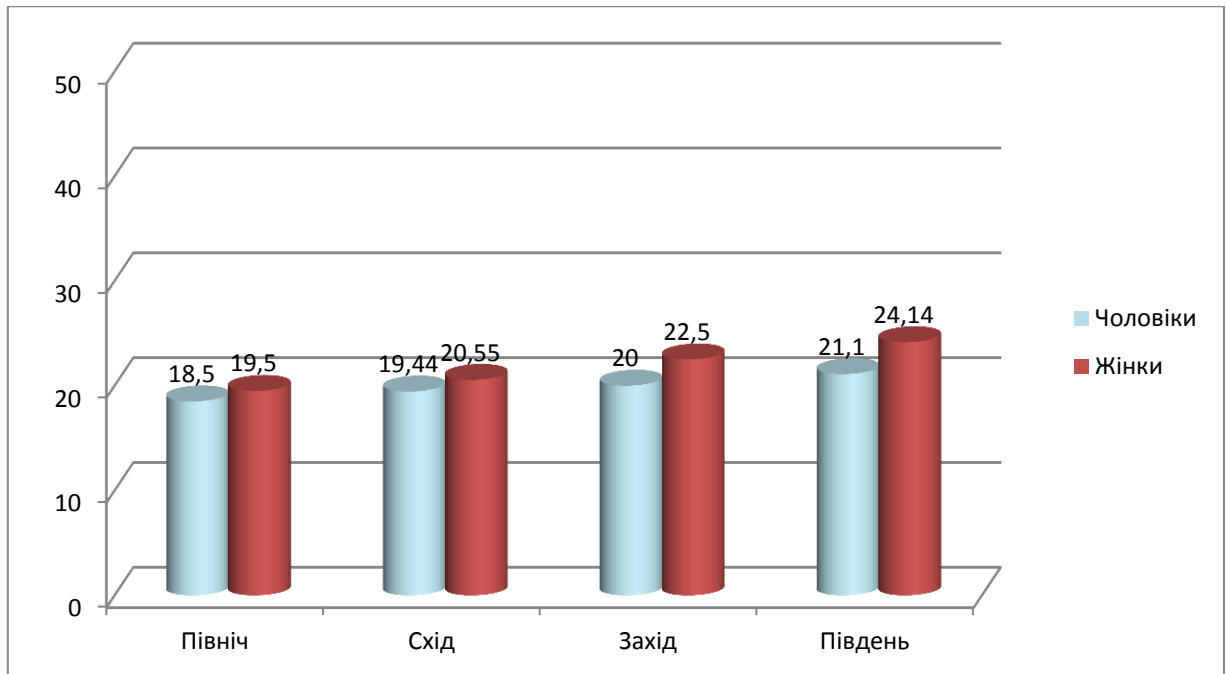

Рис. 3.37. Діапазон інтенсивності в мовленні ірландців. Регіональна і гендерна диференціація.

Як бачимо з рисунка 3.37, коливання значень діапазону інтенсивності в регіональних і гендерних групах є незначним. Максимум розбіжності складає 4-5 дБ.

Нижченаведені інтонограми ілюструють показники інтенсивності в мовленні досліджуваних інформантів.

Північ. Молодий чоловік 20 років, студент

NI4

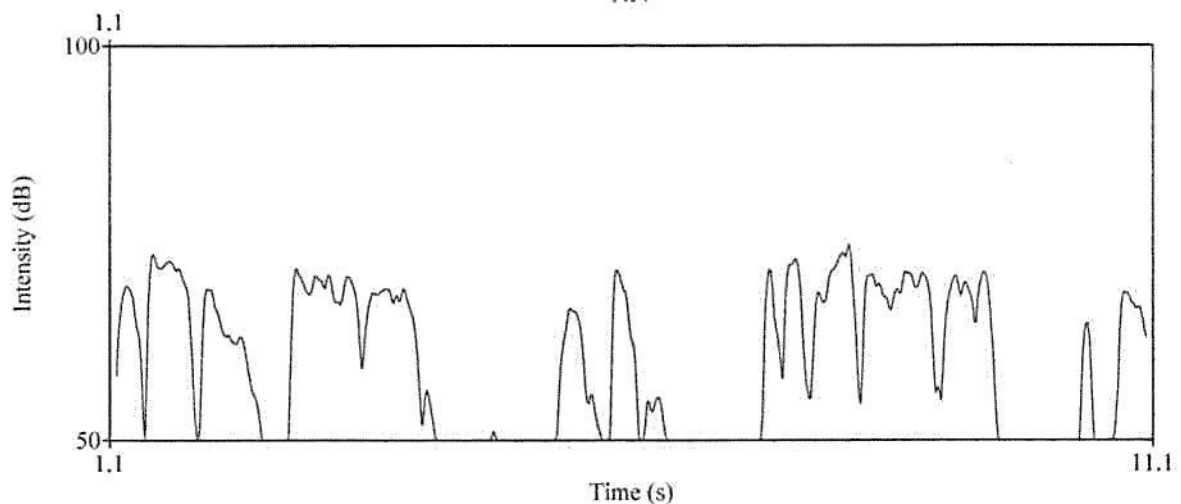

Рис. 3.38. Огиначаюча інтенсивності фрази: *We stayed in these apartment complexes and the first night went down to town you know first time away.*

Схід. Жінка 34 років

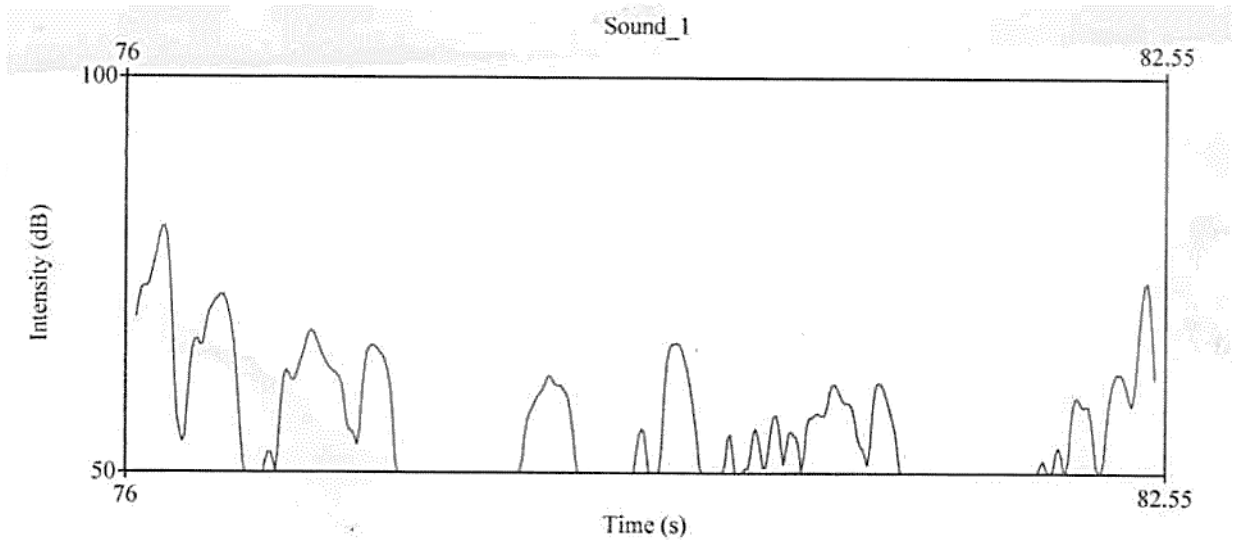

Рис. 3.39. Огинаюча інтенсивності фрази: *We still see each other quite a lot; everybody's having babies*
Південь. Жінка 46 років

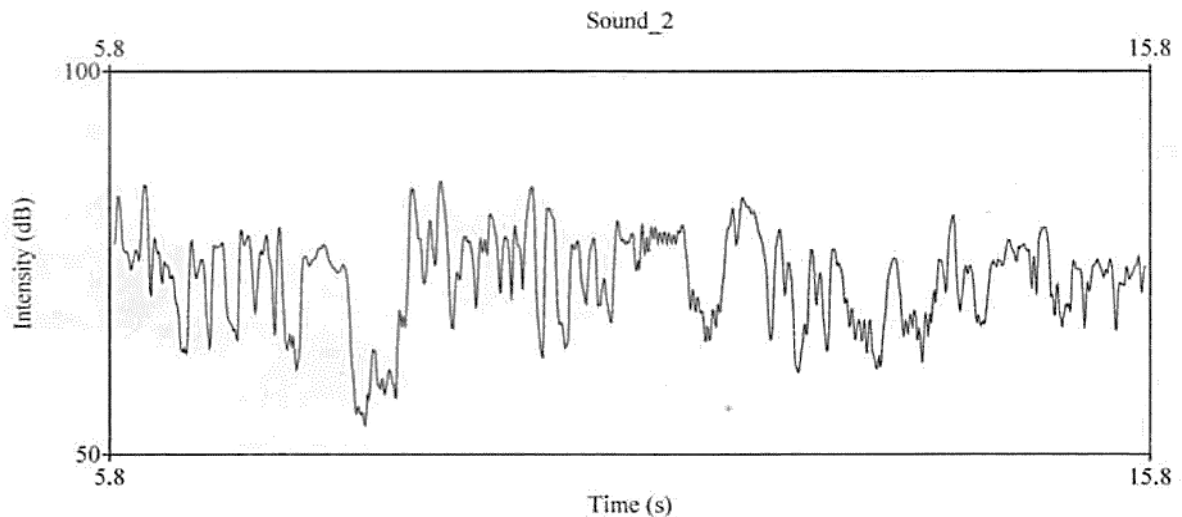

Рис. 3.40. Огинаюча інтенсивності фрази: *I was born in Craigavon in County Armagh. I went to school, which is a wee school in the middle of the County*

У досліджуваному матеріалі з мовлення ірландців проаналізовано усереднені максимальні значення інтенсивності в трьох позиціях: 1) на першому наголошеному складі; 2) у шкалі; 3) на ядровому складі.

Результати аналізу наведені в таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Локалізація піків інтенсивності в трьох позиціях (у %).
Регіональна та гендерна диференціація

Позиція	Локалізація максимумів інтенсивності (у %)							
	Північ		Схід		Захід		Південь	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Перший наголошений склад	52	51	56	54	48	46	39	47
Шкала	14	15	12	10	14	15	17	7
Ядровий склад	34	34	32	36	38	39	44	46

У мовленні представників всіх регіонів Північної Ірландії простежується тенденція до локалізації максимуму інтенсивності на першому наголошеному складі в мовленні як чоловіків, так і жінок. У мовленні жінок – представниць майже всіх досліджуваних регіонів локалізація максимуму інтенсивності припадає на ядровий склад. Тільки в мовленні представників Півночі показники локалізації інтенсивності на ядровому складі збігаються.

Для мовлення ірландців молодшої вікової групи характерним є сильно початковий динамічний контур, мовлення інформантів старшої вікової групи маркує сильно кінцевий фінальний контур.

Отже, пікова інтенсивність локалізується нарізно в різних регіональних, гендерних і вікових групах. Інтенсивність зростає на семантичному центрі висловлювання, який може знаходитися як на початку, так і всередині, або наприкінці синтагми. Зазначимо, що ступінь збільшення інтенсивності залежить від емоційного стану мовця, фізіологічних особливостей мовлення, від ступеня мовленнєво-розумового процесу.

Проведене дослідження динамічних особливостей мовлення ірландців, представників чотирьох регіонів вказує на те, що показники інтенсивності можуть виступати диференційними маркерами регіональної, гендерної та вікової ідентифікації мовленнєвої поведінки.

Висновки до Розділу III

Відповідно до поставленої мети та завдань в роботі здійснено комплексний інструментально-фонетичний аналіз просодичних особливостей мовленнєвої поведінки ірландців, представників чотирьох регіонів острова Ірландія.

У межах виконаного перцептивного (аудиторського) і комп'ютерного видів аналізу досліджувалися просодичні особливості мовлення мешканців острова Ірландія, що варіюють під впливом регіонального, гендерного та вікового факторів. Були визначені основні одиниці мовленнєвої мелодії (шкали та термінальні тони), окремі спільні та диференційні ознаки просодії мовлення, а також зафіксовані частотні, темпоральні та динамічні параметри мовлення.

Проведений аналіз дозволив виокремити просодичні параметри мовлення за регіональними, гендерними та віковими чинниками.

Північний регіон. Аналіз мелодійних характеристик у мовленні ірландців з Півночі демонструє превалювання рівної шкали (майже 50% від загальної кількості досліджуваних інтонаційних шкал). Таке значне співвідношення рівної шкали вказує на стилістично нейтральний характер мовлення, позбавленого емоційного забарвлення. Висхідна шкала є другою за частотністю, її вживання однакове в чоловічому і в жіночому мовленні (20% та 22% відповідно).

Ступінчаста шкала не є типовою для мовлення ірландців, її використання складає 15% у чоловічому мовленні, і вказує на тенденцію до вживання стандартних форм вимови.

Гендерна та вікова диференціація мовлення ірландців з Півночі свідчить про превалювання висхідної шкали в молодіжній групі; в жіночому мовленні представлені скандентна (20%) та хвилеподібна (21%) шкали, які вказують на емоційно забарвлений характер жіночого мовлення.

Зазначені типи шкал корелюють з термінальними тонами, серед яких найчастотнішими є спадний, висхідний та спадно-висхідний тони. У

жіночому мовленні превалює високий спадний (21%), висхідний (24%) та спадно-висхідний (25%), у чоловічому мовленні домінує рівний тон (24%) та спадний середнього діапазону (23%). Така варіативність в гендерній поведінці вказує на різноманітний просодичний репертуар та вміння вдало його використовувати.

Поєднання рівного термінального тону і рівної шкали в чоловічому мовленні мешканців Півночі острова Ірландія створює ефект монотонного, неемоційного мовлення.

Синтагматичне членування представників Півночі вказує на подрібнений характер мовлення, в якому превалюють чотирьох- (16%), п'яти- (24%) та шести- (26%) синтагмені висловлювання як в чоловічому, так і в жіночому мовленні.

Темп мовлення представників Північної регіональної спільноти можна схарактеризувати як помірно-сповільнений. У жіночому мовленні темп більш прискорений, жінки, на відміну від чоловіків, роблять менше пауз. Коефіцієнт паузації складає 1,34 відн.од. в чоловічому мовленні, і 1,31 відн. од. – в жіночому, що свідчить про паузальну насиченість мовлення представників цього регіону, і підтверджує помірний темп мовлення.

За результатами дослідження діапазональних характеристик було виявлено найвужчий діапазон ЧОТ в мовленні чоловіків молодшої групи (125 Гц), у жіночому мовленні показники варіюють від 202 Гц у молодшій групі і 212 Гц у старшій групі. Отримані показники корелюють з перцептивними даними про частотність рівної шкали та тону в мовленні представників Північного регіону. Діапазональний характер висхідного термінального тону, який посідає друге за частотністю місце в мовленні представників Півночі складає $F_{\Delta} = 76$ Гц в старшій групі і $F_{\Delta} = 73$ Гц у молодшій групі, що також підтверджує раніше отримані дані про вузький діапазон у мовленні представників молодшої вікової групи.

Узагальнений тональний контур демонструє рівний характер руху тону з незначним підвищенням в чоловічому мовленні на ядровому складі. У

жіночому мовленні тональний рівень контуру підвищується на 180 Гц, що свідчить про більшу спрямованість на привернення уваги, емпатичне виділення, тоді як в чоловічому мовленні увага спрямована акцентування змісту висловлювання, що реалізується на ядровому складі.

Середньоарифметичні значення пікової інтенсивності демонструють високі показники в обох гендерних групах (60,3 дБ і 61,4 дБ відповідно), а локалізація піків інтенсивності припадає на перший наголошений склад, що свідчить про сильно початковий характер контуру.

Східний регіон острова Ірландія. Просодична варіативність мовлення мешканців Східного регіону Ірландії маркована більшою рекурентністю емпатичних шкал – висхідної, скандентної, хвилеподібної в жіночому мовленні. Чоловіче мовлення демонструє максимальну рекурентність рівної шкали (27%) серед усіх досліджуваних регіонів Ірландії. Однонаголошена шкала не маркує мовлення як гендерних, так і вікових груп. Результати синтагматичного членування показали. Що превалюють трьох-, чотирьох-, п'яти-, і навіть семисинтагмені висловлювання, які роблять мовлення ірландців цього регіону подрібненим, насиченим паузами як хезитаційними, так і емпатичними.

Результати дослідження гендерної належності мовця не виявили розбіжностей в синтагматичному членуванні. Вікові особливості синтагматичного членування показали домінування коротких пауз в мовленні представників молодшої групи і вживання пауз середньої тривалості в мовленні представників старшої вікової групи.

Аналіз номенклатури тональних тонів показав, що найчастотнішим термінальним тоном в мовленні представників східної частини Ірландії є висхідний (25,5%) та спадно-висхідний (21%) в чоловічому мовленні і 27% та 29% відповідно в жіночому мовленні. Така рекурентність термінальних тонів свідчить про емоційно забарвлений характер мовлення.

Акустичні показники корелюють з перцептивними характеристиками і демонструють більш високий тональний рівень ЧОТ в жіночому мовленні (F_{Δ}

= 215 Гц). Діапазональні характеристики термінального тону у вікових групах зі сходу свідчать про невеликі розбіжності (219 Гц у старшій групі і 215 Гц – у молодшій).

Показники спадно-висхідного тону в мовленні мешканців Сходу є найвищими серед усіх регіонів і корелюють з отриманими результатами аудиторського аналізу.

Гендерні відмінності вказують на підвищену емоційність жіночого мовлення, що виражається в показниках ЧОТ (211 Гц). Частотний інтервал складає 1,4 відн. од. у мовленні чоловіків і 1,6 відн. од. у мовленні жінок. Жінки використовують можливості голосу у верхньому регістрі.

За результатами аналізу динамічних особливостей мовлення представників Сходу Ірландії – 55,2 дБ чоловіче мовлення, 54,5 дБ – жіноче. Локалізація піків інтенсивності припадає на перший наголошений склад (56% – чоловіки, 54% – жінки) та ядровий склад (32% та 36% відповідно).

Західний регіон острова Ірландія. Мовлення мешканців Західного регіону Ірландії маркують висхідна та спадна ступінчаста шкали. Використання висхідного тону в гендерному аспекті не відрізняється (26% у чоловічому мовленні і 24% – у жіночому). Спадна ступінчаста шкала є рекурентною в чоловічому мовленні, у жіночому 15% становить вживання хвилеподібної і 14% – скандентної видів шкал. Такий просодичний малюнок передтермінальної частини фрази вказує на емоційний характер жіночого мовлення. Зазначені види шкал корелюють з термінальними тонами, серед яких найчастотнішим є спадний тон у чоловічому мовленні: 24,5% середнього діапазону і 20% – високий спадний.

У жіночому мовленні превалюють висхідно-спадний та спадно-висхідний термінальні тони (22% та 21,5% відповідно).

Кореляція шкали і тону в чоловічій реалізації вказує на різноманітний просодичний репертуар, жіноче мовлення не має яскраво вираженого варіативного характеру, але є емоційно забарвленим.

Синтагматичне членування мовлення представників Заходу демонструє

збільшення шестисинтагмених фраз в чоловічому мовленні у порівнянні з жіночим, де 12% складають семисинтагмені висловлювання.. Як свідчать отримані результати, синтагматичне членування не є диференційною гендерною ознакою. І в чоловічому, і в жіночому мовленні розбіжності невеликі: односинтагмені – 3% та 4%, двох – 2% та 6%, три – 12% та 16% чотирьох – 17% та 21%, п'ятисинтагмені 25% та 27%.

Темп мовлення варіює від помірного до сповільненого в обох гендерних групах. Вікова диференціація темпу мовлення представників Заходу Ірландії свідчить про використання пауз середньої тривалості (33,5%) у молодшій групі і 44,5% у старшій групі. Найтриваліші паузи (16,5%) превалюють у мовленні молодшої вікової групи.

Показники середньої тривалості складу становлять 229 мс у чоловічому мовленні і 218 мс – у жіночому, що свідчить про дещо прискорений темп жіночого мовлення. Коефіцієнт паузації не є диференційною ознакою гендерних груп.

Показники пікової інтенсивності складають 61,4 дБ у чоловічій реалізації і 59,8 дБ – у жіночій. Щодо варіювання цього показника у вікових групах, було зареєстровано підвищення середньої складової пікової інтенсивності в мовленні інформантів старшої вікової групи (63,2 дБ). Локалізація максимуму пікової інтенсивності припадає на перший наголошений склад 48% і 46% та 38% і 39% – на ядровий склад.

Південний регіон острова Ірландія. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки мешканців Півдня мають варіативний характер у двох гендерних групах, де в чоловічому мовленні превалює рівна (25%) і однонаголошена шкали (24%), у жіночому мовленні номенклатура шкал має більш різноманітний характер і представлена рівною (20%), висхідною (24%), скандентною (19%), хвилеподібною (17%) шкалами. Такий мелодійний малюнок корелює з результатами дослідження жіночого мовлення в інших регіонах Ірландії і свідчить про емоційну забарвленість мовлення.

Варіативність тональних модуляцій з превалюванням рівної і висхідної

шкал у комбінації зі спадним та спадно-висхідним тонами є типовою для мовленнєвої поведінки досліджуваних інформантів з чотирьох регіонів Ірландії. У жіночому мовленні мешканців Півдня превалює високий спадний тон (24%) та спадно-висхідний (22%), у чоловічому мовленні рекурентним є спадний тон середнього тонального рівня (25%).

У синтагменому членуванні превалюють двох (17%), трьох (24,5%) та чотирьох синтагмені (29%) фрази як у чоловічому, так і в жіночому мовленні. Таке синтагмене членування не є подрібненим і вказує на прискорений темп мовлення. Середня тривалість складу в обох гендерних групах складає 215 мс, що свідчить про швидкий та прискорений темп. Коефіцієнт паузації складає 1,19 відн. од. у чоловічому мовленні і 1,17 відн. од. у жіночому мовленні, що є найменш паузально насиченим.

Показники діапазону ЧОТ є найширшими серед усіх досліджуваних регіонів: у мовленні чоловіків 200 Гц і 221 Гц у мовленні жінок. Частотний інтервал є найвищим (1,8 відн. од.) у жіночій реалізації. Діапазон інтенсивності є найбільш широким ($F_{\Delta} = 24,14$ дБ), локалізація піків інтенсивності припадає на ядровий склад (44% у чоловічому мовленні, 46% – у жіночому), що відрізняє мовлення представників Південного регіону від інших регіонів Ірландії.

Узагальнюючи результати перцептивного (аудиторського) і комп'ютерного аналізу можна зробити висновок, що окремі просодичні параметри в мовленні ірландців, представників чотирьох досліджуваних регіонів корелюють і знаходяться у своєрідному зв'язку. Так. У більшості випадків основними інтонаційними шкалами є рівна та висхідна, які у поєднанні з рівними та висхідними термінальними тонами є диференційною ознакою мовленнєвої поведінки ірландців.

Основні положення Розділу III викладені в таких публікаціях автора:

1. Бубнов Д. В. Мелодическое оформление речи ирландцев. *Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: Міжнародна науково-практична конференція*, м. Одеса, 23-24 червня 2017

року. Одеса: Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 2017. С.33-36.

2. Бубнов Д. В. Вариативные характеристики мелодического контура в речи ирландцев. *Записки з романо-германської філології*. 2017. №2(39). С. 15-22. Режим доступу: <http://liber.onu.edu.ua/pdf/RGF39-2017.pdf>

3. Бубнов Д. В. Особенности мелодической составляющей речи ирландцев. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* Сер.: Філологія. 2017. №29 том 2. С.25-31. Режим доступу: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v29/part_2/9.pdf

4. Bubnov D. Dynamic characteristics of the Irish speech behavior. *The scientific heritage*. 2018. No 26. P. 3. С.44-47

5. Бубнов Д. В. Является ли темп и сегментация речи ирландцев дифференциальным просодическим маркером? *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія “Філологія”. 2018. №1(69) С. 73-76. Режим доступу: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1577>

ВИСНОВКИ

Пропоноване дисертаційне дослідження присвячено проблемі вираження ірландської ідентичності за допомогою просодії – одного з найбільш яскравих індикаторів національної приналежності мовця. Проблема розглядається на зразках звукового мовлення представників чотирьох регіонів острова Ірландія, включаючи Північну Ірландію та Республіку Ірландія.

Мета дисертаційної роботи спрямована на визначення спільних і диференційних ознак мовленнєвої поведінки ірландців –представників чотирьох регіонів острова Ірландія.

В умовах білінгвізму англійська і ірландська мови співіснують поряд в межах однієї мовної спільноти, яка використовує ці мови в різноманітних комунікативних сферах, залежно від соціальної ситуації. Всередині ірландського варіанта англійської мови існують територіальні і соціальні діалекти. Виділяється літературний ірландський варіант (Hiberno English), що наближається до британського стандарту, і сукупність ірландських діалектів англійської мови (Anglo-Irish), які є результатом змішування ірландської і англійської мов. Отже, ми дійшли висновку, що поряд з двомовністю в Ірландії існує диглосія, тобто наявність двох різновидів мови, які функціонують у суспільстві. Проблема білінгвізму і диглосії тісно пов'язана з вирішенням основного завдання цього дослідження, а саме з виявленням ступеня впливу комплексу соціальних і територіальних факторів на просодію англомовного мовлення ірландців.

Наукова новизна дисертаційної праці полягає в тому, що в ній вперше у вітчизняних наукових студіях схарактеризовано ступінь впливу гендерних вікових та регіональних чинників на мовленнєву поведінку ірландців й висвітлено регіональну специфічність просодичного мовлення ірландців з чотирьох ареальних зон острова Ірландія, виявлено своєрідність ірландського варіанта англійської мови в царині просодії.

Проведене комплексне інструментально-фонетичне дослідження

мовлення представників чотирьох регіонів Ірландії дозволяє зробити висновок про те, що специфічні просодичні форми, які існують в ситуації двомовності, що обумовлені накладанням елементів кельтської, шотландської та англійської просодичних систем, соціально диференційовані.

У роботі розкрита своєрідність сучасної мовної ситуації на острові Ірландія на тлі політики відродження ірландської мови в регіонах та зміни поглядів ірландців на ірландський акцент в англійській мові.

У результаті проведеного дослідження індексних характеристик ірландського варіанта англійської мови були встановлені основні мелодійні чинники мовленнєвої поведінки ірландців.

Вимовні варіанти кожного з досліджуваних регіонів – Півночі, Сходу, Заходу та Півдня, мають свої просодичні чинники, які виступають маркерами, що ідентифікують мовлення представників зазначених регіонів. Так, рівний термінальний тон у поєднанні з рівною шкалою маркує мовленнєву поведінку мешканців Півночі Ірландії.

Ознаками, що сприяють визначенню національної ідентичності ірландців можна вважати такі просодичні характеристики:

- середній рівень ЧОТ тональних реалізацій;
- висхідний і рівний рух ЧОТ у передтермінальній частині синтагми (шкалі);
- висока частотність висхідного, рівного та спадно-висхідного термінальних тонів;
- подрібнене членування мовлення;
- повільний темп мовлення, перевага пауз середньої тривалості;
- локалізація піків інтенсивності на першому наголошеному складі.

Гендерна диференціація мовленнєвої поведінки ірландців продемонструвала схильність жінок до емоційно забарвленого мовлення, що виражається у вживанні емоційних просодичних моделей. Просодичний репертуар чоловіків не відрізняється варіативним характером тональної

організації, їх мовленнєва поведінка тяжіє до використання базисних типів шкал і тонів.

Дослідження впливу вікового фактора виявило певну схожість і розбіжності вимовних характеристик в обох вікових групах – домінування висхідного тону і висхідної шкали в молодіжному мовленні і превалювання рівної шкали в старшій віковій групі. Темпоральні особливості варіювання зумовлені як фізіологічними, так і психологічними факторами і свідчать про прискорений темп мовлення в молодіжній групі і повільний темп, більший ступінь самоконтролю та володіння голосом в групі мовців старшого віку.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження зазначимо, що найчастотнішими просодичними маркерами, які ідентифікують мовлення ірландців, є рівна інтонаційна шкала у кореляції з рівним термінальним тоном, уповільненим темпом, сильно початковим тональним контуром.

Проведене дослідження просодичних особливостей ірландського варіанта англійської мови має велику теоретичну та практичну значущість і є певним внеском у теорію діалектології, у загальну фонетику, філологію та інтонологію. Результати та висновки дисертаційної праці стануть в нагоді при викладанні практичної фонетики на старших курсах факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, а також при розробці проблем соціофонетичного варіювання мовлення. Викладені в дисертаційній роботі теоретичні і методологічні основи дослідження мовленнєвої поведінки ірландців з урахуванням гендерного, вікового і регіонального факторів відкривають перспективи подальшого лінгвістичного пошуку, направленого на виявлення соціолінгвальної варіативності мовленнєвої поведінки представників різних спільнот у різних ситуаціях спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абызов А. А. Фонетические характеристики английской компрессированной речи (на материале канадского варианта английского языка). Дис... канд. филол. наук. Иваново, 2005. 242 с.
2. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики). Л.: Наука, 1975. 276 с.
3. Алексєнко С. Ф. Варіативність інтонаційної моделі висловлення вибачення у мовленнєвій комунікації (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійської мови). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2011. 21 с.
4. Антипова А. М. Ритмическая система речевой интонации. М.: Высшая школа, 1984. 131 с.
5. Антипова А. М. Система английской речевой интонации. М.: Высшая школа, 1979. 131 с.
6. Антропова Л. И. Формы существования языка: социокультурно-коммуникативный поход. Дисс.... д-ра філол. наук: 10.02.19. Челябинск, 2005. 447 с.
7. Артюхова А. О. Риторико-просодичні особливості німецького мітингового дискурсу (інструментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2012. 21 с.
8. Ахманова О. А. Словарь лингвистических терминов. М.: КомКнига. 2007. 576 с.
9. Бабушкина Е. А. Билингвизм и просодическая интерференция. *Вестник Московского лингвистического университета*. Вып. 1 (607). Языкознание. Социофонетика звучащей речи. М., 2011. С. 9-22.
10. Багана Ж. Французский язык в Африке: проблемы интерференции. М.: Наука, 2006. 163 с.
11. Багана Ж., Хапилина Е. В. Контактная лингвистика: взаимодействие языков и билингвизм. М.: Флинта, Наука, 2010. 64 с.

12. Багмут А. І. Інтонія як засіб мовної комунікації. Київ: Наукова думка, 1980. 243 с.
13. Багмут А. І., Бровченко Т.О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтоніційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. Київ: Наукова думка, 1994. 190 с.
14. Багмут А. Й., Борисюк І. В. Типологія інтонації мовлення. Київ: Наукова думка, 1977. 494 с.
15. Багмут А. И., Борисюк И. В., Олейник Г. П. Интонация спонтанной речи. Киев: Наукова думка, 1985. 216 с.
16. Балаханова М. В. Об одном типе мелодики как о проявлении молодежной субкультуры. *Фонетика, фонология и межкультурная коммуникация*. М. : ИПК МГЛУ «Рема», 2012. С. 31–44.
17. Баранникова Л. И. К проблеме социальной и структурной изменчивости диалекта. Л.: Вопр. соц. лингвистики, 1970. 314 с.
18. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія. Одеса: КП ОМД, 2017. 580 с.
19. Білецька С. Ю. Варіативність просодичних параметрів в мовленні британської молоді (інструментальне фонетичне дослідження). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2017.
20. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. М.: Просвещение, 1987. 160 с.
21. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика. М.: Либроком, 2011. – 200 с.
22. Бородина Д. С. Фоностилистические особенности английской речи датско-английских билингвов (на примере молодежного социолекта). Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 . Донецк, 2008. 23 с.
23. Бровченко Т. А., Волошин В. Г., Григорян Н. Р., Музя Е. М., Олинчук В. В. Методы обработки результатов экспериментально-фонетических исследований речи и их лингвистическая интерпретация. Одесса, 2011. 186 с.

24. Бровченко Т. А. Метод статистического анализа в фонетических исследованиях. Одесса: Одесский гос. ун-т им. И. И. Мечникова, 1976. 100 с.
25. Бровченко Т. А. Уровневая структура устного текста и его просодический анализ. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова*. Серія: Філологія, мовознавство. 2007. Т. 12. Вип. 3. С. 31-38.
26. Бубнов Д. В. Мелодическое оформление речи ирландцев. *Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 23-24 червня 2017 року*. Одеса: Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 2017. С.33-36.
27. Бубнов Д. В. Вариативные характеристики мелодического контура в речи ирландцев. *Записки з романо-германської філології*. 2017. №2 (39). С. 15-22. Режим доступа: <http://liber.onu.edu.ua/pdf/RGF39-2017.pdf>
28. Бубнов Д. В. Особенности мелодической составляющей речи ирландцев. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* Сер.: Філологія. 2017. №29 том 2. С. 25-31. Режим доступа: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v29/part_2/9.pdf
29. Bubnov D. Dynamic characteristics of the Irish speech behavior. *The scientific heritage*. 2018. No 26. P. 3. С.44-47
30. Бубнов Д. В. Является ли темп и сегментация речи ирландцев дифференциальным просодическим маркером? *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія “Філологія”. 2018. №1(69) С. 73-76. Режим доступа: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1577>
31. Бубнов Д. В. Фонетичні маркери ірландського варіанта англійської мови. *Записки з романо-германської філології*. 2018. Вип. 2(39). С. 94-100. Режим доступа: [http://liber.onu.edu.ua/pdf/RGF_1\(40\)_2018.pdf](http://liber.onu.edu.ua/pdf/RGF_1(40)_2018.pdf)

32. Бубнов Д. В. Просодичні особливості мовлення ірландців у ситуації двомовності. *Записки з романо- германської філології*. 2019. №1(42). С. 12-20. Режим доступу: [http://liber.onu.edu.ua/pdf/zapiski_rgf_1\(42\)_2019.pdf](http://liber.onu.edu.ua/pdf/zapiski_rgf_1(42)_2019.pdf)
33. Бубнов Д.В. *Просодичні характеристики мовлення чотирьох регіонів Ірландії. Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип 14. Том 1. С. 67-72. Режим доступу: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/14/part_1/13.pdf
34. Бурая Е.А. Ритмические средства выражения социальной и национальной идентичности. *Фонетика: проблемы и перспективы*. М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2014. Вып. 1 (687). С. 33-43.
35. Бялик О. Є. Соціофонетичний аспект мовлення британських поп-музикантів (інструментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2017. 19 с.
36. Вайнрайх У. О совместимости генеалогического родства и конвергентного развития. *Новое в лингвистике*. Вып. VI. Языковые контакты. М.: Прогресс, 1972. С. 501-507.
37. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие. *Новое в лингвистике: сб. научн.тр.* М.: Издательская группа, 1999. Вып. III. С. 7-43.
38. Валігура О. Р. Соціолінгвістична специфіка дослідження текстів масової комунікації. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія. 2005. Т. 8. № 1. С. 10—14.
39. Валігура О. Р. Лінгвокогнітивні і комунікативні основи фонетичної інтерференції (експериментально-фонетичне дослідження англійського мовлення українців). Дис. ... докт. філол. н.: 10.02.04, 10.02.15. Київ, 2010. 375 с.
40. Виноградов, В. В. О теории художественной речи. М.: Высшая школа, 1971. 240 с.
41. Виноградов В. А. Тон. *Лингвистический энциклопедический словарь*. М., 1990.
42. Вишневская Г. М. Билингвизм и его акценты. Иваново: Изд-во ИПГУ, 1997. 98 с.

43. Вишневская Г. М. Новые формы существования языка и языковая вариативность: XXI век. *Успехи современного естествознания*. М., 2013. № 5. С. 121–122.
44. Вишневская Г. М., Абызов А. А. Канадский вариант английского языка. *Канадский языковой разлом: (Англо-французский билингвизм)*. Иваново, 2016. С. 76–138.
45. Вишневская Г. М. Интерференция и акцент (на материале интонационных ошибок при изучении неродного языка). Дисс... д-ра филол. наук: 10.02.19. Спб., 1993. 481 с.
46. Вишневская Г. М. Межкультурная коммуникация, языковая вариативность и современный билингвизм. *Ярославский педагогический вестник*. 2002. №1 (30). С. 29-35.
47. Вишневская Г. М. Английская интонация (в условиях русской интерференции). Иваново: Изд-во Ивановский государственный университет, 2002. 124 с.
48. Волошин В. Г. Интонационная структура инструкции в английском и русском языках: дис. ... к. филол. наук: 10.02.20 / В. Г. Волошин. – Одеса, 1988. – 178 с.
49. Галянт Г. В. Соціофонетична варіативність мовлення афроамериканської спільноти (інструментально-фонетичне дослідження). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2016. 238 с.
50. Галяшина Е. И. Речь под микроскопом. *Компьютерра* 15 (1999), <https://old.computerra.ru/1999/293/196259/>
51. Ганиев, Ж. В. Социофонетика и фоностилистика (к методике эксперимента). *Социально-лингвистические исследования*. Под ред. Л. П. Крысина и Д. Н. Шмелева. М: Наука, 1976. С. 2-61.
52. Гарчева І. О. Соціокультурні просодичні особливості мовлення дикторів новин телебачення Великої Британії: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2013. 20 с.

53. Гетте Е. Ю. Речевое поведение в гендерном аспекте: Проблемы теории и методики описания. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Воронеж, 2004. 19 с.
54. Глушак В. М. Речевое поведение коммуникантов в ситуациях повседневного общения. Новосибирск: ЦРНС, 2009. 165 с.
55. Григораш В. С. Соціолінгвістичні особливості йоркширського діалекту (інструментально-фонетичне дослідження усного мовлення). Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2014. 21 с.
56. Григорьев Е. И. Прагматический аспект речевой просодии: Экспериментально-фонетическое исследование на материале современного немецкого языка. Дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.04. М., 1996. 427 с.
57. Девіцька А. І. Просодичні характеристики англійського мовлення словаків (експериментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2018. 19 с.
58. Демчук А. І. Вербалізація просодичних характеристик голосу в сучасній англійській мові (на матеріалі словників і художніх текстів). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2009. 20 с.
59. Егорова О. А. Интонационные особенности женской разговорной речи (на материале австралийского варианта английского языка). Автореф. дисс... канд. филол. наук: 10.02.04. Иваново: ИвГУ, 2008. 22 с.
60. Ейхгольц И. А. Восприятие формальных признаков эмоциональной напряженности в спонтанной звучащей речи (на материале речи спортивных комментаторов). *Вестник Воронежского государственного университета. Серия Лингвистика и межкультурная коммуникация.* 2008. С. 95-98.
61. Евстафьева Н. М. Социолінгвістический аспект функционирования английского языка в Шотландии (на материале речи молодежи г. Глазго). Автореф. дисс... канд. филол. наук: 10.02.04. Симферополь, 2017. 21 с.
62. Жабин Д. В. Формальные признаки спонтанной речи говорящего в ситуации стресса. Дисс...канд. филол. наук. Воронеж, 2006.

63. Жирмунский В. М. Проблемы социальной дифференциации языков. *Общее и германское языкознание*. Л.: Наука, 1976. С. 386–400.
64. Забелина Н. А. Двужычие: язык как достояние социума. *Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2010. №. 1. С. 37-46.
65. Забужанська І. Д. Ритмічна організація американських постмодерністських поетичних текстів (експериментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис.... канд. філол. наук. Київ, 2016. 19 с.
66. Задоріжна Н. І. Просодичні маркери гендерної варіативності мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англомовного дискурсу радіо реклами). Автореф. дис.... канд. філол. наук. Київ, 2009. 21 с.
67. Захарова Ю. М. Просодична інтерференція в англомовному дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження мовлення арабо-англійських білінгвів). Автореф. дис.... канд. філол. наук. Київ, 2005. 18 с.
68. Зиндер Л. Р. *Общая фонетика*. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Высш. школа, 1979. 312 с.
69. Зінченко О. А. Фонетичні параметри усного мовлення чоловіків і жінок (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецького спонтанного мовлення). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2011. 19 с.
70. Ісаєв Є. Ш. Тенденції розвитку вимови старшокласників Німеччини. Автореф. дис.... канд. філол. наук. Київ, 1999. 19 с.
71. Исаев Е. Ш. Понятие социальной вариативности и проблема социальной стратификации стилей. *Культура народов Причерноморья*. Научный журнал. №29. 2002. С. 27-31.
72. Калита А. А. Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання. Автореф. дис.... докт. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2003. 41 с.

73. Калита А. А. Инвариантные особенности просодического оформления смысла английских высказываний. *Международный сборник научных трудов*. 2005. С. 61-70.

74. Калита А. А. Фонестема у системі лінгвістичних засобів вираження смислу. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. №471. Харків, 2000. С.102-106.

75. Калыгин В. П., Королев А. А. Ирландский язык. *Языки мира. Германские языки. Кельтские языки*. М.: Academia, 2000. С. 427-448.

76. Карасик В. И. Язык социального статуса. М.: Гнозис, 2002. 333 с.

77. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. М.: Гнозис, 2004. 390 с.

78. Карпова Д. М. Фонетичні характеристики регіонального мовлення носіїв валлійського варіанта англійської мови (інструментально-фонетичне дослідження). Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2018. 203 с.

79. Ковалевська Т. І. Інтонаційні засоби актуалізації емоційного висловлювання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія: Сучасні тенденції розвитку мов. 2011. С. 140-143.

80. Коваль Н. О. Просодичні іміджеві характеристики політичної ораторської промови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британського варіанту англійської мови). Автореф. дис...канд.філол.наук: 10.02.04. Одеса, 2010. 23 с.

81. Козуб Л. С. Соціолінгвістичні особливості просодичної організації тексту англійської комерційної телереклами (експериментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2005. 19 с.

82. Колісник М. П. Особливості функціонування північно-східного діалекту Англії у період 1960-2010 років. Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Харків, 2015. 20 с.

83. Колшанский Г. В. Паралингвистика. М.: Наука, 1974. 81 с.

84. Колшанский Г. В. Теоретические проблемы билингвизма. *Лингвистика и методика в высшей школе*. Вып. IV. М.: МГПИЯ им. М. Тореза, 1967. С. 165-178.

85. Корнєлаєва Є. В. Варіативність професійних просодичних особливостей мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі інтерв'ю з політиками, акторами, дикторами телебачення). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2015. 235 с.

86. Костроміна О. В. Соціофонетичні особливості австралійського варіанта англійської мови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі спонтанного мовлення). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2015. 272 с.

87. Кравченко Н. О. Синергійність англословного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід). Одеса: КП ОМД, 2017. 408 с.

88. Красовська І. В. Акустичні кореляти емоційного сценарію в англословному дискурсі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. Серія: Філологічні науки. 75. №2. 2008. С. 171-176.

89. Крысин Л. П. О речевом поведении человека в малых социальных общностях. *Язык и личность*. М.: Наука, 1989. С. 78-86.

90. Крысин Л. П. Современный русский интеллигент: попытка речевого портрета. *Русский язык в научном освещении*. М., 2001. №1. С. 90-107.

91. Крысин Л. П. Речевое общение и социальные роли говорящих. *Социально-лингвистические исследования*. М., 1976. С. 42-52.

92. Крысин Л. П. Проблема социальной и функциональной дифференциации языка в современной лингвистике. *Современный русский язык социальная и функциональная дифференциация*. М.: Языки славянской культуры. 2003. С. 11-25.

93. Кузнецова В. В. Методологические основы социофонетики [Электронный ресурс]. *Современные проблемы науки и образования*. М., 2009. №1. С. 84.
94. Куреня О. О. Особенности ирландского варианта английского в художественной литературе и фольклоре Ирландии. Дисс. канд. филол. наук. М., 2009.
95. Лабов У. Отражение социальных процессов в языковых структурах. *Новое в лингвистике. Выпуск VII. Социолингвистика*. Под общ. ред. Н. С. Чемоданова. М.: Прогресс, 1975. С. 320 - 336.
96. Лабов У. Исследование языка в его социальном контексте. *Новое в лингвистике. Выпуск VII. Социолингвистика*. Под общ. ред. Н. С. Чемоданова. М.: Прогресс, 1975. С. 96-182.
97. Лавренчук Я. Ю. Орфофонія англійських голосних у мовленні британців, американців та канадійців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія. Серія «Філологія»*. 2017. С. 182-186.
98. Левицкий А. Э. Функциональный подход в современной лингвистике. *Studia Linguistica*. 2010. №. 104. С. 31-38.
99. Лисенко К. В. Риторико-просодичні особливості радіовистав за п'єсами В. Шекспіра. Дис...канд.. філол.. наук: 10.02.04. Київ, 2019. 246 с.
100. Лисичкіна І. О. Просодична організація англомовного дискурсу реклами (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британської телевізійної реклами). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2005. 23 с.
101. Макаев Э. А. Проблемы индоевропейской ареальной лингвистики. М.: Наука, 1964. 57 с.
102. Маковский М. М. Английская диалектология. М.: Высшая школа, 1980. 191 с.
103. Мартине А. Основы общей лингвистики. *Новое в лингвистике*. Вып. III. М.: Прогресс, 1963. С. 347-358.

104. Мартине А. Проблемы двуязычного описания. Пер. с англ. А. К. Жолковского. *Новое в лингвистике*. Вып. VI. Языковые контакты. М.: Прогресс, 1972. С. 277-289.
105. Медведева Т. В. Речь британской молодежи: гендерно-фонетическая составляющая. *Лингвистическая полифония: сборник в честь юбилея проф. Р. К. Потаповой*. М.: Языки славянских культур, 2007. С. 462-473.
106. Мечковская П. Б. Социальная лингвистика. М., 2000. 208 с.
107. Мурай О. В. Позиционная вариативность монофтонгов в речи молодежи Великобритании (экспериментально-фонетическое исследование). Автореф. дисс... канд. филол. наук. М., 2005. 24 с.
108. Никольский Л. Б. Синхронная социолингвистика. М.: Наука, 1976. 168 с.
109. Никольская Т. С. Техника речи. Методические рекомендации и упражнения для лекторов. М.: Знание, 1978. 80 с.
110. Нушикян Э. А. Типология интонации эмоциональной речи. Киев-Одесса: Вища школа, 1986. 160 с.
111. Панов М. В. Современный русский язык. Фонетика. М.: Высшая школа, 1979. 241 с.
112. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів. Навч. Посібник. Вінниця: Нова книга, 2002. 168 с.
113. Перехвальская Е. В. Языковые контакты и «прагматический код». *Лингвистические исследования*. М., 1986. С. 172-176.
114. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс. Одеса: Астропринт, 2009. 464 с.
115. Петренко А. Д. Актуальные проблемы языковой вариативности в аспекте мировой интеграции и глобализации. Симферополь: ТНУ им. В. И. Вернадского, 2011. 273 с.
116. Петренко О. Д. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження. *Мовознавство*. № 1. Київ, 1999. С. 64–70.

117. Петренко А. Д. Тенденции развития немецкого произношения в студенческой среде ГДР. Автореф. дисс... канд.. филол.. наук. Киев, 1986. 21 с.
118. Петренко А. Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии. Автореф. дисс. д-ра. филол. наук. Киев, 1999. 35 с.
119. Петренко А. Д. Актуальные проблемы языковой вариативности в аспектемировой интеграции и глобализации. Симферополь: ТНУ им. В. И. Вернадского, 2011. 273 с.
120. Потапов В. В. Многоуровневая стратегия в лингвистической гендерологии. *Вопросы языкознания*. М., 2002. №1. С. 103-131.
121. Потапова Р. К. Коннотативная паралингвистика. М.: Триада, Междунар. науч. фонд Сороса, МГУ, 1997. 67 с.
122. Потапова Р. К. Язык, речь, личность. М.: Языки славянской культуры, 2006. 496 с.
123. Потапова Р. К., Михайлов В. Г. Основы речевой акустики. М.: МГЛУ "Рема", 2012. 493 с.
124. Присяжнюк О. Я. Просодические особенности территориальных типов британского произношения. Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Одесса, 2003. 214 с.
125. Присяжнюк О. Я. Вариативность тональной организации спонтанных монологов пяти региональных типов британского произношения. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Латстар, 2002. Вип. 12. С. 154-162.
126. Прокопова Л. І. Вплив швидкості мовлення на формантну характеристику голосних у німецькій мові. *Мовні і концептуальні картини світу*. 43 (3). 2013. С. 294-296.
127. Прошина З. Г. Основные положения и спорные проблемы теории вариантности английского языка. Москва, Берлин: Директ-Медиа, 2015. 189 с.

128. Романова Е. Ю. Просодическая вариативность американской монологической речи в различных возрастных группах: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. М., 2008. 206 с.
129. Русавська О. О. Територіальна варіативність просодії англійського мовленні в Канаді (інструментально-фонетичне дослідження). Дис... канд. філол. Наук: 10.02.04. Одеса. 2018. 200 с.
130. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США. Харків: Вид-во ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 360 с.
131. Селіванова Е. А. Номинация и когниция: новая типология мотивации языковых единиц. *Когниция, коммунікація, дискурс. Филологія.* 2011. №3. С. 64-85.
132. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
133. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 718 с.
134. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология. К.: Изд-во укр. фитосоциологического центра, 2000. 248с.
135. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
136. Семенюк Н. Н. Эстетический канон и некоторые языковые характеристики немецкого прозаического романа XIII-XV вв. *Языковая норма и эстетический канон.* М.: Языки славянских культур, 2006. С. 37-53.
137. Серебренников Б. А. Территориальная и социальная дифференциация языка [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguisticsl/serebrennikov-70a.htm>
138. Словарь социолінгвістических термінов. Отв. редактор В. Ю. Михальченко. М.: Институт языкознания РАН, 2006. 312 с.
139. Совтіс Н. М. білінгвізм як результат міжмовних контактів: причини виникнення та наслідки функціонування. *Наукові записки Національного*

університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». Острог, 2015. Вип. 38. С. 271-275.

140. Сотников А. В. Просодичні засоби актуалізації комунікативно-прагматичних інтенцій у британській політичній промові (експериментально-фонетичне дослідження). Дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2012. 274 с.

141. Степанова Л. В. Языковая игра и новые тенденции в образовании композитов. *Явление вариативности в языке*. Кемерово, 1997. С. 372- 377

142. Стеріополо О. І. Мова, мовлення, комунікація. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2008. VIII. Вип. 17. С. 68-77.

143. Стеріополо О. І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія Філологія. Т. 17. № 8. Київ, 2014. С. 176-186.

144. Стеріополо О. І. Теоретичні засади фонетики німецької мови: підручник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2004. 320 с.

145. Стингач О. В. Специфіка і взаємодія просодичних та кінесичних засобів у виступах членів палати громад Великої Британії (інструментально-фонетичне дослідження). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2018. 251 с.

146. Тарасов Е. Ф. Речевое воздействие: достижения и перспективы исследования. *Язык как средство идеологического воздействия*. М.: ИНИОН АН СССР, 1983. С. 76-95.

147. Тарасов Е. Ф. Речевое воздействие как проблема речевого общения. *Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации*. М., 1990. С. 3-14.

148. Тарасов Е. Ф. К построению теории речевой коммуникации. *Основы теории речевой деятельности*. М.: Наука, 1979. 327 с.

149. Теоретическая фонетика английского языка. Учеб. для студ. высш.

учеб. заведений. 3-е изд. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 286 с.

150. Трещева Н. В. Типологические особенности заимствованных языковых единиц (на материале английских заимствований в канадском варианте французского языка). Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Белгород, 2007. 160 с.

151. Томахів М. В. Просодичні засоби мовленнєвого впливу в сучасному англomовному науковому дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі відео лекцій). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2018. 19 с.

152. Узунов С. Мовна ситуація в Україні: білінгвізм чи диглосія? *Українське мовознавство*. 2014. Вип. 1. С. 81-83.

153. Уи М. Социологический очерк двуязычия в Черной Африке. *Новое в лингвистике*. Вып. VI. Языковые контакты. М.: Прогресс, 1972. С. 183-189.

154. Улітіна Н. О. Лінгвальні характеристики слогана як компонента звукової реклами. Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Одеса, 2010. 21 с.

155. Федосеева, Н. Д. Языковая ситуация в Шотландии XIV-XVII вв. *Диахроническая социолингвистика*. М., 1993.

156. Федотова М. В. Мелодическая структура восходяще-нисходящего тона как маркер валлийского акцента в английском языке. *Вестник Московского лингвистического университета*. Вып. 1 (607). Языкознание. Социофонетика звучащей речи. М., 2011. С. 233-244.

157. Федотова М. В. Социально-личностная вариативность английской интонации в речи жителей Уэльса. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. М., 2013. 21 с.

158. Федотова Н. Н. Концепции идентичности в условиях нелинейной социокультурной динамики. *Знание. Понимание. Умение*. 2013. № 2. С. 52-62.

159. Федотова Ю. Б. Фоностилiстична варіативність соціолекту лондонських студентів. Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Симферополь,

2013. 279 с.

160. Филин Ф. И. Социофонетика и фоностилистика (к методике эксперимента). *Социально-лингвистическое исследование*. М., 1976. 232 с.

161. Филин Ф. И. К проблеме социальной обусловленности языка. *Вопросы языкознания*. М.: Наука, 1966. №4. С. 31-44.

162. Халеева И. И. Гендер как интрига познания. *Гендер как интрига познания*. М.: Изд-во «Рудомино», 2000. С. 9-18.

163. Халеева И. И. Гендер в теории и практике обучения межъязыковой коммуникации. Доклады Первой Международной конференции «Гендер: язык, культура, коммуникация». М., 2001. С. 7-11.

164. Хауген Э. Языковой контакт. *Новое в лингвистике*. Вып. VI. Языковые контакты. М.: Прогресс, 1972. С. 61-80.

165. Хауген, Э. Процесс заимствования. *Новое в лингвистике*. М.: Прогресс, 1972. Вып. VI. С. 442- 470.

166. Цапро Г. Ю. Ознаки гендерного вокабулярія. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія: Мова, освіта, культура: Наукові парадигми і сучасний світ. Київ: КДЛУ, 2002. №6. С. 263-269.

167. Чеснокова М. В. Просодическая динамика возрастных, гендерных и региональных групп англоязычной общности (инструментально-фонетическое исследование). Дисс... канд. филол. наук: 10.02.04. Одесса, 2016. 228 с.

168. Чечель С. В. Просодический аспект социальной вариативности языка. Дисс. ... канд. филол. наук. Пятигорск, 1999. 150 с.

169. Шальов А. С. Просодичні особливості телевізійної бесіди. Автореф. дис... канд.. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2014. 20 с.

170. Шарандаченко А. С. Варіативність вокалізму в американських засобах масової інформації (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі дикторського мовлення). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2011. 19 с.

171. Шаткина Л. Тональні конфігурації логіко-сміслової динаміки дискурсу. *Наукові записки*. Вип. 96 (2). Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. С. 223-228.
172. Шахбагова Д. А. Фонетическая система английского языка в диахронии и синхронии. М., 1992.
173. Швейцер А. Д. Роль инновационных и реликтовых элементов в формировании норм кодифицированного литературного языка. *Языковая норма. Типология нормализационных процессов*. М.: Институт языкознания РАН, 1996. С. 68-78.
174. Швейцер А. Д. Социальная дифференциация английского языка в США. М.: Наука, 1983. 215 с.
175. Швейцер А. Д. Литературный язык в США и Англии. М.: Высшая школа, 1971. 230 с.
176. Швейцер А. Д. Современная социолингвистика. Теория, проблемы, методы. М.: ЛИБРОКОМ, 2012. 176 с.
177. Швейцер, А. Д. Литературный английский язык в США и Англии. 3-е изд. М.: URSS, 2008. 199 с.
178. Шевченко Т. И. Коммуникативные функции социальной вариативности интонации. Автореф. дисс... докт. филол. наук: 10.02.04. М., 1990. 45 с.
179. Шевченко Т. И. Фонетика и фонология английского языка. Дубна: Феникс+, 2011. 256 с.
180. Шевченко Т. И. Идентификация мужских и женских голосов в процессе коммуникации. *Просодия устного текста*. Труды МГПИИЯ им. М. Тореза. М., 1987. Вып. 298. С. 115-123.
181. Шевченко Т. И. Социальная дифференциация английского произношения. М.: Высшая Школа, 1990. 144 с.
182. Шевченко, Т. И. Социофонетика: Национальная и социальная идентичность в английском произношении. М.: Ленанд, 2015. 232 с.

183. Ширин А. Г. Билингвизм: поиск подходов к исследованию в отечественной и зарубежной науке. *Вестник Новгородского гос. университета*. 2006. № 36. С. 63–67.
184. Щерба, Л. В. О разных стилях произношения и об идеальном фонетическом составе слова. *Языковая система и речевая деятельность*. Л.: Наука, 1974. С. 141–146.
185. Щерба Л. В. О понятии смешения языков. Избранные работы по языкознанию и фонетике. Т. I. Л.: Учпедгиз, 1958. 186 с.
186. Ярцева В. Н. Роль традиции и инноваций в типологической характеристике английского литературного языка. *Типология германских литературных языков*. М.: Наука, 1976. С. 42-60.
187. Ярцева В. Н. Кельты и кельтские языки. *Сборник статей Института языкознания СССР*. СПб.: Наука, 1974. 131 с.
188. Adams G. B. The dialects of Ulster. *The English language in Ireland*. Cork and Dublin: The Mercier Press, 1985. 175 p.
189. Allan K. The Component Functions of the High Rise Terminal Contour in Australian Declarative Sentences. *Australian Journal of Linguistics*. 1984. № 4. P. 19-32.
190. Armstrong L. F. Handbook of English Intonation. Cambridge: W. Heffer and Sons Ltd, 1987. 120 p.
191. Barry W., Andreeva B., Koreman J. Do Rhythm Measures Reflect Perceived Rhythm? *Phonetica*. 2009. Vol. 66. No. 1-2. P. 78-94.
192. Biber D., Finegan E. Sociolinguistic perspectives on register. Oxford University Press US, 1994. 385 p.
193. Bliss A. Languages in contact: some problems of Hiberno-English. *Proceedings of the Royal Irish Academy*, 1972. Vol. 72. P. 63-82.
194. Bliss A. The development of the English language in early modern Ireland. 1976. 560 p.
195. Bliss A. Irish proverbs in Swift's «Polite Conversation». *Irish University review*. 1979. Vol. 9. P. 187 - 211.

196. Blom J.-P. Social Meaning in Linguistic Structure: Codeswitching. *Directions in Sociolinguistics: The ethnography of communication: Norway*. N. Y.: Holt, 1972. P. 407–434.
197. Boersma P. Praat: Doing Phonetics by Computer (Version 5.3.8.) [Computer program]. <http://www.praat.org/>
198. Britain, D. Supralocal regional dialect leveling. Colchester: University of Essex, 2009. Режим доступа : <http://www.uib.no/filearchive/britain-2009-supralocal.pdf>
199. Brown K., Ogilvie S. Concise Encyclopedia of Languages of the World. Oxford: Elsevier, 2009. 1283 p.
200. Bubnov D. Dynamic characteristics of the Irish speech behavior. *The scientific heritage*. 2018. No 26. P. 3. C. 44-47.
201. Callan L., Devenport F., Horton P., O’Corroll D. Ireland. London, 2002. 800 p.
202. Cao H. Prosodic cues for emotion: analysis with discrete characterization of intonation. *Proceedings of the International Conference on Speech Prosody*. 2014. P. 130-134.
203. Chambers J. K., Trudgill, P. Dialectology. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 201 p.
204. Chun D. M. Technology and Discourse Intonation. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. 2013.
205. Cheshire J. Sex and gender in Variationist Research. J. K. Chambers, P. Trudgill, N. Schilling-Estes (eds.) *Handbook of Language Variation and Change*. – Oxford: Blackwell, 2002. P. 423 - 443.
206. Cruttenden A. Intonation. Cambridge University Press, 1986. 201 p.
207. Crystal D. A Dictionary of Linguistics & Phonetics. Wiley-Blackwell, 2003. 508 p.
208. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 224 p.

209. Crystal D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing, 2008. 529 p.
210. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 524 p.
211. Crystal D. *How language works*. Penguin books, 2006. 500 p.
212. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English language*. Cambridge University Press, 1995. 489 p.
213. Crystal D. Prosodic and paralinguistic correlates of social categories. *E. Ardener (ed.) Social anthropology and language*. London: Tavistock Publications, 1971. P. 185-206.
214. Cuiv B. *Irish Dialects and Irish Speaking Districts. Three Lectures*. Dublin: School of Celtic Studies. Dublin Institute for Advanced Studies, 1993. 95 p.
215. Dolan T. P. *A Dictionary of Hiberno-English*. N.Y., 1999. 307 c.
216. Dombrovan T. A Sociolinguistic Experiment in Defining the Forms of Impoliteness. *Psycholinguistics*, 25 (2). 2019. P.323-337. [Dol.org/10.31470/2309-1797-2019-25-2-323-337](https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-2-323-337) (Web of Science).
217. Eckert P., McConnell-Ginnet, S. *Language and Gender*. Cambridge: CUP, 2013. 366 p.
218. Eckert P. Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. *Annual review of Anthropology*. 2012. T. 41. P. 87-100.
219. Eckert, P. Rickford, J. R. *Style and Sociolinguistic Variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 341 p.
220. Eckert, P. Adolescent Social Structure and the Spread of Linguistic Change [Электронный ресурс]. *Language in Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. Vol. 17 (2). P. 183-207. Режим доступа: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/4167922?sid=21105837146221&uid=3738936&uid=4&uid=2>. (дата звернення 15.05.2016)
221. Edwards J. *Irish and English in Ireland. Language in the British Isles*.

Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press, 1984. P. 480-499.

222. Ferguson C. A. Diglossia. *Word*, 1959, vol. 15, N 2. P. 325-340.

223. Ferguson C. A. Dialect, Register, and Genre: Working Assumptions About Conventionalization. *Biber D., Finegan E. Sociolinguistic perspectives on register*. Oxford University Press US, 1994. P. 15-30.

224. Fishman J. A. (ed.) *Handbook of Language and Ethnic Identity*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1999. 468 p.

225. Gimson A. C. *Gimson's Pronunciation of English*. London, New York: Edward Arnold, 2001. 339 p.

226. Grabe E. Intonational Variation in Urban Dialects of English Spoken in the British Isles. *Regional Variation in Intonation*. Linguistische Arbeiten, Tuebingen, Niemeyer, 2004. P. 9 – 31.

227. Grabe E. Quantitative Modelling of Intonational Variation. *Proceedings of Speech Analysis, Synthesis and Recognition in Technology, Linguistics and Medicine*. Poland, 2005. P. 45 – 57.

228. Gumperz I., Hymes D. *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communications*. N.Y. 1972. 354 p.

229. Halliday M.A.K. *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. L.: Edward Arnold, 1978. 256 p.

230. Hancil S., Hirst D. *Prosody and iconicity*. Amsterdam: Benjamins, 2013. XV. 252 P.

231. Harris J. *Perspectives on the English Language in Ireland*. Dublin: Centre for Language and Communication Studies, 1986. 348 c.

232. Harris J. English in the North of Ireland. *P. Trudgill (Ed.) Language in the British Isles*. Cambridge, 1984. 240 p.

233. Henry A. *Belfast English and Standard English: Dialect Variation and Parameter Setting*. NY: Oxford University Press, 1995. 160 c.

234. Hickey R. Syntactic ambiguity in Hiberno-English. *Studia Anglica Posnaniencia*. 1983. № 15. C. 39-45.

235. Hickey, R. 2003. Rectifying a standard deficiency. Pronominal distinctions in varieties of English. *I. Taavitsainen, A. H. Jucker (Eds.). Diachronic Perspectives on Address Term Systems, Pragmatics and Beyond.* — Amsterdam: Benjamins. Vol. 107. P. 345-374.
236. Honna N. English as an International Language. Tokyo: ALC Press, 2005. 276 p.
237. Hudson R. A. Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. 296 p.
238. Jenkins J. The Phonology of English as an International Language. Oxford: Oxford University Press, 2000. 258 p.
239. Jones Ch. The Edinburgh History of the Scots Language. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1997. 690 p.
240. Jones B. E. “Ye Ken Fine What I Mean”: Variation Between YOU KNOW and YE KEN in Scottish Varieties of English: M. A. thesis. Albuquerque, New Mexico, 2012. 105 p.
241. Jones, Ch. The English Language in Scotland. Tuckwell Press, 2002. 120 p.
242. Kallen J. L. Sociolinguistic Variation and Methodology: After as Dublin Variable. *English Around the World: Sociolinguistic Perspectives.* I ed. Cambridge: CUP, 2005. N1. P. 61-74.
243. Kallen J. L. The study of Hiberno-English: Perspectives on the English language in Ireland. Dublin: Centre for languages and Communication Studies, Trinity College Dublin, 1985. 158 c.
244. Karpf A. The Human Voice. New York and London: Bloomsbury Publishing, 2006. 416 p.
245. Kerswill P., Williams A. Creating a New Town Koine: Children and Language Change in Milton Keynes. *Language in Society.* 2000. № 29. P. 65-115.
246. Kerswill P. Dialect Recognition and Speech Community Focusing in New and Old Towns in England: the Effects of Dialect Levelling, Demography

and Social Networks. *A Handbook of Perceptual Dialectology*. – 2002. – Vol. 2. – Amsterdam: Benjamins. – P. 178 – 207.

247. Kerswill P. Mobility, Meritocracy and Dialect Levelling: the Fading (and Phasing) out of Received Pronunciation [Electronic resource]. *British Studies in the New Millennium: Challenge of the Grassroots*. 2001. Mode of Access: <http://navi.rufuran.org/~shu/dialect.PDF>.

248. Kerswill P. Phonological Convergence and Dialect Contact: Evidence from Citation Forms. *Language Variation and Change*. 1995. P. 195 – 207.

249. Kerswill P. Standard and Non-Standard English. *Language in the British Isles*. Cambridge: CUP, 2007. P. 34–51.

250. Kiely B. Dialect and Literature. *The English Language in Ireland*. Cork, Dublin: The Mercier Press, 1978. P. 88-99.

251. Kohler K. J. Pragmatic and attitudinal meanings of pitch patterns in German syntactically marked questions. _From traditional phonology to modern speech processing. Beijing, 2004. P. 205-214.

252. Knowles J. The Cleft Sentence. A Base Generated Perspective. *Lingua*. 1986. Vol. 69. N 4, August. P. 295-317.

253. Labov W. Principles of Linguistic Change. Oxford: Wiley-Blackwell, 2001. Vol. 2: Social Factors. 592 p.

254. Labov W. The Social Stratification of English in New York City. Washington, DC: Center for Applied linguistics. 1966. 246 p.

255. Labov W. The Social Stratification of English in New York City. Cambridge: CUP, 2006. 148 p.

256. Lakoff R. Language and Women's Place. Text and Commentaries. - London : Oxford University Press, 2004. - 328 p.

257. Macaulay R. K. S. The Language, Social Class and Education, a Glasgow Study. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1977. 179 p.

258. Milroy, L. Language and Social Networks. Oxford: Blackwell, 1980. 218 p.

259. Murphy C. The Crisis in Irish. *The Irish Times*. May 25, 1981.

260. Myers-Scotton C. *Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford: Oxford University Press, 2002. 342 p.
261. O'Cadhain Martin <http://www.usefoundation.org>
262. O'Connor J. D. *Phonetics*. New York: Penguin Book, 1977.
263. O'Cuiv B. *Irish Dialects and Irish-Speaking Districts. Three Lectures*. Dublin: School of Celtic Studies. Dublin Institute for Advanced Studies, 1993. – 95 p.
264. Pellowe J., Jones V. On intonation variability in Tynesyde speech. *Sociolinguistic Patterns in British English*. London: E. Arnold, 1978. P. 101 – 121.
265. Pike K. *The Intonation of American English*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1945. 200 p.
266. Price G. *The Languages of Britain*. London, Maryland: Edward Arnold, 1984. 245 p.
267. Qu C. Human perception of a conversational virtual human: An empirical study on the effect of emotion and culture. *Virtual Reality*. T. 17, №4. 2013. P. 307-321.
268. Roach P. Some Languages are Spoken More Quickly than Others. *Language Myths*. New York: Penguin Books, 1998. P. 150 - 159.
269. Ross D. *Ireland: History of a Nation*. СПб: КАПО, New Lanark: Geddes & Grosswt, 2006. 384 p.
270. Shuy R. W. et al. *Sociolinguistic Factors in Speech Identification*. Washington, DC.: Center for Applied Linguistics, 1969. 135 p.
271. Smith P.M. *Language, the Sexes and Society*. Oxford; N.Y.: Blackwell, 1985. 221 p.
272. Sweet H. *Primer of Phonetics*. Oxford: Oxford University Press, 1988. 217 p.
273. Todd L. *Green English*. Irish Books and Media, 1999. 172 c.
274. Trudgill P. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. London: Penguin, 2000. 240 p.

275. Trudgill P. *New-Dialect Formation: The Inevitability of Colonial Englishes*. Edinburgh University Press, 2006. 180 p.
276. Trudgill P. *Sociolinguistics*. Harmondsworth, 1974.
277. Trudgill, P. Standard English: What it isn't. *T. Bex, R J. Watts (Eds.). Standard English: the widening debate*. London: Routledge, 1999. P. 117 -178.
278. Trudgill P. *Dialects in Contact*. Oxford: Blackwell Publishers, 1986. 174 p.
279. Upton C. *An atlas of English Dialects*. Oxford: Oxford University Press, 1996. 215 c.
280. Wardhaugh R. *An introduction to sociolinguistics*. Australia: Blackwell publishing, 2006. 418 p.
281. Weinreich U. *Language in Contact*. The Hague: Mouton & Co., Publishers, 1966. 149 p.
282. Weinrech, U. *Language Contact: Findings and Problems*. The Hague: Mouton & Co., 1953. 148 p.
283. Wells J.C. *Accents of English*. Cambridge: Cambridge University Press. 1982. 465 p.
284. Wells J. C. *Pinning down Estuary English: Lecture given in Lund, Sweden*. April 1998. URL: <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/estuary/est-lund.htm>
285. Wells J. C. *Transcribing Estuary English: a discussion document*. *Speech Hearing and Language. Work in Progress* 8, UCL. 1994. P. 259–267.
286. Wells J. C. *Whatever happened to Received Pronunciation?* *Jornadas de Estudios Ingleses*. Universidad de Jaén: Medina and Soto, 1997. P. 19–28.
287. Williams A. *Dialect levelling: change and continuity in Milton Keynes, Reading and Hull*. *P. Foulkes, G. Docherty (eds.). Urban voices: Accent studies in the British Isles*. London: Arnold, 1999. P. 141–162.
288. Willson T. M. *Ireland. Countries and their Cultures* (4 volumes). Vol. 2. New York: Macmillan Reference USA, 2001. P. 1091-1103.
289. Wilson C. L. *Scots Language Learner. An Introduction to contemporary spoken Scots*. Edinburgh: Luath Press Limited, 2002.

290. Zabuzhanska I. D. How Rhythm Functions in Poetry. *Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти*. Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. 10 квітня 2014 р. Вінниця: Нілан-ЛТДб 2014. С. 37-39.